

ODRŽIVI
RAZVOJ
ZA SVE

2030

SRBIJA

AGENDA 2030 U SRBIJI:

DA LI JE CILJ NA VIDIKU?

Немачка
сарадња
DEUTSCHE ZUSAMMENARBEIT

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Sprovedeno od strane:

giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

2030

SRBIJA

AGENDA 2030 U SRBIJI:
DA LI JE
CILJ NA VIDIKU?

BOŠ
BEOGRADSKA
OTVORENA
ŠKOLA

IZDAVAČ:

Beogradska otvorena škola
Bulevar oslobođenja 177
11010 Beograd, Srbija
Telefon: +381 11 3065 800
Internet adresa: www.bos.rs

U ime izdavača: Vesna Đukić

AUTORI:

Fondacija Centar za demokratiju: Sarita Bradaš, Marina Savković

Centar za visoke ekonomske studije: Lana Hadži-Niković, Lazar Ivanović,
Lazar Živković, Miloš Đinđić i Vladimir Mihajlović

Beogradska otvorena škola: Sanja Ilić, Slobodan Minić, Damir Dizdarević, Goran Sekulić, Milica Radanović, Nevena Nenadović, Predrag Momčilović

Urednici: Sanja Ilić i Aleksandar Bogdanović, Beogradska otvorena škola

Lektura i korektura: Prevodilačka agencija Alkemist

Priprema i štampa: Dosije studio

Tiraž: 80

ISBN: 978-86-81402-30-6

Beograd, 2024.

Izradu ove publikacije omogućile su vlade Švajcarske i Nemačke. Ova publikacija ne predstavlja nužno zvaničan stav vlada Švajcarske i Nemačke.

Za više informacija molim vas pišite na imejl adresu info@sdgs4all.rs.

Molimo vas da izveštaj citirate na sledeći način: Bradaš, S., Đinđić, M., Ilić S., Minić S., Dizdarević, D., Hadži-Niković, L., Ivanović, L., Mihajlović V., Momčilović, P., Nenadović, N., Radanović, M., Savković, M., Sekulić, G., i Živković, L. [2024]. Beograd: Beogradska otvorena škola.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
001.818:[321.022::351/354(497.11)
502.131.1(497.11)*2020/2030"

SRBIJA 2030 : Agenda 2030 u Srbiji : da li je cilj na vidiku? /
[Sarita Bradaš ... [et al.]]. Beograd : Beogradska otvorena škola,
2024 (Beograd : Dosije studio). - 173 str. ; 24 cm

Tiraž 80. Napomene i bibliografske reference uz tekst. –
Bibliografija: str. 163-173.

ISBN 978-86-81402-30-6

1. Брадаш, Сарита, 1964- [аутор]

а) Одрживи развој -- Србија -- 2020-2030 б) Јавна политика --
Евалуација -- Србија
COBISS.SR-ID 157170441

SADRŽAJ

Zahvalnost	7
Uvod	8
Metodologija	10
Planski dokumenti, institucionalni mehanizmi, praćenje napretka i izveštavanje o postizanju ciljeva održivog razvoja	11
Uspostavljanje institucionalnih mehanizama i mehanizama koordinacije za postizanje ciljeva održivog razvoja	14
Uspostavljanje mehanizama za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju ciljeva održivog razvoja	15
Analiza usklađenosti Programa ekonomskih reformi (ERP) za period od 2024. do 2026. godine sa ciljevima održivog razvoja	19
1. Analiza usklađenosti strukturnih reformi u ERP sa COR u okviru ekološkog stuba	20
2. Analiza usklađenosti strukturnih reformi u ERP sa COR u okviru socijalnog stuba	24
3. Analiza usklađenosti strukturnih reformi u ERP sa COR u okviru ekonomskog stuba	27
Procena napretka u dostizanju razvojnih prioriteta	33
Prioritetna celina 1: Zdrav život i zdravstvena zaštita dostupni svima	34
Cilj održivog razvoja 3: Dobro zdravlje	35
Prioritetna celina 2: Dostojanstvo za sve građanke i građane Srbije	40
Cilj održivog razvoja 1: Svet bez siromaštva	41
Cilj održivog razvoja 2: Svet bez gladi	46
Cilj održivog razvoja 5: Rodna ravnopravnost	50
Cilj održivog razvoja 10: Smanjenje nejednakosti	57
Prioritetna celina 3: Dostizanje evropskog nivoa demokratije, vladavine prava i kvaliteta institucija	65
Cilj održivog razvoja 16: Mir, pravda i snažne institucije	66
Prioritetna celina 4: Konkurentna privreda i produktivni poslovi	78
Cilj održivog razvoja 8: Dostojanstven rad i ekonomski rast	79
Cilj održivog razvoja 9: Industrija, inovacije i infrastruktura	88

Prioritetna celina 5: Pametne veštine za održivi razvoj i budućnost rada ...	95
Cilj održivog razvoja 4: Kvalitetno obrazovanje	96
Prioritetna celina 6: Odgovorna i efikasna upotreba prirodnih resursa	104
Cilj održivog razvoja 7: Dostupna i obnovljiva energija	105
Cilj održivog razvoja 9: Industrija, inovacije i infrastruktura	112
Cilj održivog razvoja 12: Održiva proizvodnja i potrošnja.....	117
Prioritetna celina 7: Čiste i otporne zajednice.....	121
Cilj održivog razvoja 6: Čista voda i sanitarni uslovi	122
Cilj održivog razvoja 11: Održivi gradovi i zajednice.....	127
Cilj održivog razvoja 12: Održiva proizvodnja i potrošnja.....	132
Cilj održivog razvoja 13: Akcija za klimu	137
Cilj održivog razvoja 14: Očuvati i održivo koristiti okeane, mora i morske resurse za održivi razvoj.....	142
Prioritetna celina 8: Očuvanje prirodnog i kulturnog nasleđa	147
Cilj održivog razvoja 11: Održivi gradovi i zajednice.....	148
Cilj održivog razvoja 15: Život na zemlji.....	153
Skraćenice	160
Literatura.....	163

Sadržaj tabela

Tabela 1. Dostupnost indikatora ciljeva održivog razvoja	16
Tabela 2. Prosečne neto zarade (u dinarima) na godišnjem nivou prema polu, 2020–2023. godina.....	53
Tabela 3. Poređenja ocene napretka iz poslednja dva izveštaja Evropske komisije za Republiku Srbiju, po ključnim aspektima političkih kriterijuma za COR 16	70
Tabela 4. Rezultati Republike Srbije prema izveštajima „Sloboda u svetu" Freedom Hausa (2018–2024)	70
Tabela 5. Indeks vladavine prava za 2023. i poređenje sa periodom 2020–2022. godina.....	71
Tabela 6. Ciljevi za energetska efikasnost iz INEKP-a po godinama.....	108
Tabela 7. Vrednosti potrošnje energije iz energetskeg bilansa Republike Srbije.....	109
Tabela 8. Spisak lokaliteta Srbije na Uneskovoj Listi svetske baštine.....	150

Sadržaj grafikona

Grafikon 1. Stope zaposlenosti muškaraca i žena (u %) starosti 20–64 godine, 2021–2023. godina	53
Grafikon 2. Stope neaktivnosti zbog brige o drugima (osobama sa invaliditetom i deci) stanovništva starosti 20–64 godine (kao % stanovništva van radne snage koji želi da radi) prema polu, 2020–2022. godina	54
Grafikon 3. Stopa izražene materijalne i socijalne uskraćenosti – najsiromašnijih 40% stanovništva – 2022. godina	59
Grafikon 4. Udeo stanovništva koje procenjuje svoje zdravstveno stanje kao loše ili veoma loše – najsiromašnijih 40% stanovništva – 2022. godina.	60
Grafikon 5. CPI, kretanje rezultata za Republiku Srbiju u periodu od 2012. do 2023. godine	71
Grafikon 6. Ukupne, privatne i javne investicije (desna osa) kao procenat BDP-a u Evropi u 2022. godini.	83
Grafikon 7. Stope aktivnosti, zaposlenosti i nezaposlenosti (desna osa) u 2022. i 2023. godini.....	84
Grafikon 8. Produktivnost rada u 2020. godini – BDV po zaposlenom (PPP EUR iz 2020. godine).....	84
Grafikon 9. Trend ulaganja u istraživanje i razvoj u poslednjih 10 godina u Republici Srbiji	91
Grafikon 10. Trend kretanja broja istraživača u poslednjih 10 godina u Republici Srbiji	91
Grafikon 11. Učešće učenika koji ne dostižu osnovni nivo funkcionalne pismenosti (u %), 2022. godina.....	99
Grafikon 12. Učešće učenika koji ne dostižu osnovni nivo funkcionalne pismenosti u čitanju i matematici prema tipu škole (u %).	99
Grafikon 13. Indeks pariteta za socioekonomski ugrožene učenike u odnosu na privilegovane učenike, 2022. godina	100
Grafikon 14. Mladi starosti 15–29 godina koji nisu zaposleni, niti su u obrazovanju ili na obuci (NEET) prema polu (u %), 2021–2023	101
Grafikon 15. Mladi starosti 15–29 godina koji nisu zaposleni, niti su u obrazovanju ili na obuci (NEET), 2023. (u %)	101
Grafikon 16. Upporedni prikaz emisije CO ₂ i učešća prerađivačke industrije u BDP-u u Republici Srbiji.....	114

Grafikon 17. Kretanje intenziteta emisije čestica $PM_{2.5}$ iz prerađivačke industrije Republike Srbije u periodu 2008–2021. Jedinica mere: (grams per euro, chain-linked volumes, 2010)	114
Grafikon 18. Prosečni obuhvat prikupljanja otpada (u %) u Republici Srbiji, 2011–2022.	128
Grafikon 19. Količine $PM_{2.5}$ čestica u Srbiji 2005–2021. u Gg	129

Zahvalnost

Izveštaj je pripremljen u okviru Platforme „Održivi razvoj za sve“, koja najznačajnijim društvenim akterima, poput civilnog društva, poslovnog sektora, akademske i istraživačke zajednice, profesionalnih udruženja, medija i građana, omogućava prostor za opštedruštveni dijalog o usklađivanju razvojnih prioriteta Srbije sa ciljevima sadržanim u Agendi za održivi razvoj 2030 Ujedinjenih nacija. Platforma je strukturisana u tri tematska stuba koji odgovaraju trima dimenzijama održivog razvoja: socijalnoj, ekonomskoj i dimenziji zaštite životne sredine, ali funkcioniše na integrisan način, u skladu s uskom povezanošću i isprepletenošću ciljeva održivog razvoja.

Platformu „Održivi razvoj za sve“ podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a sprovodi je [Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit \(GIZ\) GmbH](#), u okviru projekta „Reforma javnih finansija – Agenda 2030“. Partneri na projektu su [Beogradska otvorena škola](#), [Fondacija BFPE za odgovorno društvo](#), [Centar za visoke ekonomske studije](#), [Fondacija Ana i Vlade Divac](#), [Fondacija Centar za demokratiju](#), [TOC – Asocijacija za razvoj održivih zajednica](#) i [SMART kolektiv](#).

Autori izražavaju zahvalnost organizacijama civilnog društva, državnim institucijama, nezavisnim telima, predstavnicima akademske zajednice, predstavnicima međunarodnih organizacija i pojedincima koji su svojim komentarima i sugestijama doprineli izradi ovog izveštaja.

Posebnu zahvalnost dugujemo sledećim pojedincima, institucijama i organizacijama: dr Snežani Simić, dr Kosani Beker iz FemPlatza, Dijani Štrbac iz Instituta ekonomskih nauka, Danilu Rodiću iz Ministarstva državne uprave i lokalne samouprave, Danilu Čurčiću iz Inicijative A11, Jovani Spremo iz Komiteta pravnika za ljudska prava (YUCOM), Mladim istraživačima Srbije, Ministarstvu kulture, Ministarstvu nauke, tehnološkog razvoja i inovacija, Ministarstvu prosvete, Povereniku za zaštitu ravnopravnosti i Privrednoj komori Srbije.

Uvod

Nakon uspostavljanja koncepta održivog razvoja i prvih pokušaja da se on operacionalizuje i ostvari, od Agende 21, preko Milenijumskih ciljeva razvoja, Ujedinjene nacije (UN) su definisale novu globalnu razvojnu agendu – Agendu UN o održivom razvoju do 2030. godine. Usvojena je 25. septembra 2015. godine i temelji se na tri osnovna stuba:

- iskoreniti siromaštvo,
- zaštititi planetu i
- obezbediti prosperitet za svakoga.

Ključna razlika u odnosu na Milenijumske ciljeve razvoja je da se Agenda 2030 odnosi na sve zemlje sveta, a ne samo na zemlje u razvoju. Njen osnovni moto je da niko ne bude izostavljen iz razvoja (engl. *leave no one behind*). Agenda se sastoji iz 17 ambiciozno postavljenih ciljeva održivog razvoja (COR), koji su dalje operacionalizovani kroz 169 potciljeva. Napredak se prati uz pomoć 248 pokazatelja uspeha (indikatora). Republika Srbija se potpisivanjem rezolucije UN „Transformacija našeg sveta: Agenda za održivi razvoj do 2030. godine” obavezala na njeno sprovođenje. S obzirom na činjenicu da je ostalo još šest godina za implementaciju, od velike je važnosti da vidimo dokle je Srbija stigla u ovom značajnom procesu i koliko mu je bila posvećena.

U okviru poslednjeg „Izveštaja o napretku u ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja do 2030. godine u Republici Srbiji za 2023. godinu” Republičkog zavoda za statistiku (RZS), napredak je predstavljen na osnovu podataka koje prikuplja RZS za ukupno 137 pokazatelja (Babović, 2023). Ovo predstav-

lja napredak u odnosu na 2022. godinu, kada je broj indikatora bio 125. Ipak, napredak se ne prati u odnosu na nacionalno specifične ciljeve – pošto ih Srbija još uvek nije odredila – već u odnosu na trend promene za koji su dostupni podaci.

Dodatni podaci o napretku Srbije u ostvarivanju COR mogu se pronaći i u međunarodnim izveštajima. Jedan od njih je „Izveštaj o održivom razvoju Evrope za 2023/24. godinu”, koji je izradila Mreža za održivi razvoj (engl. *Sustainable Development Solutions Network*), u kome se procenjuje napredak država članica EU, kandidata za članstvo, članica EFTA i Velike Britanije u sprovođenju COR prema metodologiji i indikatorima Evrostata.

Prema najnovijem „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2023/24”, Republika Srbija se nalazi na 30. mestu od 34 evropske države koje su predmet analize izveštaja, što je napredak za jedno mesto u odnosu na prošlogodišnji izveštaj. Za pet ciljeva je navedeno da se nalaze na putu ka ostvarenju, za pet ciljeva uočen blagi napredak, dok je za pet ciljeva ocenjena stagnacija. Podaci nisu dostupni za COR 2. Svet bez gladi i 14. Život pod vodom (Lafortune et al, 2024).

Prepoznajući značaj Agende 2030 i njenog sprovođenja u Srbiji, Platforma „Održivi razvoj za sve” je u prethodne četiri godine izradila tri izveštaja o pripremljenosti Republike Srbije za sprovođenje Agende 2030, kao i jedan izveštaj kojim su predstavljeni razvojni prioriteti koje predlaže nedržavni sektor. U toku 2020. godine pripremljena su dva dokumenta pod nazivom

„Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030” i „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora”. Prvi izveštaj o pripremljenosti Republike Srbije za sprovođenje Agende 2030 pruža pregled pripremljenosti za dostizanje COR kroz analizu dokumenata javnih politika, pravnog i institucionalnog okvira i mehanizama za praćenje napretka. Cilj drugog dokumenta „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora” je bio da predloži ključne razvojne prioritete, na osnovu Agende 2030, kojima Srbija treba da teži kako bi obezbedila kvalitetniji život svojim građanima, te da pokaže na koji način se Agenda 2030 i COR mogu koristiti pri formulisanoj nacionalnih razvojnih prioriteta i politika.

Drugi izveštaj o pripremljenosti Republike Srbije za sprovođenje Agende 2030 izrađen je 2022. godine i u njemu su analizirane promene u strateškom, zakonodavnom i institucionalnom okviru u odnosu na prvi izveštaj, kao i u mehanizmima za praćenje napretka za sprovođenje COR u periodu od septembra 2020. do septembra 2021. godine. Treći izveštaj je izrađen 2023. godine i takođe obuhvata analizu promena u strateškom, zakonodavnom i institucionalnom okviru, kao i u mehanizmima za praćenje napretka za sprovođenje COR u periodu od septembra 2021. do decembra 2022. godine. Pored toga, urađena je procena napretka u ostvarivanju prioriteta koje je predložio deo nedržavnog sektora okupljen u Platformi „Održivi razvoj za sve”, koji je objavljen 2020.

U ovom, četvrtom izveštaju, koji predstavlja nastavak prethodnih analiza, postavili smo pitanje o tome šta se desilo u periodu od januara 2023. do februara 2024. godine.

Da li je došlo do promena u javnim politikama, pravnom ili institucionalnom okviru? Da li je Srbija odredila prioritete potciljeve i ostvarila napredak u ispunjenju? Dokle smo napredovali u postizanju ciljeva i šta bi još trebalo da uradimo kako bismo se približili uspešnom sprovođenju Agende 2030?

Podaci za izveštaj su prikupljeni zaključno sa februarom 2024. godine. Izveštaj je strukturiran prema razvojnim prioritetima (odnosno prioriteta celinama), u okviru kojih je urađena procena napretka u određenim prioriteta potciljevima, kao i promene u strateškom, zakonodavnom i institucionalnom okviru za sprovođenje pojedinačnih COR. Kao i u prethodnom izveštaju, izrađena je analiza usklađenosti Programa ekonomskih reformi od 2024. do 2026. godine (engl. *Economic Reform Programme*, u nastavku će biti korišćen engleski akronim ERP) budući da je trenutno najviši, javno dostupan, planski dokument Republike Srbije. Cilj je da se dobije uvid u to koliko će sprovođenje strukturnih reformi iz ERP-a doprineti sprovođenju Agende 2030. Kao i prethodni, i ovaj izveštaj je namenjen predstavnicima javnog i privatnog sektora, akademske zajednice, organizacija civilnog društva (OCD), kao i građanima koji žele da steknu uvid u to koliko je Republika Srbija trenutno spremna za dostizanje COR, da li je u određenim prioriteta oblastima postignut napredak i koji su mogući naredni koraci.

Metodologija

Priprema izveštaja je sprovedena u tri faze.

1) Inicijalna analiza dokumenata javnih politika i relevantnih podataka

U pripremi ovog izveštaja sprovedena je analiza dokumenata javnih politika i relevantnih podataka. Osnovu za analizu procesa na nacionalnom nivou, kojima se podržava dostizanje COR, predstavljale su smernice i priručnici koje su objavile međunarodne organizacije i istraživačke institucije. U njima se opisuju procesi koji su važni za obezbeđivanje pripremljenosti za sprovođenje Agende 2030, uključujući usklađivanje nacionalnih planskih dokumenata i pravnog okvira sa ciljevima održivog razvoja, uspostavljanje institucionalnih mehanizama i mehanizama koordinacije, kao i načina praćenja i izveštavanja o napretku. Takođe, urađena je i analiza usklađenosti ERP 2024–2026. sa ciljevima održivog razvoja i njima pripadajućim potciljevima. Analiza se odnosi na ključne promene koje su se desile od januara 2023. do februara 2024. godine.

Inicijalni izveštaj je pripremljen kao rezultat analize okvira za postizanje svakog od COR, koji su raspoređeni kroz prioritetne celine predstavljene u publikaciji „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“, koji je Platforma objavila 2020. godine. Izveštaj sadrži opis trenutnog stanja svakog od COR dobijenih na osnovu analize najskorijih podataka vezanih za po-

kazatelje postavljene za svaki od potciljeva. Za svaku prioritetnu celinu formulisane su preporuke za unapređenje okvira i procesa za postizanje COR u Republici Srbiji i status preporuka datih u prethodnim izveštajima Platforme „Održivi razvoj za sve“.

2) Konsultacije sa predstavnicima zainteresovanih strana

Inicijalni izveštaj je poslat predstavnicima zainteresovanih strana. Cilj tog dela izrade izveštaja bio je da se predstavnicima zainteresovanih strana pruži prilika da podeli svoja iskustva i da, na osnovu svojih stručnih znanja, daju sugestije u vezi s tim da li su analizirani svi relevantni dokumenti, da podeli sa istraživačima izvore podataka koji su korisni za analizu i da daju svoje mišljenje o nalazima. U konsultacije su uključeni nezavisni eksperti i predstavnici javnog i privatnog sektora, akademske zajednice i OCD.

3) Priprema finalnog izveštaja

Nacrt izveštaja revidiran je u skladu sa komentarima i sugestijama predstavnika zainteresovanih strana. Osim revidiranih nalaza, finalni izveštaj sadrži i nalaze analize procesa na nacionalnom nivou kojima se podržava ostvarivanje COR.

**PLANSKI DOKUMENTI,
INSTITUCIONALNI
MEHANIZMI,
PRAĆENJE NAPRETKA
I IZVEŠTAVANJE O
POSTIZANJU CILJEVA
ODRŽIVOG RAZVOJA**

Ciljevi održivog razvoja i Agenda 2030 su veoma složeni. Da bi se postigli, neophodno je prilagoditi ih nacionalnim prilikama. Prilagodavanje ciljeva održivog razvoja i Agende 2030 nacionalnom kontekstu podrazumeva definisanje razvojnih prioriteta i relevantnih potciljeva na nacionalnom nivou, koji odslikavaju upravo te nacionalne prioritete Republike Srbije. Proces prilagodavanja treba sprovesti uz što šire društvene konsultacije. Republički sekretarijat za javne politike (RSJP) prvi put je sproveo analizu usklađenosti planskih dokumenata sa COR 2018. godine. Cilj ove analize je utvrđivanje koji ciljevi jesu, a koji nisu obuhvaćeni nacionalnim planskim dokumentima. Analiza je poslednji put ažurirana u februaru 2024. godine u odnosu na važeća dokumenta javnih politika (RSJP, 2024).

Zaključak najnovije analize je da je ukupna pokrivenost ciljeva i potciljeva održivog razvoja planskim okvirom Republike Srbije porasla sa 78% u 2022. godini na 82,7% u 2023. godine. U okviru analize naznačeno je da prilikom utvrđivanja pokrivenosti COR nisu uzeti u obzir ciljevi koji su prepoznati kao nerelevantni za Republiku Srbiju. U okviru cilja održivog razvoja 14. Život pod vodom nema važećih planskih dokumenata koji bi doprineli dostizanju potciljeva relevantnih za kontekst Republike Srbije. Takođe, istaknuto je da najveću relativnu važnost za dostizanje ciljeva održivog razvoja ima ERP. Ovaj dokument relevantan je za ukupno 36 potciljeva održivog razvoja (RSJP, 2024).

Ključni dokumenti za prioritizaciju COR su dokumenta razvojnog planiranja. Prema Zakonu o planskom sistemu Republike Srbije (NSRS, 2018a), Plan razvoja predstavlja hijerarhijski najviši, dugoročni dokument razvojnog planiranja u zemlji (NSRS, 2018a, čl. 6). U Planu razvoja treba da se definišu

prioriteti razvoja Republike Srbije i njenih regiona, kao i smernice za njihovo ostvarenje. Prilikom izrade Plana treba voditi računa o usklađenosti dokumenta sa međunarodno preuzetim obavezama, što predstavlja priliku za usklađivanje sa Agendom 2030. Nakon Plana razvoja sledi Investicioni plan, koji se izrađuje u skladu sa određenim razvojnim prioritetima za period od sedam godina. Treći dokument razvojnog planiranja je Prostorni plan, koji bi trebalo da bude usklađen sa Planom razvoja.

Iako je Vlada Republike Srbije (VRS) trebalo da podnese Predlog plana razvoja Narodnoj skupštini Republike Srbije (NSRS) na razmatranje i usvajanje najkasnije do 1. januara 2020. godine (NSRS, 2018a čl. 53, st. 1), to još uvek nije učinjeno, bez jasnog razloga i objašnjenja. Zakon o planskom sistemu ne predviđa sankcije u slučaju nesprovođenja obaveza koje su njime predviđene, što je mogao biti jedan od razloga kašnjenja. Tokom 2023. godine preduzeti su prvi koraci u procesu pripreme Plana razvoja Republike Srbije. VRS je na sednici održanoj 29. juna 2023. godine usvojila Uredbu o postupku pripreme Nacrta plana razvoja Republike Srbije. Ovom uredbom se bliže uređuje postupak pripreme Nacrta plana razvoja. Takođe, propisana je obaveza vođenja širokog konsultativnog procesa u cilju transparentnosti kako ovaj dokument uređuje dugoročni uticaj na razvoj ekonomije i društva. Posebna pažnja posvećena je planiranju razvoja u skladu sa Agendom 2030 (RSJP, 2023). Uprkos usvajanju pomenute uredbe, proces koji ona propisuje nije još uvek otpočet jer je raspisivanje izbora u novembru 2023. zaustavilo formiranje upravljačkog tela za pripremu i praćenje sprovođenja Plana razvoja, koje treba da čine ministri i državni sekretari. Očekivalo se da će proces nastaviti nova VRS, ali imajući u vidu dosadaš-

nji tok, postoji opravdana sumnja da Plan razvoja neće biti usvojen u skorije vreme. Ovo je značajan izazov u postizanju COR jer je ostalo svega šest godina za sprovođenje Agende 2030, a Republika Srbija još uvek nema javni dokument kojim određuje dugoročne nacionalne razvojne prioritete.

Lokalizacija COR, odnosno njihovo integrisanje u lokalna planska dokumenta prema prioritetima razvoja lokalnih zajednica, predstavljao bi sledeći korak u sprovođenju Agende 2030. Ovo predstavlja značajan korak ukoliko se uzme u obzir procena da oko 65% COR može da se sprovodi samo na lokalnom nivou (Prorok et al., 2019). Zakon o planskom sistemu Republike Srbije (ZPS) predviđa donošenje plana razvoja jedinica lokalne samouprave (JLS) i dugoročna dokumenta razvojnog planiranja koja se donose na period od najmanje sedam godina (NSRS, 2018a, čl. 9). Preporuka RSJP-a iz „Smernica za izradu planova razvoja jedinica lokalne samouprave“ je da se prilikom njihove izrade uvrsti Agenda 2030 (Radomirović et al., 2020). Iako je veliki broj lokalnih samouprava kasnio, prekršivši zakonski rok za donošenje koji je bio 1. januar 2021. godine, dosad je jedan broj JLS usvojio lokalne planove razvoja. Pored nedovoljno razvijenih kapaciteta JLS, dodatni problem predstavlja činjenica da nije usvojen Plan razvoja na nacionalnom nivou, što lokalnim samoupravama bitno otežava dugoročno planiranje jer ne raspoložuju ključnim informacijama o planovima države za konkretan grad ili opštinu.

Bitno je napomenuti da NSRS još uvek nije usvojila krovni dokument u vidu deklaracije ili rezolucije, koji je najavljen 2017. godine, kao i prateća dokumenta obavezujućeg karaktera (NSRS, 2017). Time je propuštena prilika da se Agendi 2030 i ciljevima održivog razvoja da dodatni značaj i mesto u

zakonodavnom okviru i planskom sistemu Republike Srbije.

Obaveze Republike Srbije u pogledu sprovođenja Agende 2030 komplementarne su obavezama koje proističu iz procesa pristupanja Evropskoj uniji (EU). Dokumentom „Budući koraci za održivu evropsku budućnost“ EU je potvrdila da će integrisati COR u svoje planove i dokumenta javnih politika (European Commission, 2016). Činjenica da su ta dva procesa nerazdvojna prepoznata je i u prvom „Dobrovoljnom nacionalnom izveštaju Republike Srbije o sprovođenju Agende 2030“ (VRS, 2019). U skladu s tim, RSJP je, pored mapiranja strateškog okvira zemlje u odnosu na COR, uradio i mapiranje COR u odnosu na pregovaračka poglavlja u procesu pristupanja EU. Pored toga, jedan od ciljeva nacionalnog Plana razvoja trebalo bi da bude i harmonizovanje postizanja COR sa ispunjavanjem ostalih preuzetih međunarodnih obaveza i uspešnim završetkom pristupih pregovora sa EU.

I u ovom izveštajnom periodu nije dat dovoljan značaj Agendi 2030 i ciljevima održivog razvoja u javnosti u dokumentima i javnim nastupima predstavnika VRS i drugih državnih organa. U planu rada VRS za 2023. godinu nisu bile jasno predviđene aktivnosti vezane za sprovođenje Agende. Novina je da su mere u Akcionom planu za sprovođenje Programa rada VRS posmatrane i iz ugla njihovog doprinosa dostizanju potciljeva održivog razvoja (RSJP, 2023). Pored toga, sprovedena je analiza usklađenosti Strukturnih reformi iz ERP 2024–2026. sa potciljevima održivog razvoja (VRS, 2023a). Iako ovo predstavlja određen napredak, trebalo bi dodatno poraditi na promociji Agende 2030 u javnosti i integraciji COR u planska i operativna dokumenta VRS.

Novoj NSRS, koja će biti izabrana na osnovu izbora održanih decembra 2023, ostaje da ispuni zakonsku obavezu i da usvoji Plan razvoja, nedostajući hijerarhijski najvi-

ši dugoročni dokument razvojnog planiranja Republike Srbije, koji će u sebi sadržati i Agendu 2030 i ciljeve održivog razvoja prilagođene nacionalnim prilikama.

Uspostavljanje institucionalnih mehanizama i mehanizama koordinacije za postizanje ciljeva održivog razvoja

Sama složenost Agende 2030 dovodi do toga da je uspostavljanje institucionalnih mehanizama i mehanizama koordinacije visoko na listi prioriteta za postizanje COR. Prilagođavanje nacionalnom kontekstu prilikom uspostavljanja ovih mehanizama je opšteprihvaćeno, a ističe se neophodnost saradnje sa nedržavnim akterima, civilnim društvom, naučnom zajednicom i drugim predstavnicima zainteresovanih strana. Oni bi trebalo da u velikoj meri budu uključeni u proces praćenja postizanja ciljeva Agende 2030. Vertikalna koordinacija je takođe od velikog značaja zbog činjenice da se gotovo dve trećine COR ne mogu u potpunosti postići bez javnih politika koje donose i sprovode regionalne i lokalne vlasti.

U izveštajnom periodu nije došlo do napretka u uspostavljanju odgovarajućeg institucionalnog okvira, iako je isteklo više od polovine perioda predviđenog za implementaciju Agende 2030. Odlukom VRS blagovremeno je obrazovana „Meduresorna radna grupa za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine“, koja ne funkcioniše od 2020. godine (VRS, 2015). Ovo je bilo ključno koordinaciono telo sa nadležnostima da prati i radi na sprovođenju ovog dokumenta od globalnog značaja. Radna grupa je bila zadužena za predlaganje procesa izrade Nacionalne strategije

održivog razvoja (dokument koji nije predviđen ZPS, jer taj zakon uvodi znatno detaljniji nacionalni Plan razvoja), zatim objeđinjavanje stavova i koordinaciju aktivnosti svih ministarstava u vezi sa Agendom 2030. Pored toga, njen zadatak je i izveštavanje o sprovođenju Agende 2030, izrada „Dobrovoljnih nacionalnih izveštaja o sprovođenju Agende 2030“, kao i redovno obaveštavanje stalne koordinatorke UN u Srbiji o rezultatima rada na ovom polju.

Fokus grupa NSRS za razvoj mehanizama kontrole procesa implementacije COR, koja je funkcionisala od 2017. do raspuštanja parlamenta februara 2022. godine zbog vanrednih izbora, nije osnovana ni tokom 2023. godine. Njen zadatak je bio da nadzire i kontroliše rad „Meduresorne radne grupe za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine“, dok je ona funkcionisala, zatim usvajanje zakona koji su u vezi sa primenom Agende 2030 i obezbeđivanje dodatnih finansijskih sredstava u ovoj oblasti kroz izradu Zakona o budžetu. Pored toga, njena funkcija je bila i jačanje svesti o značaju samih COR Agende 2030 među poslanicima NSRS.

Ministarstva imaju veliku ulogu u procesu planiranja održivog razvoja, s obzirom na to da Agenda 2030 obuhvata brojne teme iz

njihovih resora. Međutim, primetno je da na internet prezentacijama ministarstava nema informacija o njihovoj nadležnosti i načinu na koji se bave Agendom 2030 i COR. Štaviše, informacija o nadležnom ministarstvu za upravljanje i koordinaciju aktivnosti u vezi sa sprovođenjem Agende 2030 nije poznata. Dalje, ne postoje objedinjene informacije o svim institucijama i radnim telima koji imaju nadležnost u sprovođenju Agende 2030 i COR. Jasno utvrđene nadležnosti ministarstva u vezi sa Agendom 2030 nema ni u Zakonu o ministarstvima iz 2023. godine.

S druge strane, obaveza postizanja ciljeva održivog razvoja na lokalnom nivou je dobro prihvaćena. Stalna konferencija gradova i opština (SKGO), OCD koje rade na lokalnom nivou, uključujući i članice Platforme „Održivi razvoj za sve“, sproveli su dosta projekata kojima su pomogli lokalnim samoupravama da integrišu COR u lokalna planska dokumenta. Pored toga, RSJP je izradio smernice za izradu lokalnih planova razvoja u skladu sa ciljevima održivog razvoja.

Uspostavljanje mehanizama za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju ciljeva održivog razvoja

Ključni element za praćenje sprovođenja COR jeste 231¹ globalno definisani indikator. Njima se prati napredak na globalnom, nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou. Države takođe imaju veliku odgovornost da uspostave sistem za praćenje napretka, a prvi korak predstavlja određivanje nadležnosti za tu aktivnost. Zbog složenosti i sveobuhvatnosti Agende 2030, prilikom praćenja napretka i izveštavanja neophodno je uključiti predstavnike ministarstava, drugih vladinih tela i državnih organa, kao i predstavnike civilnog i poslovnog sektora.

Kada govorimo o izveštavanju, najvažniju ulogu trebalo bi da ima „Međuresorna radna grupa za sprovođenje Agende za održivi razvoj 2030“. Jedan od obavljenih zadataka bila je priprema prvog „Dobrovoljnog nacionalnog izveštaja Republike

Srbije o sprovođenju Agende 2030“, koji je predstavljen na sastanku Političkog foruma visokog nivoa o održivom razvoju 2019. godine, u sedištu UN u Njujorku. Međutim, Međuresorna radna grupa nije imenovana od strane VRS od 2020, tako da je nepoznato ko će voditi proces izrade eventualnog novog izveštaja.

Važnu ulogu u mehanizmu za praćenje igra RZS. U okviru njega deluje „Grupa za ciljeve održivog razvoja i socio-ekonomske indikatore“, sa zadatkom da „prati, priprema i primenjuje metodološke preporuke neophodne za izradu, preuzimanje podataka i objavljivanje indikatora COR, organizuje, priprema i ažurira podatke za DevInfo baze podataka“ (RZS, 2023a, čl. 7). Redovno se ažuriraju DevInfo baza, kao i Portal za izveštavanje o pokazateljima COR.²

1 Ukupan broj indikatora je 248, ali se neki koriste za praćenje više COR. Broj jedinstvenih indikatora je 231.

2 Videti: <https://sdg.indikatori.rs/sr-Latn/>.

RZS trenutno prati 145³ od ukupno 248 indikatora COR. Ipak, ostaje nejasno koji indikatori su primenjivi za Srbiju, pošto se dobar broj njih odnosi na nerazvijene zemlje. Dodatno, Srbija nije definisala ciljane vrednosti u nacionalnom kontekstu za mnoge potciljeve i pokazatelje, što je neophodno za adekvatno tumačenje podataka.

Tabela 1. Dostupnost indikatora ciljeva održivog razvoja

Dostupnost indikatora ciljeva održivog razvoja			
COR 1 10/13	COR 5 12/14	COR 9 8/12	COR 13 3/8
COR 2 6/14	COR 6 8/11	COR 10 9/14	COR 14 1/10
COR 3 15/28	COR 7 4/6	COR 11 10/15	COR 15 8/14
COR 4 7/12	COR 8 9/16	COR 12 5/13	COR 16 12/24
COR 17 10/24			

Izvor: Babović, 2024.

Za uspješno izveštavanje i kontekstualizaciju sprovođenja Agende 2030, a imajući u vidu značaj procesa pristupanja Srbije EU, bilo bi od velikog značaja da RZS uključi praćenje pokazatelja napretka u ostvarivanju COR koje prati EU. Naime, EU je pažljivo odabrala 102 indikatora za praćenje COR, one koji su relevantni za sprovođenje politika EU i ispunjavaju visoke statističke standarde kvaliteta.

Nedostatak podataka o sprovođenju COR na lokalnom nivou je jedan od problema u praćenju napretka. Kako je ranije navedeno, za sprovođenje većine COR neophodne su i aktivnosti na regionalnom i lokal-

nom nivou, pa je potrebno uložiti dodatne napore i sredstva za praćenje postizanja ciljeva u lokalnim sredinama.

RZS je objavio u junu 2024. godine „Izveštaj o napretku u ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja do 2030. godine u Republici Srbiji“ za 2023. godinu. Izrađen je prema metodologiji Evrostata, a samo merenje nije obavljeno u odnosu na kvantifikovano definisan cilj, već se podaci prate u odnosu na početnu godinu za koju postoje podaci. Na osnovu početne godine, računa se stepen u kom se promena kreće u pozitivnom ili negativnom smeru. Zbog dostupnosti podataka, napredak u ovom izveštaju

3 Dostupni indikatori preuzeti su sa SDG portala. Došlo je do promena broja indikatora na sajtu nakon objavljivanja „Izveštaja o napretku u ostvarivanju ciljeva održivog razvoja do 2030. u Republici Srbiji“, kada su objavljeni dodatni indikatori na SDG portalu.

uglavnom se prati u kratkoročnom periodu. Ovo ukazuje na značaj određivanja nacionalno specifičnih ciljeva, koji u Srbiji još uvek nisu utvrđeni. Ocenjivanje napretka, a ne stanja, može dati pogrešnu sliku, tako što se promena u pozitivnom smeru može oceniti pozitivno, iako vrednost pokazatelja

ukazuje na to da je stanje zabrinjavajuće ili prilično loše. RZS je nastavio sa dobrom praksom izrade dodatnih izveštaja, koji analiziraju sprovođenje Agende u Republici Srbiji iz perspektive određenih društvenih grupa, a u skladu sa principom „ne izostaviti nikoga iz razvoja“.

Preporuke

Preporuke za pozicioniranje Agende 2030 kao prioritetnog procesa za upravljanje i sprovođenje razvoja

- » Potrebno je da se nadležnost za upravljanje, koordinaciju i sprovođenje Agende 2030 i postizanje COR jasno odredi u Zakonu o ministarstvima.
- » Potrebno je da se procesi značajni za upravljanje, koordinaciju i sprovođenje Agende 2030, delegirani po ministarstvima i telima VRS, nađu u godišnjem planu rada VRS.

Preporuke za usklađivanje planskih dokumenata i pravnog okvira s Agendom 2030

- » Potrebno je postaviti kao prioritet donošenje Plana razvoja Republike Srbije, hijerarhijski najvišeg dokumenta razvojnog planiranja, u skladu sa ZPS, koji sadrži prioritetne ciljeve razvoja. Usvajanje Plana razvoja je zakonska obaveza, a rok za usvajanje je bio 1. januar 2020.
- » Prilikom donošenja Plana razvoja treba sprovesti široki društveni dijalog, koji podrazumeva definisanje razvojnih prioriteta i prilagođavanje COR prilikama u Srbiji, na osnovu širokog konsultativnog procesa.
- » Potrebno je doneti Investicioni plan i Prostorni plan nakon usvajanja Plana razvoja, u skladu s postavljenim prioritetnim ciljevima razvoja (što je sled propisan ZPS). Proces donošenja ovih dokumenata treba da bude transparentan i sproveden uz učešće zainteresovanih strana i široke javnosti.

Preporuke za uspostavljanje institucionalnih mehanizama i mehanizama koordinacije za postizanje ciljeva održivog razvoja

- » Potrebno je da VRS bez odlaganja formira novu „Međuresornu radnu grupu za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine”, kojom bi se podržala međusektorska saradnja i koordinacija, koja je ključna s obzirom na multisektorsku prirodu Agende 2030.
- » Potrebno je izraditi plan rada „Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine” sa smernicama za postizanje ciljeva, za podelu nadležnosti i za saradnju sa predstavnicima zainteresovanih strana, kako bi se obezbedile što bolja horizontalna (između različitih sektora) i vertikalna koordinacija (između nacionalnog i lokalnog nivoa).
- » Jedan od zadataka „Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine” treba da bude uspostavljanje saradnje sa predstavnicima zainteresovanih strana u različitim aktivnostima, uključujući mogućnost za njihovo učešća na sastancima Radne grupe, zatim konsultovanje u praćenju postizanja COR i izradi periodičnih izveštaja.
- » Ponovo iz redova narodnih poslanika obrazovati „Fokus grupu NSRS za razvoj kontrolnih mehanizama za proces sprovođenja i nadzora nad postizanjem COR” i učiniti njen rad javnim svim zainteresovanim stranama i građanima RS.
- » Na zvaničnim internet prezentacijama VRS i nadležnih institucija objaviti objedinjene informacije o svim institucijama, radnim grupama i drugim telima koja imaju nadležnosti u pogledu sprovođenja Agende 2030.
- » U okviru svakog ministarstva uključiti u akte o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mesta sektor, odeljenje ili zaposlenog koji ima zvaničnu nadležnost da se u okviru svog resora bavi Agendom 2030 i postizanjem COR.

Preporuke za uspostavljanje mehanizama za praćenje napretka i izveštavanje o postizanju ciljeva održivog razvoja

- » „Izveštaj o napretku u ostvarivanju ciljeva održivog razvoja do 2030. godine u Republici Srbiji” treba da bude dopunjen procenom udaljenosti od ciljanih vrednosti pokazatelja i efektivnosti mera javne politike koje su sa njima povezane, u saradnji sa nadležnim institucijama, radnim grupama i drugim telima. U njemu je potrebno jasno naznačiti za koje pokazatelje nisu dostupni podaci i za koje se ne mogu donositi zaključci. U izveštaj treba uključiti i pokazatelje koje je odabrala EU i koje prati Evrostat (u ovom trenutku je to 102 indikatora) s obzirom na uočenu važnost povezivanja procesa sprovođenja Agende 2030 i procesa pristupanja Srbije EU. Na

internet portalu RZS sa pokazateljima COR trebalo bi posebno označiti pokazatelje za koje je procenjeno da nisu primenljivi u slučaju Srbije.

- » Prilikom organizovanja radionica i drugih aktivnosti koje se tiču razmatranja pokazatelja, treba objaviti javni poziv za učešće predstavnika zainteresovanih strana i aktivno ga promovisati kroz tradicionalne i nove medije. Prilikom donošenja narednog dobrovoljnog nacionalnog izveštaja, omogućiti široko učešće javnosti. Zainteresovane strane treba da imaju mogućnost da dostavljaju podatke i priloge za izveštaj, kao i da komentarišu nacrt izveštaja i utiču na njegov sadržaj.
- » RZS treba da nastavi sa dosadašnjom dobrom praksom objavljivanja izveštaja o napretku u ostvarivanju COR među pripadnicima određenih osetljivih grupa imajući u vidu važnost praćenja stanja u vezi s osetljivim grupama i načelom Agende 2030 „ne izostaviti nikoga iz razvoja”.

Analiza usklađenosti Programa ekonomskih reformi (ERP) za period od 2024. do 2026. godine sa ciljevima održivog razvoja

ERP predstavlja glavni strateški dokument VRS u socioekonomskom dijalogu sa Evropskom komisijom i državama članicama EU. ERP sadrži pogled na srednjoročni makroekonomski i fiskalni okvir, smernice za vođenje monetarne i fiskalne politike, kao i listu planiranih prioriternih strukturnih reformi. Ovaj dokument se ažurira svake godine i pokriva naredni trogodišnji period, a objavljuje ga Ministarstvo finansija (MF). Pored ostalog, ERP je već dugo najvažniji zvaničan, javno dostupan, dokument razvojnog planiranja Republike Srbije.

U ERP-u su strukturne reforme podeljene na tri tematske celine – „Konkurentnost”, „Održivost i otpornost” i „Ljudski kapital i socijalna politika”, koje su dalje razvrstane na ukupno 13 uže definisanih reformskih oblasti. U okviru svake tematske celine izdvojene su po dve nove, dakle ukupno 6 prioriternih strukturnih reformi koje će se realizovati u sledeće tri godine. Ciljevi koji se žele postići planiranim reformama

u ERP-u često su komplementarni ciljevima ostalih strategija, zbog čega ERP sadrži tabelu usklađenosti predloženih ciljeva za 6 izdvojenih strukturnih reformi s drugim relevantnim dokumentima javnih politika – među kojima su i COR.

Cilj ove analize jeste ispitivanje povezanosti novih strukturnih reformi u ERP-u sa COR u okviru ekološkog, socijalnog i ekonomskog stuba Agende UN o održivom razvoju do 2030. Prateći metodologiju iz prethodnog Izveštaja o pripremljenosti Srbije za sprovođenje Agende 2030 iz 2023, analiza je sprovedena tako što su za šest izdvojenih strukturnih reformi ispitivane aktivnosti i indikatori kojima će se pratiti njihova realizacija i data je procena u kojoj meri oni doprinose ostvarivanju navedenih ciljeva i potciljeva održivog razvoja u okviru tri pomenuta stuba.

1. Analiza usklađenosti strukturnih reformi u ERP sa COR u okviru ekološkog stuba

Strukturna reforma 1: Unapređenje uslova poslovanja, poslovnog okruženja i tržišta industrijskih i poljoprivrednih proizvoda Republike Srbije

Strukturna reforma 1 se odnosi na diverzifikaciju i povećanje obima spoljne trgovine Republike Srbije, kako na regionalnom tako i na globalnom nivou, kroz povećanje konkurentnosti svih aktera na domaćem tržištu, uključujući i privredna društva u državnom vlasništvu, kao i povećanje pravne sigurnosti privrednih subjekata. Strukturna reforma 1 sadrži pet zasebnih mera sa ukupno 13 planiranih reformskih aktivnosti. Pored direktnog uticaja na unapređenje međunarodne konkurentnosti srpske privrede, ova strukturna reforma bi trebalo posredno da ima i pozitivan uticaj na zaštitu životne sredine i klimatske promene, budući da je njen krajnji cilj puna integracija Republike Srbije u jedinstveno tržište EU i usklađivanje sa odredbama Evropskog zelenog dogovora. To zahteva poboljšanje tehničkih propisa i punu primenu standarda koji uključuju i važeće standarde u zaštiti životne sredine.⁴ Dalje, strukturna reforma predviđa mere za unapređenje tržišnog nadzora u cilju efikasnije kontrole poštovanja uspostavljenih standarda u oblasti energetske efikasnosti, zaštite životne sredine i smanjenja štetnih uticaja na klimatske promene. Aktivnosti u okviru ove reforme su prilično široko definisane, tako da su u okviru unapređenja ruralne infrastrukture planirane i investicije u postrojenja za prečišća-

vanje otpadnih voda i upravljanje otpadom, što bi trebalo direktno da doprinese smanjenju zagađenja životne sredine iz sektora poljoprivrede.

U ERP-u se navodi da će se sprovođenjem ove strukturne reforme podržati postizanje dva COR u okviru ekološkog stuba: 7⁵ kroz potcilj „7.3 Do 2030. udvostručiti globalnu stopu poboljšanja energetske efikasnosti“; i 12⁶ kroz potciljeve „12.5 Do 2030. značajno smanjiti proizvodnju otpada kroz prevenciju, redukciju, recikliranje i ponovno korišćenje“ i „12.8 Do 2030. osigurati da ljudi svuda imaju relevantne informacije i svest o održivom razvoju i stilom života u harmoniji sa prirodom“.

Indikatori kojima će se pratiti realizacija Strukturne reforme 1 odnose se na: a) ispunjenost mera za olakšavanje trgovine koje je Republika Srbija dobila prema UN globalnom pregledu o digitalnom i održivom olakšavanju trgovine; b) poboljšanje vrednosti Globalnog indeksa kvaliteta (GQII); c) učešće vrednosti poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u vrednosti ukupnog izvoza; i d) udeo pravosnažnih osuđujućih presuda u odnosu na broj podnetih zahteva za pokretanje prekršajnog postupka od strane inspekcija u oblasti sive ekonomije u jednoj godini.

4 SRPS ISO 14001 – Sistemi menadžmenta životnom sredinom; SRPS ISO 50001 – Sistemi menadžmenta energijom.

5 COR 7: Dostupna i obnovljiva energija.

6 COR 12: Odgovorna potrošnja i proizvodnja.

Napredak u integraciji Republike Srbije u zajedničko tržište EU, što podrazumeva usklađivanje sa odredbama „Evropskog zelenog dogovora” i „Zelene agende za Zapadni Balkan”, u najširem smislu bi mogao da ima pozitivan uticaj na ostvarivanje sva tri navedena potcilja održivog razvoja. Međutim, na osnovu predloženih indikatora rezultata nije moguće dati pouzdanu procenu u kojoj meri će njihovo ostvarivanje doprineti dostizanju konkretnih COR u okviru ekološkog stuba tokom perioda 2024–2026. Najpre, većina planiranih aktivnosti odnosi se na pripremu i usvajanje izmena u regulatornom okviru, ali ERP ne pruža preciznije informacije o tome kada se očekuje njihova puna primena.

Takođe, nijedan od ponuđenih pokazatelja ocene rezultata ne omogućava direktno praćenje stepena integracije Republike Srbije u zajedničko tržište EU, što je prepoznato kao glavni kanal za doprinos postizanju navedenih COR. Na primer, u ERP-u se planira povećanje vrednosti GQII sa 82 u 2021. na 84 u 2026. godini. Budući da je GQII sveobuhvatni i kompozitni indeks infrastrukture kvaliteta, ovaj rezultat je verovatno moguće postići i realizacijom aktivnosti koje nemaju direktnu vezu sa konkretnim COR u okviru ekološkog stuba. Za preostala tri indikatora rezultata može se reći da nemaju dodirnih tačaka s navedenim ekološkim potciljevima održivog razvoja.

Strukturna reforma 3: Ozelenjavanje sektora energetike kroz povećanje proizvodnje energije iz obnovljivih izvora i unapređenje energetske efikasnosti

Strukturna reforma 3 predstavlja nastavak reformskih aktivnosti u energetsom sektoru Republike Srbije koje su se naročito intenzivirale nakon izbijanja energetske krize krajem 2021. godine. Cilj ove strukturne reforme jeste davanje doprinosa transformaciji proizvodnje energije kroz prelazak sa fosilnih goriva na obnovljive izvore i unapređenje energetske efikasnosti, što bi kao deo šireg paketa energetske reforme trebalo da omogući „zelenu tranziciju” srpske privrede i društva.

Prva mera u okviru ove reforme odnosi se na povećanje proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora putem dodeljivanja podsticaja za izgradnju novih postrojenja za proizvodnju električne energije iz vetra i sunca ukupnog kapaciteta 1,3 GW u tri godine sprovođenja ERP-a. Predviđeno je da proizvođači električne energije iz obnovljivih izvora budu zaštićeni od pro-

mene tržišnih cena u odnosu na cenu koju proizvođač ponudi na aukciji, tako što će se eventualna razlika između ovih cena pokrivati primenom dvostruke tržišne premije. Druga mera ima za cilj unapređenje efikasnosti kroz merljivu uštedu energije na strani finalne potrošnje. Planirano je da se to postigne prelaskom na naplatu prema potrošnji energije u 20 JLS za objekte koji su trenutno priključeni na sistem daljinskog grejanja po paušalnom principu. Unapređenje energetske efikasnosti u višepodručnim zgradama priključenim na sistem daljinskog grejanja koje imaju najveću potrošnju energije od prijavljenih objekata biće finansirano putem javnog ESKO koncepta. Pritom, ESKO partner će da bude država, dok će JLS sprovođiti javne pozive na kojima će se birati višepodručne zgrade za energetske rehabilitacije u sledećoj fazi prevoditi na sistem naplate usluge grejanja prema potrošnji.

U ERP-u se navodi da će sprovođenje ove strukturne reforme podržati COR 7⁷ i to sve njegove potciljeve: „7.1 Do 2030. obezbediti univerzalni pristup jeftinim, pouzdanim i modernim energetske uslugama“; „7.2 Do 2030. značajno povećati udeo obnovljive energije u globalnom energetske miksu“; „7.3 Do 2030. udvostručiti globalnu stopu poboljšanja energetske efikasnosti“; „7.a Do 2030. unaprediti međunarodnu saradnju kako bi se olakšao pristup istraživanju i tehnologiji čiste energije, uključujući obnovljivu energiju, energetske efikasnost, naprednu i čistiju tehnologiju fosilnih goriva i promovisanje investiranja u energetske infrastrukturu i tehnologiju čiste energije“; i „7.b Do 2030. proširiti infrastrukturu i unaprediti tehnologiju za snabdevanje modernom i održivom energijom za sve u zemljama u razvoju, a posebno u najmanje razvijenim zemljama i malim ostrvskim državama, državama u razvoju koje nemaju izlaz na more, u skladu s njihovim programima podrške“.

Definisana su dva indikatora rezultata kojima će se pratiti realizacija strukturne reforme 3 i odnose se na: a) nove kapacitete za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora energije (OIE) putem dodeljivanja podsticaja kroz postupak aukcija za vetroelektrane i solarne elektrane (u MW), i b) ušteda energije u rehabilitovanim višeporodičnim zgradama koje troše najviše energije u odnosu na stanje pre rehabilitacije (prosek izražen u procentima).

Na osnovu predviđenih indikatora moguće je uspostaviti direktnu i/ili indirektnu vezu između sprovođenja ove reforme i svih navedenih potciljeva, zbog toga što

obuhvataju obe ključne dimenzije COR 7: instalaciju novih kapaciteta obnovljivih izvora energije i poboljšanje energetske efikasnosti. Prvim indikatorom rezultata jasno je postavljen cilj izgradnje novih vetroelektrana (1000 MW) i solarnih elektrana (300 MW) do 2026. godine, a postizanje ovog rezultata omogućilo bi višestruko povećanje instaliranih kapaciteta ovih vidova obnovljivih izvora energije u Srbiji.⁸ Samim tim, postoji jasna i direktna veza između realizacije strukturne reforme i potciljeva 7.1, 7.2 i 7.b koji se u svojoj suštini odnose na povećanje dostupnosti čiste energije iz obnovljivih izvora i rast njenog udela u finalnoj potrošnji. S obzirom na to da se drugim indikatorom mere rezultati planiranih aktivnosti na polju poboljšanja energetske efikasnosti sistema daljinskog grejanja u višeporodičnim zgradama, postoji i jasna veza između realizacije strukturne reforme 3 i potcilja 7.3. Što se tiče potcilja 7.a, u ERP-u nije predviđen indikator rezultata koji bi omogućio direktno merenje doprinosa strukturne reforme 3 njegovom dostizanju. Međutim, u samom dokumentu se eksplicitno ističe da se sprovode aktivnosti u cilju pronalaženja strateških partnera za sprovođenje ove strukturne reforme, iz čega se može posredno zaključiti da će strukturna reforma 3, po svemu sudeći, imati pozitivan uticaj i na jačanje međunarodne saradnje u oblasti razvoja čistijih oblika energije.

7 COR 7: Dostupna i obnovljiva energija.

8 Prema podacima za 2023. godinu, kapacitet instaliranih vetroelektrana u Srbiji je iznosio oko 400 MW, a solarnih elektrana oko 60 MW. Dakle, implementacija SR3 bi omogućila povećanje instaliranih kapaciteta za 2,5 puta u slučaju energije vetra, odnosno čak 5 puta u slučaju solarnih elektrana.

Strukturna reforma 4: Ozelenjavanje drumskog i železničkog transporta u Republici Srbiji

Strukturna reforma 4 odnosi se na uređenje tržišta transportnih usluga i smanjenje emisija štetnih gasova iz sektora saobraćaja, a podrazumeva redukovanje potrebe za individualnim prevozom i istovremeno povećanje mobilnosti stanovništva kroz povećanje dostupnosti i atraktivnosti usluga javnog prevoza putnika i robe u drumskom i železničkom saobraćaju. Krajnji cilj ove reforme je potpuno usklađivanje domaćeg saobraćajnog sektora sa propisima, praksom i standardima EU.

Prva mera se odnosi na unapređenje sistema međumesnog drumskog prevoza putnika u skladu sa EU standardima, što bi u krajnjoj instanci trebalo da podigne kvalitet pruženih usluga, poveća njegovu efikasnost i konkurentnost, unapredi mobilnost stanovništva, ali i smanji negativan uticaj na životnu sredinu zbog manjeg korišćenja putničkih automobila. Druga mera načelno ima iste ciljeve, a predstavlja nastavak reformi iz prethodnog perioda koje su imale za cilj unapređenje kvaliteta železničke infrastrukture. U sklopu ove mere planiran je nastavak elektrifikacije železničkih pruga koje do sad nisu bile elektrificirane,⁹ kao i nabavka novih elektro-vučnih kompozicija, što bi trebalo dodatno da podstakne mobilnost stanovništva između gradova.

U ERP-u se navodi da će implementacija ove reforme podržati jedan od ciljeva održivog razvoja u okviru ekološkog stuba – COR 13¹⁰, i to jedan od potciljeva: „13.2 Integrirati mere vezane za klimatske promene

u nacionalne politike, strategije i planiranje”. Indikatori rezultata kojima će se pratiti implementacija strukturne reforme 4 odnose se na: a) ukupan broj prevezenih putnika u drumskom saobraćaju; b) udeo stanovništva koje ima pristup javnom prevozu prema polu, starosti i invaliditetu; i c) ukupan broj putnika u železničkom saobraćaju.

Premda nijedan od navedenih indikatora rezultata ne omogućava uspostavljanje direktne veze za potciljem 13.2, planirane aktivnosti svakako ukazuju na to da Strukturna reforma 4 podržava njegovo dostizanje. Implementacija ove reforme doprinosi integraciji dimenzije klimatskih promena u strategiju razvoja sektora saobraćaja u Republici Srbiji, jer mere za unapređenje međumesnog drumskog i železničkog saobraćaja mogu potencijalno da umanje zavisnost od korišćenja putničkih automobila i u krajnjoj instanci dovedu do smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte. Predviđeno poboljšanje drumskog transportnog sistema omogućilo bi energetski efikasniji prevoz većeg broja putnika, a veće oslanjanje na železnicu za prevoz robe i putnika bi dodatno popravilo strukturu sektora saobraćaja u Republici Srbiji iz ugla njegovog doprinosa klimatskim promenama.

9 Pored završetka radova na već započetim projektima, predviđena je elektrifikacija novih železničkih pravaca: Niš – Dimitrovgrad i Beograd Centar – Vršac.

10 COR 13: Akcija za klimu.

2. Analiza usklađenosti strukturnih reformi u ERP sa COR u okviru socijalnog stuba

Strukturna reforma 1: Unapređenje uslova poslovanja, poslovnog okruženja i tržišta industrijskih i poljoprivrednih proizvoda Republike Srbije

Sušтина reforme se odnosi na diverzifikaciju i dalji rast spoljne trgovine Republike Srbije na regionalnom i međunarodnom nivou, kao i na unapređenje konkurentnosti i pravne sigurnosti svih privrednih subjekata na teritoriji Republike Srbije, nezavisno od porekla i vrste vlasništva. Reforma je prevažodno usmerena na privredne subjekte i uklanjanje prepreka u njihovom poslovanju.

Ova reforma se dovodi u vezu sa dva potcilja u okviru COR 2, a to su:

- potcilj „2.3 Do 2030. udvostručiti poljoprivrednu produktivnost i prihode malih proizvođača hrane, a posebno žena, autohtonih naroda, porodičnih poljoprivrednih proizvođača, stočara i ribara, kroz bezbedan i jednak pristup zemljištu, drugim proizvodnim resursima i podacima, saznanjima, uslugama, tržištima i mogućnostima za ostvarivanje dodatne vrednosti, odnosno za zapošljavanje van poljoprivrede)“ i
- potcilj „2.4 Do 2030. obezbediti održive sisteme za proizvodnju hrane i primeniti otporne poljoprivredne prakse za povećanje produktivnosti i proizvodnje, koje pomažu u održavanju ekosistema, koje jačaju kapacitet za prilagođavanje klimatskim promenama, ekstremnim vremenskim uslovima, sušama, poplavama i ostalim katastrofama, i koje progresivno poboljšavaju kvalitet zemljišta i tla“.

U okviru „Mere 3 – Unapređenje konkurentnosti poljoprivrede“ predviđene su aktivnosti: unapređenja infrastrukture u ruralnim područjima, daljeg napretka u oblasti komasacije zemljišta, uređenje tržišta i kontrole kvaliteta poljoprivrednih proizvoda, pravno regulisanje organske proizvodnje, kao i unapređenje kapaciteta resornog ministarstva kroz digitalizaciju i automatizaciju sistema finansijske podrške poljoprivrednicima. Pokazatelj rezultata koji se odnosi na datu meru jeste „Učešće vrednosti poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u vrednosti ukupnog izvoza“ i ne može se dovesti u direktnu vezu sa potciljevima COR 2.

Imajući u vidu da je poslednji popis poljoprivrede rađen 2018. godine, a da je zakonska regulativa u ovoj oblasti ograničena u izveštajnom periodu, ne može se zaključiti u kojoj meri planirane aktivnosti mogu imati uticaja na ekonomski najugroženija ruralna domaćinstva, odnosno kakvi će biti efekti novih mera (potcilj 2.3). Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju iz oktobra 2023. godine se povećavaju podsticaji za proizvodnju na malim poljoprivrednim parcelama, ali se i povećava ograničenje veličine parcele za koje se mogu dobiti podsticaji (sa 20 na 100 hektara). To povećava konkurenciju za dobijanje podsticaja i može nepovoljno delovati na najmanja poljoprivredna gazdinstva. Uprkos povećavanju direktnih podsticaja, Zako-

nom o budžetu za 2024. godinu¹¹ planirane su uštede od oko 7 milijardi dinara koje se odnose na mere ruralnog razvoja, što dodatno ograničava dostupnu podršku malim poljoprivrednim proizvođačima. Time bi trebalo da dođe do pozitivnih efekata u postizanju potcilja 2.3. Primena postojećih zakona koji se odnose na komasaciju poljoprivrednog zemljišta i druge oblasti poljoprivredne delatnosti pre svega ima za cilj jačanje konkurentnosti i produktivnosti proizvodnje (potcilj 2.4), ali i ukрупnjavanje poljoprivrednog zemljišta, kao i efikasnije upravljanje parcelama.

U kontekstu uticaja ove reforme na socijalne ciljeve u analiziranom planskom dokumentu se ne mogu prepoznati drugi aspekti COR 2 sem potciljeva 2.3 i 2.4 u prethodno

pomenutom smislu. Trenutno se putem sajta RZS-a ne mogu dobiti podaci o kretanju vrednosti pokazatelja relevantnih za ostvarivanje potciljeva 2.3 i 2.4, što otežava praćenje efekata reformi u konkretnim slučajevima. Ako se posmatra COR 2 u celini, može se zaključiti da u ovom momentu na srpskom tržištu ne postoji problem u snabdjevenosti hranom, ali da kontinuirani rast cena prehrambenih proizvoda nije u skladu sa postizanjem ovog cilja.

Strukturne reforme ne obuhvataju oblasti socijalne i zdravstvene zaštite, već se one isključivo pominju kroz opis podoblasti ERP-a. Usled prethodno navedenog, potciljevi koji se odnose na COR 1 i COR 3 su zanemareni aktuelnim strukturnim reformama.

Strukturna reforma 5: Obrazovanje za održivi razvoj i radnu spremnost

Reforma prema ERP-u ima za cilj povećanje relevantnosti sistema obrazovanja kroz višedimenzionalnu usmerenost na učenje povezano sa praktičnim radom, čime se obezbeđuje efikasniji odgovor sistema obrazovanja na potrebe privrede i na zapošljivost.

U ERP-u se navodi da će implementacija ove strukturne reforme doprineti ostvarenju ciljeva 4¹² i 8,¹³ kroz sledeće potciljeve: „4.3. Do 2030. obezbediti jednaku dostupnost pristupačnog i kvalitetnog stručnog obrazovanja na svim nivoima, uključujući i univerzitetsko, za sve žene i muškarce”; „4.4. Do 2030. značajno povećati broj mladih i odraslih koji imaju relevantne veštine, uključujući tehničke i stručne, za zapošlja-

vanje, dostojne poslove i preduzetništvo” i „8.6 – Do 2020. bitno smanjiti udeo mladih koji nisu zaposleni niti u procesu obrazovanja ili obuke”.

Strukturna reforma treba da bude realizovana kroz dve mere: „Kvalifikacije orijentisane prema potrebama tržišta rada” i „Unapređenje uslova za razvoj znanja i veština u sistemu obrazovanja”. Prva mera se ponavlja od 2017. godine, te je kao i ranije usmerena na dualno obrazovanje i razvoj Nacionalnog okvira kvalifikacija. Druga mera treba da se realizuje kroz pripremu video-materijala koji sadrže uputstva i demonstracije svih laboratorijskih vežbi za predmete fizika, hemija i biologija za

11 „Sl. glasnik RS”, br. 92/2023.

12 COR 4: Kvalitetno obrazovanje.

13 COR 8: Dostojanstven rad i ekonomski rast.

osnovne škole i gimnazije te opremanje kabineta fizike, hemije i biologije u osnovnim školama i gimnazijama.

Indikatori kojima se prati realizacija strukture reforme odnose se na: a) broj uspostavljenih regionalnih trening centara; b) broj kvalifikacija vidljivih na Evropskom portalu kvalifikacija; c) učešće đaka upisanih u prvu godinu u sistemu dualnog obrazovanja u odnosu na ukupan broj đaka upisanih u prvu godinu u srednjem stručnom obrazovanju; d) stepen produkovanih i objavljenih video-lekcija na video-platformama, sa instrukcijama za izvođenje svih laboratorijskih vežbi propisanih pravilnicima za nastavu fizike, hemije i biologije za osnovne škole i gimnazije; e) stepen opremljenosti gimnazija za izvođenje propisanih laboratorijskih vežbi iz predmeta fizika, biologija i hemija; stepen opremljenosti osnovnih škola za izvođenje propisanih laboratorijskih vežbi iz predmeta fizika, biologija i hemija.

Strukturna reforma svojim obimom i planiranim aktivnostima ne doprinosi obezbeđenju jednake dostupnosti kvalitetnog stručnog i univerzitetskog obrazovanja, niti doprinosi značajnom povećanju broja mladih i odraslih koji imaju relevantne veštine, a kako je to predviđeno potciljevima 4.3. i 4.4. Nijedna od planiranih aktivnosti ne odnosi se na unapređenje kvaliteta procesa nastave i učenja, što bi uključivalo primenu metoda nastave/učenja usmerenih na učenje i učenike, kvalitetne

i besplatne udžbenike i instruktivni materijal, te obezbeđenje kvalitetnih uslova za rad i učenje pre svega socioekonomski ugroženih učenika, čime bi se obezbedila jednaka dostupnost kvalitetnog obrazovanja. Postoji nekoliko razloga, koje smo naveli u prethodnom izveštaju, zbog kojih strukturna reforma usmerena na dualno obrazovanje ne doprinosi kvalitetu i relevantnosti obrazovanja. Prvo, ne postoje standardi kvaliteta učenja kod poslodavca jer se prilikom akreditacije poslodavca ne procenjuje da li radni zadaci u preduzeću imaju potencijal za učenje i da li vode ostvarenju definisanih ishoda. Drugo, model dualnog obrazovanja ne garantuje da su obrazovni profili relevantni za tržište rada budući da se upis realizuje isključivo na osnovu zainteresovanosti poslodavaca. Treće, dualno obrazovanje upisuje svega 4,1% učenika upisanih u srednje stručne škole, tako da ovaj podsistem obrazovanja čak i kada bi bio relevantan i kvalitetan nema uticaj na ostvarenje navedenih potciljeva.¹⁴ Opremanje kabineta i izrada video-materijala nisu aktivnosti koje će unaprediti znanja i veštine u sistemu obrazovanja, kako se navodi u ERP-u ukoliko nedostaju kompetentni nastavnici i nastavnice.¹⁵

14 Prema podacima Ministarstva prosvete u dualno obrazovanje su u školskoj 2023/2024. uključena 9092 učenika (7366 dečaka i 1726 devojčica), što čini svega 4,1% ukupnog broja učenika upisanih u srednje škole.

15 Senat Univerziteta u Beogradu je u „Platformi Univerziteta u Beogradu (UB) za unapređenje statusa nastavničkih studijskih programa na UB i očuvanje obrazovnog sistema u Srbiji“ ukazao na probleme dramatičnog pada kvaliteta nastavnog kadra u našoj zemlji, loš položaj nastavnika u društvu, niske plate, urušen kvalitet srednjoškolskog obrazovanja, drastičan pad interesovanja za upis na studentske programe fakulteta namenjene školovanju nastavnika. Dostupno na <https://www.fil.bg.ac.rs/sr/vesti/2024/02/platforma-univerziteta-u-beogradu-za-unapredjenje-statusa-nastavnickih-studjskih-programa-na-univerzitetu-u-beogradu-i-ocuvanje-obrazovnog-sistema-u-republici-srbiji>.

3. Analiza usklađenosti strukturnih reformi u ERP sa COR u okviru ekonomskog stuba

Strukturna reforma 1: Unapređenje uslova poslovanja, poslovnog okruženja i tržišta industrijskih i poljoprivrednih proizvoda Republike Srbije

Cilj strukturne reforme je diverzifikacija i dalji rast spoljne trgovine na regionalnom i globalnom nivou, povećanje konkurentnosti aktera na tržištu Republike Srbije, sa posebnim fokusom na privredna društva u vlasništvu Republike Srbije, kao i povećanje pravne sigurnosti privrednih subjekata.

Navodi se da će ova strukturna reforma doprineti ciljevima 9, 11 i 16 kroz sledeće potciljeve:

- „9.2 Promovisati inkluzivnu i održivu industrijalizaciju i do 2030. značajno povećati udeo industrije u stopi zaposlenosti i bruto domaćem proizvodu, u skladu sa nacionalnim okolnostima, a u najmanje razvijenim zemljama udvostručiti njen udeo“;
- „11.3 Do 2030. unaprediti inkluzivnu i održivu urbanizaciju i kapacitete za participativno, integrisano i održivo planiranje i upravljanje ljudskim naseeljima u svim zemljama“;
- „16.7 Osigurati odgovorno, inkluzivno, participativno i reprezentativno donošenje odluka na svim nivoima“.

Ova reforma je delimično usklađena sa potciljem održivog razvoja 9.2. Mere 1 i 2 koje se odnose na „Unapređenje uslova i uklanjanje prepreka trgovini“ i „Unapređenje strateškog okvira infrastrukture kvaliteta“ imaju potencijal da doprinesu ostvariva-

nju potcilja 9.2 odnosno jačanju industrije i povećanju udela industrije u stopi zaposlenosti i bruto domaćeg proizvoda (BDP). U kontekstu prve mere potencijal se ogleda u rastu spoljne trgovine zahvaljujući predviđenom članstvu u Sporazumu o slobodnoj trgovini na Balkanu (engl. *Central European Trade Agreement CEFTA*) i Svetskoj trgovinskoj organizaciji (engl. *World Trade Organization, WTO, STO*), a u kontekstu druge mere u većoj konkurentnosti proizvoda zahvaljujući usklađenosti sa inostranim tržištima. Ono što nije vidljivo u ERP-u jeste potreba za promovisanjem inkluzivne i održive industrijalizacije koja je važan aspekt COR 9.

Nije jasno kako ova reforma doprinosi potcilju 11.3. Cilj 11 i u okviru njega potcilj 11.3 odnose se na razvoj, pre svega, gradova i upravljanje njima, a zatim i drugim zajednicama u kojima žive ljudi. Fokus cilja 11 je na planiranju i upravljanju gradovima, smanjenju opterećenosti gradova, smanjivanju uticaja gradova na prirodu, tretmanu otpada, zaštiti kulturnih i prirodnih dobara, itd. Delimično se sa COR 11 može povezati treća mera ove strukturne reforme, odnosno „Unapređenje konkurentnosti poljoprivrede“, budući da kao jednu od aktivnosti predviđa unapređenje ruralne infrastrukture, koje ima potencijal da unapredi kvalitet života ljudi u ruralnim područjima.

Strukturna reforma 1, odnosno Mera 4 kojom se predviđa unapređenje upravljanja

privrednim subjektima u vlasništvu Republike Srbije ima potencijal da doprinese napretku u ostvarivanju potcilja 16.7. Zakonom o upravljanju privrednim društvima se uređuje način sprovođenja politike državnog vlasništva, upravljanje u privrednim društvima koja su u vlasništvu Republike Srbije i druga pitanja u vezi sa pravnim

položajem društva kapitala. Podzakonska akta i digitalizacija sistema korporativnog upravljanja koji se predviđaju u okviru ove mere trebalo bi da doprinesu odgovornom donošenju odluka na nivou privrednih društava u vlasništvu Republike Srbije. Nedostaje pak pokazatelj kojim se može meriti napredak ove mere.

Strukturna reforma 2: Unapređenje regulatornog okvira i infrastrukture za razvoj ekonomije zasnovane na znanju

Cilj strukturne reforme je kreiranje efikasne privrede zasnovane na znanju, sposobne da razvija i plasira vrhunske inovativne proizvode i usluge koji su konkurentni na globalnom tržištu.

Navodi se da će ova strukturna reforma doprineti ciljevima 8 i 9 kroz sledeće potciljeve:

- „8.2 Postizanje viših nivoa ekonomske produktivnosti kroz diversifikaciju, tehnološku nadogradnju i inovacije, uključujući fokusiranje na radno intenzivne i visokoprotabilne sektore“;
- „8.3 Promovisati razvojno orijentisane politike koje podržavaju produktivne aktivnosti, stvaranje dostojanstvenih poslova, preduzetništvo, kreativnost i inovativnost i podsticati formalizaciju i rast mikropreduzeća, odnosno malih i srednjih preduzeća, uključujući i pristup finansijskim uslugama“;
- „8.5 Do 2030. postići punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve žene i muškarce, uključujući i mlade ljude i osobe sa invaliditetom, kao i jednaku platu za rad jednake vrednosti“;

- „9.3 Povećati pristup malih industrijskih i ostalih preduzeća finansijskim uslugama, posebno u zemljama u razvoju, što obuhvata i povoljne kredite, i povećati njihovu integraciju u lance vrednosti i u tržišta“;
- „9.5 Unaprediti naučna istraživanja, poboljšati tehnološke mogućnosti industrijskih sektora u svim zemljama, posebno zemljama u razvoju, što podrazumeva da se do 2030. podstiču inovacije i značajno poveća broj zaposlenih u oblasti istraživanja i razvoja na milion ljudi, kao i da se poveća javna i privatna potrošnja za istraživanja i razvoj“;
- „9.b Podržati razvoj domaće tehnologije, istraživanja i inovacije u zemljama u razvoju, uključujući osiguranje pogodnog okruženja u pogledu politika za, između ostalog, industrijsku diversifikaciju i dodatnu vrednost roba“.

Ova strukturna reforma je većim delom usklađena sa potciljem 8.2. Pre svega, mere planirane ovom reformom poput izgradnje BIO4 kampusa i proširenje i unapređenje infrastrukture naučnotehnoloških parkova, izgradnja Inovacionog distrikta,

fokusirane su na tehnološku nadogradnju i inovacije. Ono što nije pokriveno jeste fokusiranje na radno intenzivne sektore.

Nije jasno kako ova reforma doprinosi potcilju 8.3. Pre svega, razvojno orijentisane politike, dostojanstveni poslovi, formalizacija i rast MSP sektora, pristup finansijskim uslugama kao srž ovog potcilja nigde nisu pokriveni. Jedino su preduzetništvo, kreativnost i inovativnost delimično pokriveni gorenavedenim merama.

Potcilj 8.5 nije pokriven ovom strukturnom reformom. Nijedna mera se ne bavi dostizanjem pune i produktivne zaposlenosti, ne cilja na ranjive kategorije na tržištu rada poput žena, mladih i osoba sa invaliditetom. Može se reći da eventualno neke od ovih mera mogu posredno poboljšati ove indikatore, ali direktna veza ne postoji.

Ova reforma je u dobroj meri usklađena sa ciljem održivog razvoja 9. Dve od četiri

mere ove strukturne reforme imaju potencijal da doprinesu napretku u ostvarivanju potciljeva 9.5 i 9.6. Radi se o merama koje predviđaju izgradnju BIO4 Kampusu kao platforme za podsticanje saradnje i povezivanje sa istraživačkom i poslovnom zajednicom; i uspostavljanje multifunkcionalnog centra Ložionica kao kreativnog huba koji treba da omogući umrežavanje, edukacije, testiranje ideja, itd.

Ostvarivanju potcilja 9.3 bi indirektno mogla da doprinese mera koja predviđa razvoj startap ekosistema kroz program GovTech. Ovaj program predviđa platformu za saradnju između javnog i privatnog sektora i inovativnih subjekata i podsticanje korišćenja novih tehnologija. Međutim, fokus ovog programa su inovativne firme, a manje druga mala i industrijska preduzeća. Mera koja bi imala stvarni potencijal da doprinese ostvarivanju potcilja 9.3 bi trebalo da proširi spektar finansijskih usluga za mala i srednja preduzeća.

Strukturna reforma 4: Ozelenjavanje drumskog i železničkog transporta u Republici Srbiji

Cilj ove strukturne reforme je uređenje tržišta transportnih usluga i smanjenje emisije štetnih gasova redukovanjem individualnog prevoza kroz povećanje mobilnosti stanovništva, dostupnosti i atraktivnosti usluga javnog prevoza putnika i/ili robe u drumskom i železničkom saobraćaju.

Navodi se da ova reforma doprinosi ciljevima 9 i 11 kroz potciljeve:

- „9.1 Razviti kvalitetnu, pouzdanu, održivu i otpornu infrastrukturu, uključujući regionalnu i prekograničnu infrastrukturu, kako bi se podržali

ekonomski razvoj i ljudsko blagostanje, sa fokusom na jeftinom i jednakom pristupu za sve”;

- „11.2 Do 2030. obezbediti pristup sigurnim, priuštivim, dostupnim i održivim transportnim sistemima za sve, poboljšati bezbednost na putevima, pre svega proširenjem javnog prevoza, s posebnom pažnjom na potrebe onih u stanjima ranjivosti, žena, dece, osoba sa invaliditetom i starijih lica”.

Reforma je u dobroj meri usklađena sa ciljem 9. U kontekstu unapređenja žele-

zničke infrastrukture predviđa se povećanje kilometara elektrificiranih pruga, kao i nabavka novih elektro-vučnih kompozicija, što bi trebalo da doprinese održivoj infrastrukturi odnosno ostvarivanju potcilja 9.1.

Takođe, reforma je u dobroj meri usklađena sa ciljem 11. Mere bi trebalo da doprinesu podizanju kvaliteta drumskog i železničkog saobraćaja. Cilj je povećanje konkurentnosti i efikasnosti, povećanje mobilnosti stanovništva između regiona, smanjenje negativnog uticaja na životnu sredinu, uz predviđena efikasna rešenja za odgovor na klimatske promene, socijalnu isključenost i smanjenje zagušenja na transportnoj mreži. Iz teksta ERP-a nije do kraja jasno na koji način će predviđene aktivnosti, poput usaglašavanja nacionalne legislative sa EU ili primene nove meto-

dologije u vezi sa digitalizacijom, doprineti ostvarivanju potcilja 11.2. Pozitivno je što je jedan od pokazatelja u okviru ove reforme indikator 11.2.1 odnosno „Udeo stanovništva koje ima odgovarajući pristup javnom prevozu, prema polu, starosti i invaliditetu”. Upravo kroz to vidimo princip „da niko ne bude izostavljen iz razvoja” koji je vodeći princip Agende 2030.

Iako se u ERP-u ne spominje, ova reforma ima potencijal da doprinese ostvarenju „Cilja 10 Smanjenje nejednakosti”, odnosno potcilja 10.3 koji predviđa osiguranje jednakih mogućnosti tj. eliminisanje diskriminativnih praksi i zakona. Taj potencijal se ogleda kroz predviđena efikasna rešenja za socijalnu isključenost.

Strukturna reforma 5: Obrazovanje za održivi razvoj i radnu spremnost

Ova izuzetno važna reforma, koja za cilj ima povećanje relevantnosti sistema obrazovanja kroz usmerenost na učenje povezano sa praktičnim radom, zahteva da se najpre unapredi dijalog između privrede i obrazovnog sistema, i da se podstakne veća fleksibilnost obrazovnog sistema u prepoznavanju potreba i odgovaranju na njih – pa tek onda uvođenje dualnog obrazovanja može da zaživi i ima potrebne efekte.

Navodi se da ova reforma doprinosi cilju 8 kroz potcilj:

- „8.6 Do 2020. bitno smanjiti udeo mladih koji nisu zaposleni niti u procesu obrazovanja ili obuke”.

Mere kojima se teži ostvarenju cilja reforme podrazumevaju: „Kvalifikacije orijenti-

sane prema potrebama tržišta rada” i „Unapređenje uslova za razvoj znanja i veština u sistemu obrazovanja”.

Ova reforma samo delimično doprinosi ostvarivanju potcilja 8.6. Pre svega, fokus ove reforme je svakako na dualnom obrazovanju kroz programe „Mladi mladima” i unapređivanje infrastrukture regionalnih trening centara. Generalno, može se reći da je fokus pre svega na obrazovnom delu, a manje na pronalaženju posla, što je važan aspekt potcilja 8.6. Takođe, nedostaje dijalog između privrede i obrazovnog sistema, koji bi bio ključan u kontekstu obezbeđivanja efikasnijeg odgovora sistema obrazovanja na potrebe privrede i zapošljivost, koji se navodi kao cilj strukturne reforme.

Strukturna reforma 6: Unapređeni uslovi za veće učešće mladih na tržištu rada

Cilj ove strukturne reforme je unapređenje položaja mladih na tržištu rada putem obezbeđenja lakšeg prelaska mladih iz obrazovanja na područje rada, kao i sprečavanje prelaska mladih u NEET status (nisu zaposleni, nisu u procesu obrazovanja ili obuke).

Navodi se da ova reforma doprinosi cilju 8 kroz sledeće potciljeve:

- „8.5 Do 2030. postići punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve žene i muškarce, uključujući i mlade ljude i osobe sa invaliditetom, kao i jednaku platu za rad jednake vrednosti“;
- „8.6 Do 2020. bitno smanjiti udeo mladih koji nisu zaposleni niti u procesu obrazovanja ili obuke“;
- „8.b Do 2020. razviti i operacionalizovati globalnu strategiju za zapošljavanje mladih i primeniti *Globalni pakt za zapošljavanje* Međunarodne organizacije rada“.

Ova reforma delimično pokriva potcilj 8.5. Pre svega, u domenu oblasti koje se tiču mladih ljudi, tu su mere koje uvode program „Garancije za mlade“ kao i integrisanih usluga za mlade na lokalnom nivou. Međutim, pitanja žena, osoba sa invaliditetom i smanjivanje razlika u dohotku, kao važni aspekti potcilja 8.5, nisu uopšte pokrivena ovom reformom.

Reforma u velikoj meri pokriva potcilj 8.6, budući da prva mera predviđa pilotira-

nje „Garancije za mlade“, koji predstavlja ključan korak za smanjivanje stope NEET. U ovoj fazi, mera predviđa uspostavljanje okvira za sprovođenje „Garancija za mlade“ kroz uvođenje onlajn (pred)registracije za korišćenje usluga „Garancija za mlade“, jačanje kapaciteta Nacionalne službe za zapošljavanje za profilisanje nezaposlenih lica, doseganje i aktivaciju NEET mladih koji se nalaze van sistema, kao i razvijanje dodatnih usluga zapošljavanja u NSZ. Kao glavni indikator u ERP-u navodi se stopa NEET 15-29, dok se u usvojenom „Planu implementacije Garancije za mlade za period od 2023. do 2026. godine“ osim njega navode i indikatori tržišta rada i indikatori obrazovanja, kroz koje će biti moguće preciznije praćenje sprovođenja i uspešnosti programa.

U okviru ove reforme ne spominju se globalna strategija za zapošljavanje mladih i „Globalni pakt“ MOR-a, niti se navode u ostalim delovima ERP-a. Ipak, ciljevi globalne strategije za zapošljavanje mladih i Globalnog pakta za zapošljavanje – koji predviđaju pružanje odgovora na izazove mladih u potrazi za dostojanstvenim poslovnim prilikama i stvaranje poslova, u skladu su sa ciljem programa „Garancije za mlade“.

PROCENA NAPRETKA U DOSTIZANJU RAZVOJNIH PRIORITETA

U narednom delu teksta predstavljen je pregled napretka osam prioriternih razvojnih celina koje su predložile OCD okupljene oko Platforme „Održivi razvoj za sve”. Prioritetne razvojne celine sadrže potciljeve preuzete iz Agende 2030, prilagođene razvojnom kontekstu Srbije. Potciljevi sadrže pokazatelje za praćenje napretka, kao i pokazatelje sa očekivanim ciljanim vrednostima.

Prioriteti su svrstani u osam celina:

1. Zdrav život i zdravstvena zaštita dostupni svima,
2. Dostojanstvo za sve građanke i građane Srbije,
3. Dostizanje evropskog nivoa demokratije, vladavine prava i kvaliteta institucija,
4. Konkurentna privreda i produktivni poslovi,
5. Pametne veštine za održivi razvoj i budućnost rada,
6. Odgovorna i efikasna upotreba prirodnih resursa,
7. Čiste i otporne zajednice,
8. Očuvanje prirodnog i kulturnog nasleđa.

Poglavlje za svaku od prioriternih celina sadrži uvod, ocenu napretka u odnosu na postavljene pokazatelje (u periodu od januara 2023. do februara 2024. godine) i preporuke za naredni period.

Prioritetna celina 1: Zdrav život i zdravstvena zaštita dostupni svima

Obezbeđenje dobrog zdravlja i promovisanje blagostanja tokom životnog ciklusa od suštinskog je značaja za održivi razvoj. Svet je od 2020. do danas bio suočen sa globalnom zdravstvenom krizom i sa ugrožavanjem života velikog broja ljudi, visokom smrtnošću i destabilizacijom globalne i nacionalnih ekonomija. Pandemija virusa korona dovela je do povećanja maternalne smrtnosti, perinatalne i neonatalne smrtnosti i smrtnosti odojčadi (potcilj 3.1 i 3.2) u Republici Srbiji i vratila vrednosti stopa smrtnosti na one iz 2018. godine zbog otežanog funkcionisanja sistema zdravstvene zaštite i mobilizacije svih kapaciteta zdravstvene službe u borbi protiv ove zarazne bolesti. Ona je takođe ugrozila dostupnost zdravstvene zaštite osobama koje boluju od hroničnih nezaraznih bolesti (kardiovaskularnih i malignih kao dominantnih u nacionalnoj patologiji) i smanjila prevremeni mortalitet uz porast specifičnih stopa mortaliteta zbog otežane dostupnosti neophodnih dijagnostičkih i terapijskih usluga stanovništvu. Takođe, postavila je očuvanje i unapređenje mentalnog zdravlja stanovništva visoko na lestvicu prioriteta, a posledice njegovog zanemarivanja očigledne su iz porasta nasilja u porodici, partnerskog nasilja i, u poslednje vreme, nasilja u školama i lokalnoj zajednici (potcilj 3.4).

Iako dve od tri ciljane vrednosti za pokazatelje potcilja 3.8 ukazuju na pozitivan trend za dostizanje potcilja, i dalje su potrebni dodatni naponi za unapređenje opštih kapaciteta funkcionisanja zdravstvenog sistema. Najvažnije je da se u narednom periodu usvoje dokumenta javnih politika (Plan razvoja sistema zdravstvene zaštite i Plan razvoja kadrova, kao osnovni dokumenti) i propisi u cilju postizanja univerzalnog obuhvata zdravstvenom zaštitom i dostupnosti kvalitetnih zdravstvenih usluga i bezbednih delotvornih, kvalitetnih i jeftinih osnovnih lekova i vakcina za sve, u skladu s potciljem 3.8.

Cilj održivog razvoja 3:

DOBRO ZDRAVLJE

Obezbediti zdrav život i promovisati blagostanje za sve ljude svih generacija

Ne beleži se značajniji napredak u oblasti pravno-strateškog okvira u ovoj oblasti, a nijedna od preporuka iz prethodnog izveštaja nije usvojena (videti Bradaš et al, 2022).

U oblasti pravnog okvira usvojen je Zakon o zdravstvenoj dokumentaciji i evidencijama u zdravstvu kojim se dodatno uređuje eKarton servis, što je korak napred u smeru objedinjavanja digitalne evidencije o zdravstvenom stanju pacijenata, koja bi trebalo da bude dostupna i javnim i privatnim zdravstvenim ustanovama (NSRS, 2023a). Kako je analizirano u prethodnom izveštaju, digitalizacija ima za cilj bržu dijagnostiku i unapređenje kvaliteta zdravstvenih usluga (potcilj 3.8), ali u ovom momentu nema dokaza da će dati proces dovesti do datih ciljeva, bez ulaganja u razvoj kadrova. Digitalizacija evidencije u zdravstvenoj zaštiti

nema za direktan cilj ni unapređenje dostupnosti zdravstvenih usluga i lekova svim slojevima stanovništva (potcilj 3.8).

Zakonom o bezbednosti i zdravlju na radu uređuju se unapređivanje i sprovođenje mera bezbednosti i zdravlja na radu lica koja učestvuju u radnim procesima, kao i lica koja se zateku u radnoj sredini (NSRS, 2023b). Regulisanje bezbednosti i zdravlja zaposlenih može pozitivno uticati na ostvarivanje potcilja „3.9 Do 2030. značajno smanjiti broj smrtnih slučajeva i oboljenja od opasnih hemikalija i zagađenja, i kontaminacije vazduha, vode i zemljišta”, što se prevashodno odnosi na jasno definisani segment stanovništva.

ERP ne obuhvata reformu koja se odnosi na zdravstvenu zaštitu. Nijedan potcilj COR

3 nije obuhvaćen strukturnim reformama aktuelnog ERP-a. Ova tema je obuhvaćena kao oblast u datom planskom dokumentu, uz opis trenutnog stanja i bez definisanih mera, aktivnosti i pokazatelja napretka. U opisu oblasti se pominje trend stagniranja obima usluga zdravstvene zaštite u javnom sektoru i rast korišćenja usluga u zdravstvenim ustanovama koje se nalaze u privatnom vlasništvu. Broj osiguranih lica na listama čekanja je u porastu (više od 77.000 u oktobru 2023. godine), što se opravdava posledicama COVID-19 pandemije (VRS, 2023a). Ističu se nejednakosti u oblasti dostupnosti zdravstvene zaštite za osetljive grupe stanovništva, što se pre svega odnosi na osobe sa invaliditetom i pacijente romske nacionalnosti.

Institucionalni okvir je veoma ograničeno unapređen u odnosu na prethodni period. Kvalitet i obim međusektorske saradnje je

nepromenjen i na niskom je nivou. Tema zagađenja je i dalje politički nerešeno pitanje koje negativno utiče na javno zdravlje, ali i na stagniranje međusektorske saradnje u toj oblasti.

Putem portala RZS-a je trenutno moguće pratiti 10 od 13 potciljeva (u odnosu na 9 od 13 potciljeva u prethodnom periodu), odnosno 15 od 28 indikatora održivog razvoja koji se odnose na COR 3 (poredeći sa 13 od 28, koliko je zabeleženo u godini pre). Zaključuje se da je praćenje ostvarenja ovog cilja održivog razvoja unapređeno (Babović, 2023).

Prema podacima Evropske mreže za održivi razvoj, ostvarivanje COR 3 u Srbiji stagnira, dok veliki izazovi u oblasti zdravstvene zaštite sa kojima se društvo suočava ostaju nerešeni (Lafortune et al, 2024).

Ocena napretka prioritizovanog potcilja 3.8

U okviru COR 3, izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“, definisana su dva prioriteta potcilja koja treba ispuniti do 2030 (Beogradska otvorena škola, et al, 2020):

Prioritetni potcilj	3.8: Postići univerzalni obuhvat zdravstvenom zaštitom, uključujući zaštitu od finansijskog rizika, dostupnost kvalitetnih osnovnih usluga iz oblasti zdravstvene zaštite i dostupnost bezbednih, delotvornih, kvalitetnih i jeftinih osnovnih lekova i vakcina za sve		
Pokazatelj	Smanjenje procenta stanovništva koje ocenjuje svoje zdravstveno stanje kao loše i veoma loše sa 15,7% na 9%	Smanjenje procenta stanovništva koje nije zadovoljilo potrebe za zdravstvenom zaštitom jer mu je bila preskupa, predaleka ili se nalazilo na listi čekanja ili nije moglo da izdvoji dovoljno vremena sa 6,5% na 2,5%	Smanjenje privatnih izdvajanja za zdravstvenu zaštitu („iz džepa“) sa 41% na 20%

Ostvareno je poboljšanje vrednosti pokazatelja pod nazivom „Procenat stanovništva u Srbiji koje ocenjuje svoje zdravstveno stanje kao loše ili veoma loše”. U 2022. godini ovaj procenat je iznosio 11,3, u odnosu na 2021. godinu kada je bio 11,8%. Vrednost pokazatelja u 2020. godini (13,2%) i 2019. godini (15,7%), ukazuje na trend pada procenta stanovništva koje svoje zdravstveno stanje ocenjuje kao loše ili veoma loše. Iako je trenutno subjektivno ocenjeno zdravstveno stanje stanovništva ispod proseka za EU (8,7% u 2022. godini), može se zaključiti da se vrednost pokazatelja kreće ka ciljnoj vrednosti od 9%.

Poslednjih nekoliko godina je varirao procenat stanovništva koje nije zadovoljilo potrebe za zdravstvenom zaštitom jer mu je bila preskupa, predaleka ili se nalazilo na listi čekanja ili nije moglo da izdvoji dovoljno vremena. Procenat stanovništva u Republici Srbiji koji nije zadovoljio svoje potrebe za zdravstvenom zaštitom zbog navedenih razloga je, prema podacima Evrostata, bio 3,1% u 2022. godini, u odnosu 5,3% u 2021. godini, odnosno 3,8% u 2020.

godini. U 2019. godini zabeležena vrednost pokazatelja je bila 4,8%. Vrednost pokazatelja je i dalje iznad ciljne vrednosti od 2,5% (Beogradska otvorena škola, et al, 2020). Prosečna vrednost za stanovnike EU u 2022. godini je iznosila 2,2%. Variranje vrednosti pokazatelja iz godine u godinu govori u prilog tome da se ne ostvaruje stabilan napredak u ovom kontekstu.

Aktuelan podatak o privatnim izdvajanjima (plaćanjima) za zdravstvenu zaštitu („iz džepa”) dostupan na sajtu Evrostata odnosi se samo na 2021. godinu i iznosi 35,76% (Eurostat, 2024a). Prethodni podaci se nalaze u bazi Svetske banke. Vrednost pokazatelja beleži kontinuiran pad. U 2020. godini iznosio je 35,91%, što predstavlja smanjenje u odnosu na 2019. godinu (37,04%), odnosno 2018. godinu (38,1%), kao i godinu pre toga (40,64%) u 2017. godini (World Bank, 2024a). Iako vrednosti ovog pokazatelja padaju, izdatak ovog tipa u Srbiji je i dalje više od dva puta veći nego u EU27, odnosno 14,52% u 2021. godini (Eurostat, 2024b). Vrednost pokazatelja je značajno veća od ciljne vrednosti od 20%.

Ispunjenost preporuka iz prethodnih monitoring izveštaja

Preporuke iz prethodnog izveštaja	Status	Komentar
Usvojiti Plan razvoja sistema zdravstvene zaštite Republike Srbije. To je obaveza predviđena Zakonom o zdravstvenoj zaštiti, a Plan treba da donese Nacionalni savet za zdravlje.	Nije usvojena	Plan razvoja sistema zdravstvene zaštite Republike Srbije nije usvojen, iako se ova preporuka pojavljuje u svim prethodnim izveštajima. Preporuka nije usvojena od 2023. godine.
Usvojiti plan razvoja kadrova u sistemu zdravstvene zaštite zbog akutnih problema sa odlivom i nestašicom kadrova.	Nije usvojena	Preporučeni planski dokument nije usvojen. Preporuka nije usvojena od 2020. godine.
Revidirati Strategiju javnog zdravlja u Republici Srbiji 2018–2026. godine tako da bude omogućeno adekvatno obuhvatanje potciljeva koji se odnose na: smanjenje smrtnosti od nezaraznih bolesti, univerzalni obuhvat zdravstvenom zaštitom, smanjenje broja smrtnih slučajeva i oboljenja od opasnih hemikalija, odnosno od zagađenja i kontaminacije vazduha, vode i zemljišta, kao i univerzalnu dostupnost lekova i vakcina.	Nije usvojena	Strategija javnog zdravlja u Republici Srbiji nije revidirana. Preporuka nije usvojena od 2020. godine.
Revidirati Strategiju podsticanja radanja gde će jedan od ciljeva biti univerzalni pristup uslugama koje se odnose na polnu i reproduktivnu zdravstvenu zaštitu.	Nije usvojena	Konkretan strateški dokument nije dopunjen preporučenim ciljem. Preporuka nije usvojena od 2020. godine.
Izvršiti izmene i dopune Zakona o zaštiti stanovništva od izloženosti duvanskom dimu radi usaglašavanja s Direktivom br. 2014/40/EU Evropskog parlamenta i Saveta od 3. aprila 2014. godine o usklađivanju zakona i drugih propisa država članica o proizvodnji, predstavljanju i prodaji duvanskih i srodnih proizvoda i o stavljanju van snage Direktive br. 2001/37/EZ, naročito u delu koji se tiče označavanja i pakovanja duvanskih proizvoda.	Nije usvojena	Nije došlo do promene zakonske regulative u oblasti zaštite stanovništva od izloženosti duvanskom dimu. Preporuka nije usvojena od 2020. godine.

Preporuke

1. Usvojiti Plan razvoja sistema zdravstvene zaštite Republike Srbije. To je obaveza predviđena Zakonom o zdravstvenoj zaštiti, a Plan treba da donese Nacionalni savet za zdravlje.
2. Usvojiti plan razvoja kadrova u sistemu zdravstvene zaštite zbog akutnih problema sa odlivom i nestašicom kadrova. Nadležna institucija je Ministarstvo zdravlja (MZ).
3. Revidirati Strategiju javnog zdravlja u Republici Srbiji 2018–2026. godine tako da bude omogućeno adekvatno obuhvatanje potciljeva koji se odnose na: smanjenje smrtnosti od nezaraznih bolesti, univerzalni obuhvat zdravstvenom zaštitom, smanjenje broja smrtnih slučajeva i oboljenja od opasnih hemikalija, odnosno od zagađenja i kontaminacije vazduha, vode i zemljišta, kao i univerzalnu dostupnost lekova i vakcina. Nadležna institucija je MZ.
4. Revidirati Strategiju podsticanja rađanja gde će jedan od ciljeva biti univerzalni pristup uslugama koje se odnose na polnu i reproduktivnu zdravstvenu zaštitu. Nadležno za ovu preporuku je Ministarstvo za demografiju i brigu o porodici (MBPD).
5. Izvršiti izmene i dopune Zakona o zaštiti stanovništva od izloženosti duvanskom dimu radi usaglašavanja s Direktivom br. 2014/40/EU Evropskog parlamenta i Saveta od 3. aprila 2014. godine o usklađivanju zakona i drugih propisa država članica o proizvodnji, predstavljanju i prodaji duvanskih i srodnih proizvoda i o stavljanju van snage Direktive br. 2001/37/EZ, naročito u delu koji se tiče označavanja i pakovanja duvanskih proizvoda. Nadležna institucija je MZ.
6. Zaustaviti pad obuhvata dece vakcinacijom (morbile, DiTePer, ali i ostalih bolesti) usklađivanjem Zakona o zaraznim bolestima i Zakona o pravima pacijenata. Nadležna institucija je MZ.

Prioritetna celina 2: Dostojanstvo za sve građanke i građane Srbije

Koncept „ne izostaviti nikoga iz razvoja“ (engl. *leave no one behind*) jedno je od centralnih transformativnih obećanja sadržanih u Agendi 2030, koje se zasniva na Opštoj deklaraciji o ljudskim pravima. Zbog toga je izuzetno važno sprovesti mere javne politike koje doprinose smanjenju broja muškaraca, žena i dece svih uzrasta koji žive u bilo kom obliku siromaštva (potcilj 1.2), primeniti odgovarajuće sisteme socijalne zaštite i mere za sve, uključujući najugroženije (potcilj 1.3), okončati svuda i sve oblike diskriminacije žena i devojčica i prepoznati i vrednovati neplaćeno staranje i rad u domaćinstvu (potciljevi 5.1 i 5.4) i progresivno postići i održati rast dohotka najsiromašnijih 40 odsto stanovništva po stopi višoj od nacionalnog proseka (potcilj 10.1).

Cilj održivog razvoja 1:

SVET BEZ SIROMAŠTVA

Okončati siromaštvo svuda i u svim oblicima

U odnosu na monitoring izveštaj iz prethodnog perioda, veoma ograničen napredak je ostvaren u kontekstu stvaranja uslova za ostvarivanje COR 1, dok nijedna preporuka koja se odnosila na ovaj cilj nije usvojena (videti Bradaš S. et al, 2023). Ne postoji Strategija za smanjenje siromaštva, kao ni drugi predloženi strateški dokumenti koji se tiču zaštite najugroženijih grupa stanovništva (Nacionalna strategija zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama i Strategija smanjenja rizika od katastrofa i upravljanja vanrednim situacijama). Predlog Zakona o izmenama i dopunama zakona o socijalnoj zaštiti je i dalje u skupštinskoj proceduri (od februara 2023. godine). Predviđene izmene se odnose isključivo na roditelja negovatelja, pa se ne mogu smatrati sveobuhvatnim. U ovom momentu se ne planira usvajanje novog Programa reformi politike zapošljavanja i socijalne politike (engl. *Employment and Social Reform Programme* – ESRP). U toku je proces

izrade Strategije socijalne zaštite, čije je usvajanje planirano za drugi kvartal 2024. godine. Trenutno je u fazi izrade i Nacrta akcionog plana za Strategiju deinstitucionalizacije i razvoja usluga socijalne zaštite u zajednici, čime bi se ujednačilo pružanje usluga socijalne zaštite na lokalnom nivou, što se prevashodno odnosi na usluge ustanova za smeštaj i pružaoce usluga u lokalnim zajednicama (VRS, 2023a).

ERP i dalje ima ograničen redistributivni karakter. Progresivnost oporezivanja dohotka i rast neoporezivog dela zarade nisu dovoljno snažni da bi značajnije uticali na smanjenje siromaštva. Jedna od preporuka Saveta Evropske unije za ekonomska i finansijska pitanja (ECOFIN Savet) iz maja 2023. odnosila se upravo na smanjenje siromaštva, formulisana kao „Smanjiti siromaštvo značajnim povećanjem adekvatnosti beneficija iz šeme finansijske socijalne pomoći (FSP) za pojedince i porodice sa de-

com i povećanjem neoporezive osnovice zarada koja je blizu ili na nivou jednakom minimalnoj zaradi za radnike". Donosioci odluka ističu da će unapređenjem primene Zakona o socijalnoj karti i u skladu sa budžetskim ograničenjima nivo socijalne pomoći biti povećan, bez konkretnijih podataka. Budžetska izdvajanja za socijalnu zaštitu su u daljem padu, što je planirano politikom budžetskih izdvajanja. U skladu sa datom preporukom ECOFIN Saveta, u okviru strukturne reforme 3 „Ljudski kapital i socijalna politika” predviđena je oblast pod nazivom „Socijalna zaštita i inkluzija”. U okviru ove oblasti se ističe da je nivo socijalnih davanja od 13,1% BDP u 2022. godini bio u skladu sa politikom smanjenja izdataka za socijalnu zaštitu. Najveće učešće u socijalnim davanjima imaju penzije i ono iznosi 9% BDP. U datoj oblasti se napominje da će dalje sprovođenje Zakona o socijalnoj karti unaprediti ciljanje socijalno ugroženih i nivo pomoći koja im je dostupna. Ovo u praksi nije moguće jer se Zakonom ciljaju samo postojeći korisnici ili oni koji su aplicirali, i to samo u smeru ka ukidanju prava (Inicijativa A11). Treba istaći da u okviru oblasti „Ljudski kapital i socijalna politika” nije definisana strukturna reforma koja se odnosi na socijalnu zaštitu, kao ni mere, aktivnosti i ciljne vrednosti u oblasti relevantnoj za COR 1, sem indirektno i segmentirano u okviru strukturne reforme 6 „Unapređeni uslovi za veće učešće mladih na tržištu rada”.

Usaglašenost važećeg Zakona o socijalnoj zaštiti i Zakona o socijalnoj karti takođe nije unapređena. Nivo transparentnosti i personalizacije algoritma po kojem se određuje nivo socijalne ugroženosti i dalje ne postoji. To ostavlja prostor za grešku isključenosti u slučaju socijalno ugroženog stanovništva koje do sada nije imalo pristup socijalnoj

pomoći. Nove korisnike je datim sistemom moguće prepoznati samo ukoliko se sami prijave za neku vrstu pomoći i podrške, što se u praksi isključivo odnosi na informisanje o ostvarivanju prava na dečiji dodatak i besplatan boravak dece u vrtiću (VRS, 2023a).

U institucionalnom, administrativnom i organizacionom okviru nije bilo značajnijih promena, imajući u vidu da novi Zakon o ministarstvima još uvek nije usvojen. Oblast siromaštva i socijalne politike i dalje je u nadležnosti Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja (MR-ZBSP), dok MBPD u svom mandatu nema odgovornost za oblast smanjenja siromaštva (VRS, 2022). Prethodno se može zaključiti i u slučaju Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog (MLJM-PDD). Međusektorska koordinacija, odnosno saradnja među relevantnim institucijama je neadekvatna i u ovom momentu nije direktno usmerena na problem smanjenja siromaštva, odnosno na podršku stanovništvu u riziku od siromaštva.

Prema „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2023/24. godinu” ocenjeno je da Republika Srbija sprovodi reforme u dobrom smeru kada je u pitanju ostvarivanje COR 1, ali da se društvo i dalje suočava sa značajnim izazovima u oblasti siromaštva, a posebno kada se govori o udelu stanovništva koje je u situaciji apsolutnog siromaštva (Lafortune et al, 2024).

Ocena napretka prioritizovanih potciljeva 1.2 i 1.3

U publikaciji „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“, koja je pripremljena u okviru Platforme „Održivi razvoj za sve“, određena su dva prioritetna potcilja u okviru COR 1 koja treba ispuniti do 2030. godine (Beogradska otvorena škola et al, 2020):

Prioritetni potcilj	1.2: Do kraja 2030. najmanje za polovinu smanjiti broj muškaraca, žena i dece svih uzrasta koji žive u bilo kom obliku siromaštva (prema nacionalnim definicijama siromaštva)		1.3: Primeniti odgovarajuće nacionalne sisteme socijalne zaštite i mere za sve, uključujući najugroženije, i do kraja 2030. postići dovoljno veliki obuhvat siromašnih i ranjivih	
Pokazatelj	Smanjenje broja lica koja žive u riziku od siromaštva za najmanje 50% u odnosu na 2020.	Povećanje udela neto dohotka korisnika novčane socijalne pomoći u liniji rizika od siromaštva na 100%	Povećanje udela stanovnika obuhvaćenih sistemom socijalne zaštite za 100%	Smanjenje učešća neformalne zaposlenosti u ukupnoj zaposlenosti na 10%

Prema podacima RZS stopa rizika od siromaštva u 2022. godini iznosila je 20%, što predstavlja smanjenje u odnosu na 2020. godinu (21,7%) i u tom smislu približavanje ciljnoj vrednosti 2030. godine. Ukoliko se analizira starosna struktura lica u riziku od siromaštva, posebno su ugrožena lica starija od 65 godina (22,6%), što je neznatno niže u odnosu na 2021. godinu (22,7). Vrednost pokazatelja je za sve starosne grupe smanjena u 2022. u odnosu na 2021. godinu. U svim starosnim grupama žene se nalaze u većem riziku od siromaštva. Stopa trajnog rizika od siromaštva u 2022. godini iznosila je 12,9%, što predstavlja smanjenje u odnosu na 2021. godinu (16,5%), odnosno 2020. godinu (14,5%). Vrednosti ovog pokazatelja variraju i ne može se uočiti trajniji trend smanjenja nivoa trajnog rizika od siromaštva u Srbiji.

Broj korisnika socijalne zaštite je smanjen za više od 21 hiljade u 2022. godini (182.773), što predstavlja smanjenje od 10,5% u odnosu na 2021. godinu. U periodu između 2022. i 2023. godine broj korisnika je umanjeno za 44.106, što predstavlja preko 20% smanjenja

(Inicijativa A11). U tom smislu se ne vidi napredak približavanju ciljnoj vrednosti ovog pokazatelja, u okviru prioritetnog potcilja 1.2. To se može zaključiti i na osnovu najavljenog trenda daljeg pada budžetskih izdataka za socijalnu zaštitu (VRS, 2023a). Iako je iznos novčane socijalne pomoći blago porastao u 2023. godini, isključivo usled usklađivanja sa nivoom inflacije, isti se i dalje nalazi ispod apsolutne linije siromaštva (Prodanović et al., 2022).

Stopa neformalne zaposlenosti u 2022. godini je iznosila 13% i na identičnom nivou je vrednosti iz 2021. godine. U istom periodu, stopa neformalne zaposlenosti žena se povećala (13,6% u 2022. godini u odnosu na 13,3 u 2021. godini), dok je smanjena u slučaju muškaraca (12,5% u odnosu na 12,8% u prethodnoj godini). Treba istaći da su podaci neuporedivi sa baznom vrednošću iz 2020. godine (16,4%), jer je 2021. godine promeњena metodologija prema kojoj se računa stopa neformalne zaposlenosti (RZS, 2024a). Ciljana vrednost ovog pokazatelja iznosi 10%, što i dalje nije ostvareno.

Ispunjenost preporuka iz prethodnih monitoring izvještaja

Preporuke iz prethodnog izvještaja	Status	Komentar
Usvojiti strategiju za smanjenje siromaštva kojom bi bili obuhvaćeni svi relevantni aspekti COR 1.	Nije usvojena	Ne postoji nacionalna strategija usvojena u izvještajnom periodu koja se odnosi na smanjenje siromaštva. Preporuka nije ispunjena od 2020. godine.
Usvojiti novi ESRP koji će sadržati ciljanu vrednost pokazatelja koji se odnosi na smanjenje broja lica u riziku od siromaštva.	Nije usvojena	Novi ESRP nije usvojen, niti je u fazi izrade. Preporuka je aktuelna od momenta isteka poslednjeg ESRP. Preporuka nije ispunjena od 2020. godine.
Usvojiti novu nacionalnu strategiju zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama/strategiju smanjenja rizika od katastrofa i upravljanja vanrednim situacijama, čime bi se smanjila izražena izloženost i ranjivost siromašnih u uslovima ekstremnih klimatskih događaja i drugih ekonomskih, društvenih i/ili ekoloških katastrofa.	Nije usvojena	Nova nacionalna strategija u relevantnoj oblasti nije usvojena, niti postoji zvanična informacija da se dati strateški dokument nalazi u procesu izrade. Preporuka nije ispunjena od 2020. godine.
Osnovati koordinaciono telo VRS za smanjenje siromaštva kojim će predsedavati predsednik VRS.	Nije usvojena	Dato koordinaciono telo nije osnovano. Preporuka nije ispunjena od 2020. godine.
Ponovo pokrenuti rad Platforme za praćenje primene ERP (i ESRP) u saradnji s Nacionalnim konventom o Evropskoj uniji.	Nije usvojena	Platforma za praćenje primene ERP (i ESRP) nije nastavila sa radom. Preporuka nije ispunjena od 2020. godine.

Preporuke

1. Usvojiti Strategiju socijalne zaštite kojom bi bili obuhvaćeni svi relevantni aspekti COR 1. Nadležna institucija je MRZBSP.
2. Usvojiti novi ESRP koji će sadržati ciljanu vrednost pokazatelja koji se odnosi na smanjenje broja lica u riziku od siromaštva. Nadležna institucija je MRZBSP.
3. Usvojiti novu nacionalnu strategiju zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama/strategiju smanjenja rizika od katastrofa i upravljanja vanrednim situacijama, čime bi se smanjila izražena izloženost i ranjivost siromašnih u uslovima ekstremnih klimatskih događaja i drugih ekonomskih, društvenih i/ili ekoloških katastrofa. Nadležna institucija je Sektor za vanredne situacije Ministarstva unutrašnjih poslova.
4. Osnovati Koordinaciono telo VRS-a za smanjenje siromaštva kojim će predsedavati predsednik VRS. Nadležno telo je Kabinet premijera Republike Srbije.
5. Ponovo pokrenuti rad Platforme za praćenje primene ERP (i ESRP) u saradnji s Nacionalnim konventom o Evropskoj uniji. Nadležno je Ministarstvo za evropske integracije (MEI), u saradnji sa drugim ministarstvima koja su nadležna za usvajanje dokumenata (MEI i MRZBSP).

Cilj održivog razvoja 2:

SVET BEZ GLADI

Okončati glad, postići bezbednost hrane i poboljšanu ishranu i promovisati održivu poljoprivredu

Prosečan rast cena predstavlja veliki pritisak na domaćinstva sa najnižim nivoom prihoda i dodatno ugrožava njihovu egzistenciju. U široj kategoriji hrane i bezalkoholnih pića zabeležen je rast na nivou od 17,9 odsto, dok su cene povrća, mleka, sira i jaja porasle za preko 25% (Babović, 2023). Zabeleženi rast inflacije u 2023. godini iznosio je 12,1% odsto, što se značajnim delom odnosilo na cene prehrambenih proizvoda. Na pravno-strateškom, odnosno institucionalnom nivou u Republici Srbiji je u ovoj oblasti došlo do ograničenog napretka. U aprilu, a zatim u oktobru 2023. godine donet je Zakoni o izmenama i dopunama Zakona o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju. Suština unetih novina u prvom naletu jeste da se unapredi elektronska evidencija poljoprivrednih gazdinstava, uvođenjem nacionalnog softverskog rešenja eAgrar. Po-

menutim zakonskim aktom su dodatno regulisani uslovi prijavljivanja za poljoprivredne podsticaje. Drugom izmenom je uvećan iznos podsticaja za male poljoprivrednike, odnosno ograničena veličina parcela za koje se podsticaji mogu koristiti (na 100 ha).

U ERP-u se tema gladi kao takva ne pominje, dok se potciljevi 2.3 i 2.4 smatraju relevantnim za Strukturnu reformu 1 („Unapređenje uslova poslovanja, poslovnog okruženja i tržišta industrijskih i poljoprivrednih proizvoda Republike Srbije“). Dati potciljevi se vezuju za postizanje produktivne i održive poljoprivredne i prehrambene proizvodnje, kao i za unapređenja osetljivih kategorija poljoprivrednih proizvođača. Nemogućnost praćenja vrednosti ovih pokazatelja čini izazovnim utvrđivanje uticaja planiranih mera i aktivnosti strukturne reforme na postizanje

navedenih potcijelva. U prethodnom ERP-u naveden je niz uredbi koje je u oblasti poljoprivrede i prehrambenom sektoru potrebno usvojiti. U novom planskom dokumentu se aktivnosti koje se odnose na potcijelve 2.3 i 2.4 sagledavaju kroz Meru 3 prve strukturne reforme „Unapređenja infrastrukture u ruralnim područjima, daljeg napretka u oblasti komasacije zemljišta, uređenje tržišta i kontrole kvaliteta poljoprivrednih proizvoda, pravno regulisanje organske proizvodnje, kao i unapređenje kapaciteta resornog ministarstva kroz digitalizaciju i automatizaciju sistema finansijske podrške poljoprivrednicima”. Fokus je stavljen na povećanje poljoprivredne proizvodnje i njene konkurentnosti, što nije dovelo do smanjenja nivoa cena prehrambenih proizvoda. Zbog toga ova reforma ne doprinosi postizanju napretka oblasti iskorenjivanja gladi kod ekonomski i socijalno najugroženijih slojeva stanovništva.

U izveštajnom periodu nije došlo do revidiranja Strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014–2024. godine, što je predstavljalo preporuku u dva prethodna izveštaja (videti Bradaš et al, 2022; 2023). Predloženi ciljevi revidirane Strategije bili bi: udvostručavanje poljoprivredne aktivnosti i prihoda malih proizvođača hrane, a posebno žena; razvoj održivih i klimatski otpornih sistema za proizvodnju hrane i dovođenje u vezu Strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja sa iskorenjivanjem gladi u Republici Srbiji (Bradaš et al, 2022). Nije usvojen ni novi nacionalni akcioni plan za decu, a zakon o pravima deteta i zaštitniku deteta se nalazi u fazi nacarta.

Tokom 2023. godine usvojen je Zakon o izmenama i dopunama zakona o finansijskoj podršci porodicama sa decom. Ova izmena je usvojena nakon Odluke Ustavnog suda koja je doneta po predlogu Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, na inicijativu narod-

nih poslanika i Udruženja „Mame su zakon”. Unapređenja zakona se odnose na unapređenje statusa majki vlasnica poljoprivrednih gazdinstava i preduzetnica, koje su sada po svojim pravima po osnovu rada izjednačene sa ostalim zaposlenim ženama. Na inicijativu Poverenika za zaštitu ravnopravnosti propisano je i da očevi koji su u radnom odnosu, a čije su supruge preduzetnice, mogu da koriste pravo na odsustvo sa rada radi nege deteta, odnosno radi posebne nege deteta i naknadu zarade. Takođe, promenjen je obračun prema kojem se računa naknada tokom porodiljskog odsustva i odsustva radi nege deteta, čime se u period obračuna uključuje period trudničkog bolovanja. Pravo na nadoknadu tokom porodiljskog odsustva i odsustva radi nege deteta više ne isključuju pravo na odsustvo sa rada radi nege deteta i odsustvo sa rada radi posebne nege deteta i naknadu zarade, odnosno naknadu plate oca deteta, ako je majka deteta lice koje samostalno obavlja delatnost ili kao nosilac porodičnog poljoprivrednog gazdinstva ima status lica koje samostalno obavlja delatnost. Konkretno izmene i dopune unapređuju dostupnost finansijske pomoći porodicama sa decom koje se nalaze u osetljivom položaju. Time se doprinosi sprečavanju neuhranjenosti i gladi kod dece i porodica sa decom.

Do napretka nije došlo u institucionalnom, administrativnom, niti organizacionom smislu kada je u pitanju stvaranje mogućnosti za dostizanje COR 2. Institucionalni mehanizmi se nisu menjali, a do formiranja novih tela za iskorenjivanje gladi i unapređenja dostupnosti hrane nije došlo. MBPD, ali ni druga relativno srodna ministarstva u svojoj nadležnosti nemaju rešavanje problema neuhranjenosti i iskorenjivanja gladi u Republici Srbiji (VRS, 2022).

Putem portala RZS-a je trenutno moguće pratiti 6 od 8 potcijelva, odnosno 8 od 14 in-

diktatora održivog razvoja koji se odnose na COR 2, što predstavlja napredak u odnosu na prethodni period, kada je bilo moguće pratiti 4 od 8 potciljeva, odnosno 6 od 14 pokazatelja održivog razvoja (RZS, 2024). Raznorodnost izvora podataka i različiti periodi za koje se podaci prikupljaju i dalje otežavaju praćenje napretka u ovoj oblasti.

Prema „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2023/24. godinu“, informacije o napretku u ostvarivanju COR 2 za Republiku Srbiju su nedostupni, što je isto kao u prethodnom periodu (Lafortune et al, 2024).

Ispunjenost preporuka iz prethodnih monitoring izveštaja

Preporuke iz prethodnog izveštaja	Status	Komentar
Revidirati Strategiju poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014–2024. godine, u okviru koje bi osnovni ciljevi bili udvostručavanje poljoprivredne aktivnosti i prihoda malih proizvođača hrane, a posebno žena, razvoj održivih i klimatski otpornih sistema za proizvodnju hrane i dovodenje u vezu Strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja sa iskorenjivanjem gladi u Republici Srbiji.	Nije usvojena	Konkretna strategija nije revidirana u skladu sa preporukama iz prethodnog izveštajnog perioda. Preporuka nije usvojena od 2020. godine.
Usvojiti nova unapređenja Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom, kako bi se dalje unapredila inkluzivnost i iznos finansijske pomoći relevantnoj ciljnoj grupi.	Usvojena	Predložene izmene i dopune zakona su izmenjene tokom 2023. godine.
Usvojiti strategiju za smanjenje siromaštva, u okviru koje će se jedan od ciljeva odnositi na iskorenjivanje gladi u Republici Srbiji.	Nije usvojena	U Republici Srbiji ne postoji Strategija za smanjenje siromaštva. Preporuka je ponavljana u više izveštajnih perioda.
Usvojiti novi nacionalni plan akcije za decu i proširiti obuhvat strateškog okvira kojim će biti utvrđene mere za okončanje svih oblika neuhranjenosti dece mlade od pet godina.	Nije usvojena	Nacionalni plan akcije za decu i dalje nije usvojen. Preporuka nije usvojena od 2020. godine.
Usvojiti Zakon o pravima deteta i zaštitniku prava deteta.	Nije usvojena	Konkretna zakon se i dalje nalazi u fazi nacрта. Preporuka nije usvojena od 2020. godine.

Preporuke

1. Revidirati Strategiju poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014–2024. godine, u okviru koje bi osnovni ciljevi bili udvostručavanje poljoprivredne aktivnosti i prihoda malih proizvođača hrane, a posebno žena, razvoj održivih i klimatski otpornih sistema za proizvodnju hrane i dovođenje u vezu Strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja sa iskorenjivanjem gladi u Srbiji. Za usvajanje preporuke je nadležno Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (MPŠV).
2. Usvojiti strategiju za smanjenje siromaštva, u okviru koje će se jedan od ciljeva odnositi na iskorenjivanje gladi u Republici Srbiji. Za usvajanje preporuke je nadležno MRZBSP.
3. Usvojiti Nacionalnu strategiju socijalne zaštite, na inicijativu i prema preporukama Platforme Održivi razvoj za sve. Za usvajanje preporuke je nadležno MRZBSP.
4. Usvojiti novi nacionalni plan akcije za decu i proširiti obuhvat strateškog okvira kojim će biti utvrđene mere za okončanje svih oblika neuhranjenosti dece mlađe od pet godina.
5. Usvojiti Zakon o pravima deteta i zaštitniku prava deteta.

Cilj održivog razvoja 5:

RODNA RAVNOPRAVNOST

Postići rodnu ravnopravnost i osnaživati sve žene i devojčice

Prvi Akcioni plan za sprovođenje Strategije za rodnu ravnopravnost istekao je 2023. godine, a naredni akcioni plan još uvek nije usvojen, iako je u Strategiji za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine istaknuto da rad na pripremi svakog narednog akcionog plana treba započeti blagovremeno, a najkasnije šest meseci pre isteka tekućeg akcionog plana. Javna rasprava o Predlogu Akcionog plana za 2024. i 2025. godinu za sprovođenje Strategije za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine planirana je u periodu od 1. do 22. marta 2024. godine.

U Srednjoročnom planu RZS-a za period od 2024. do 2026. godine nije planirano prikupljanje i objavljivanje podataka o neplaćenom radu, kao ni objavljivanje godišnjih statističkih podataka o stanju rodne ravnopravnosti u skladu sa članom 12,

stavom 2 i članom 66, stavom 10 Zakona o rodnoj ravnopravnosti.

U pogledu obaveze izveštavanja o ostvarenju rodne ravnopravnosti shodno članu 66 Zakona o rodnoj ravnopravnosti to je učinio tek svaki stoti subjekt. MLJMPDD podatke je dostavilo 5870 obveznika, tj. organa javne vlasti i poslodavaca, tela za rodnu ravnopravnost obrazovanih na različitim nivoima vlasti, političkih stranaka, sindikata i udruženja (MLJMPDD, 2023).

Nekoliko meseci pre stupanja na snagu odredbi Zakona o rodnoj ravnopravnosti koje se odnose na upotrebu rodno osetljivog jezika pojačava se kampanja protiv upotrebe rodno osetljivog jezika. Kampanji protiv upotrebe rodno osetljivog jezika koju predvode Srpska pravoslavna crkva, Matrica srpska i Odbor za standardizaciju srp-

skog jezika¹⁶ (Radio-televizija Srbije, 2024) priključio se u februaru i Zaštitnik građana. Zaštitnik građana je 21. februara, bez dodatnih pojašnjenja, najavio da će pokrenuti ocenu ustavnosti ovih zakonskih odredbi (Danas, 2024). Na ovu najavu je reagovalo MLJMPDD, OCD i brojne pojedinke i pojedinci. MLJMPDD u svom komentaru, između ostalog, navodi da prilikom postupka izrade i usvajanja Zakona o rodnoj ravnopravnosti Zaštitnik građana nije dostavio nijednu primedbu na odredbe koje se odnose na upotrebu rodno osetljivog jezika.¹⁷ OCD, pojedinke i pojedinci u reagovanju izražavaju zabrinutost i neslaganje sa najavljenim pokretanjem postupka ocene ustavnosti odredaba Zakona o rodnoj ravnopravnosti u vezi sa upotrebom rodno osetljivog jezika ukazujući na zakonske nadležnosti Zaštitnika građana, među kojima je i staranje o zaštiti i unapređenju ljudskih i manjinskih prava, kao i na štetnost ove inicijative za žene i na njen negativan uticaj (Femplantz, 2024).

U institucionalnom, administrativnom i organizacionom okviru nije bilo značajnijih promena. VRS je na sednici održanoj 19. aprila 2023. godine donela „Odluku o obrazovanju Saveta za rodnu ravnopravnost” čiji je ključni zadatak da prati primenu Zakona o rodnoj ravnopravnosti. Indikativno je da ova odluka nije pisana rodno osetljivim jezikom. Informacije o tome da li se Savet sastajao, kao i da li je ispunio obavezu dostavljanja izveštaja nadležnom skupštinskom odboru i VRS, nisu dostupne na internet stranicama nadležnih in-

stitucija. Tačan broj mehanizama za rodnu ravnopravnost nije poznat, a sagledavanje njihovih aktivnosti i učinka je ograničeno na republički i pokrajinski nivo budući da najmanje podataka postoji za mehanizme na lokalnom nivou (Beker et al, 2024). U izveštajnom periodu nije učinjeno ništa na jačanju administrativnih kapaciteta „Grupe za unapređenje rodne ravnopravnosti”. Naprotiv, broj zaposlenih u „Grupi za unapređenje rodne ravnopravnosti” u MLJMPDD sa četiri radna mesta državnih službenika na izvršilačkim radnim mestima predviđenih Pravilnikom o unutrašnjem uređenju i sistematizaciji radnih mesta u MINLJMPDD-u se sveo na samo jedno zaposleno lice (MINLJMPDD, 2023).

U „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2023/24. godinu” ostvarene su vrednosti za indikatore platnog jaza i neaktivnosti zbog brige o drugima. Za dva indikatora („Učešće žena među poslanicima u parlamentu” i „Učešće žena među IKT stručnjacima”) ocenjeno je da je Republika Srbija na putu da ostvari ciljne vrednosti u 2030. godini. Kod indikatora „Učešće žena na seniorskim rukovodećim pozicijama” zabeleženo je nazadovanje uz ocenu da postoje veliki izazovi za ostvarenje ciljne vrednosti.

16 Dostupno na: <https://www.rts.rs/lat/vesti/drustvo/5353905/spc-i-matica-srpska-rodno-osetljiv-jezik-u-suprotnosti-sa-standardnim-jezikom-i-neustavan.html>

17 Za Komentar Ministarstva za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog na najavu Zaštitnika građana o pokretanju postupka ocene ustavnosti odredbi Zakona o rodnoj ravnopravnosti, videti: <https://www.euronews.rs/srbija/drustvo/115243/ministarstvo-za-ljudska-i-manjinska-prava-zastitnik-imao-2-predstavnik-u-radnoj-grupi-za-zakon-o-rodnoj-ravnopravnosti/vest>.

Ocena napretka prioritizovanih potciljeva 5.1 i 5.4

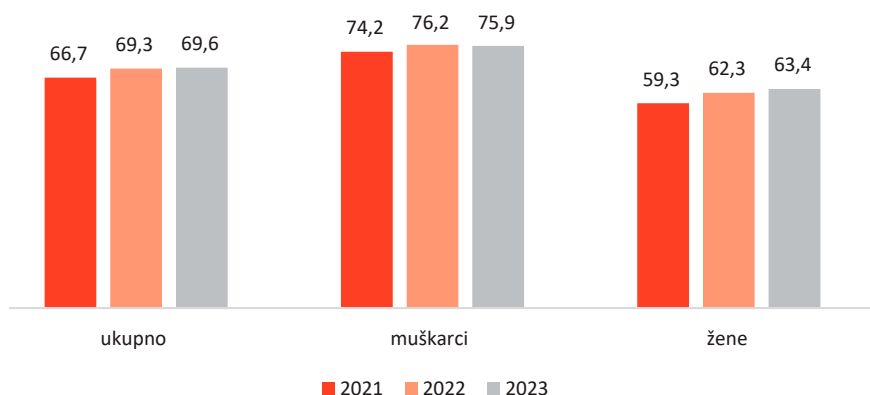
Uklanjanje svih oblika diskriminacije (potcilj 5.1) i vrednovanje neplaćenog rada i staranja (potcilj 5.4) postavljeni su kao prioritetni u izveštaju „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora” (Beogradska otvorena škola, et al, 2020). Indikatori ostvarivanja potciljeva 5.1 i 5.4 u 2030. godini su u prikazu ispod.

Prioritetni potcilj	5.1: Okončati svuda i sve oblike diskriminacije žena i devojčica	5.4: Prepoznati i vrednovati neplaćeno staranje i rad u domaćinstvu kroz obezbeđivanje javnih usluga, infrastrukture i politike socijalne zaštite, te kroz promovisanje zajedničke odgovornosti u domaćinstvu i porodici	
Pokazatelj	Potpuno otklanjanje rodnog jaza u stopama zaposlenosti – sa 13,9 procentnih poena na 0.	Potpuno otklanjanje jaza u zaradama između muškaraca i žena – sa 9,6% na 0%.	Smanjenje stope neaktivnosti zbog brige o drugima na 6%.

Prioritetni potcilj 5.1

U 2023. godini u odnosu na 2022. došlo je do smanjenja rodnog jaza u stopama zaposlenosti za 1,4 procentna poena (sa 13,9 na 12,5 procentnih poena). Međutim smanjenje rodnog jaza nije rezultat povećanja zaposlenosti žena, već je posledica većeg pada zaposlenosti muškaraca. Broj zaposlenih muškaraca i žena u 2023. godini je smanjen u odnosu na prethodnu godinu, a do smanjenja rodnog jaza je došlo zbog manjeg pada zaposlenosti među ženama (za 0,6%) i većeg pada zaposlenosti među

muškarcima (za 3,3%). U poređenju sa zemljama EU, relativni položaj Republike Srbije je povoljniji nego 2022, budući da je u 2022. godini veći rodni jaz bio u četiri članice EU (Češka, Rumunija, Italija i Grčka), a u 2023. godini pet država EU imaju veći rodni jaz u zaposlenosti od Republike Srbije (Češka, Malta, Rumunija, Italija i Grčka). U poređenju sa Republikom Srbijom, niža stopa zaposlenosti muškaraca u 2023. godini bila je u Hrvatskoj, a niže stope zaposlenosti žena u Rumuniji, Grčkoj i Italiji.

Grafikon 1. Stope zaposlenosti muškaraca i žena (u %) starosti 20–64 godine, 2021–2023. godina

Izvor: Eurostat Labour Force Survey database

Napredak u smanjenju platnog jaza između muškaraca i žena nije moguće proceniti budući da su poslednji podaci dostupni za Republiku Srbiju iz 2018. godine.¹⁸ RZS podatke o mesečnim i kvartalnim zaradama ne objavljuje razvrstane po polu, uprkos izričitoj obavezi iz Zakona o rodnoj ravnopravnosti. Podatke o prosečnim godišnjim zaradama razvrstane po polu i starosti RSZ objavljuje u Statističkom kalendaru Republike Srbije a na osnovu podataka iz obrasca Poreske prijave za porez po odbitku. Zarade žena u odno-

su na zarade muškaraca (Tabela 2) niže su u posmatranom periodu, pri čemu se razlika povećava iz godine u godinu tako da su u 2020. zarade žena bile za 10,5% niže od zarada muškaraca, a u 2023. godini razlika je bila 14,4%. U odnosu na starosne grupe razlike u prosečnim zaradama u 2023. godini veće od 14,4% bile su kod muškaraca i žena starosti između 30 i 49 godina, pri čemu je najveća razlika bila u starosnoj grupi 35–39 godina u kojoj su prosečne neto zarade žena bile niže za 21% od prosečnih neto zarada muškaraca.

Tabela 2. Prosečne neto zarade (u dinarima) na godišnjem nivou prema polu, 2020–2023. godina

	Prosečne neto zarade				Razlika u zaradi žena u odnosu na zaradu muškaraca (u %)			
	2020	2021	2022	2023	2020	2021	2022	2023
Muško	57717	69510	80186	92275	-10,5	-11,5	-14,1	-14,4
Žensko	51652	61536	68889	78991				

Izvor: RZS, Statistički kalendar

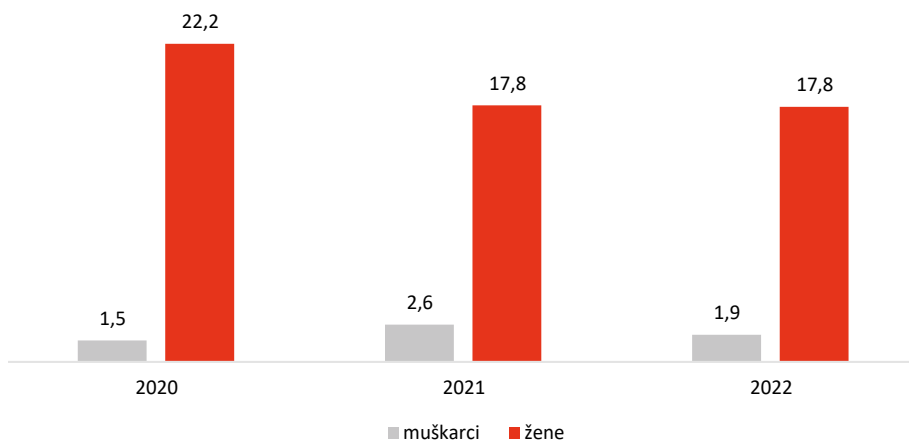
18 Platni jaz između žena i muškaraca predstavlja procentualno učešće razlike između prosečne zarade po času zaposlenih muškaraca i žena u prosečnoj zaradi po času muškaraca.

Prioritetni potcilj 5.4

U pogledu razloga za odsustvo sa tržišta rada zbog brige o drugima u 2022. godini nije došlo do značajnih promena u odnosu na prethodnu godinu (Grafikon 2). Učešće žena koje su izvan radne snage zbog brige o drugima, a žele da rade, na istom je nivou kao i prethodne godine (17,8%), dok

je učešće muškaraca koji brinu o drugima smanjeno sa 2,6% na 1,9%. Učešće žena među osobama koje ostaju van radne snage zbog brige o drugima u 2022. godini povećano je u odnosu na prethodnu godinu (sa 90,3% na 93,7%).

Grafikon 2. Stope neaktivnosti zbog brige o drugima (osobama sa invaliditetom i deci) stanovništva starosti 20–64 godine (kao % stanovništva van radne snage koji želi da radi) prema polu, 2020–2022. godina

Izvor: Eurostat Labour Force Survey database

U pogledu dostupnosti usluga brige o deci u Republici Srbiji nema napretka. Podaci o dostupnosti predškolskog vaspitanja i obrazovanja (PVO) u 2022. godini pokazuju da je obuhvat dece uzrasta do tri godine bio 37% uz značajne regionalne razlike (Beogradski region 52,3%, region Vojvodine 36%, region Šumadije i Zapadne Srbije 29,8%, region Južne i Istočne Srbije 26,4%). Obuhvat dece uzrasta od tri godine do polaska u pripremni predškolski program u 2022. godini bio je 68% u Republici Srbiji, 81,4% u Beogradskom regionu, 75,1% u regionu Vojvodine, 57,7% u regionu Šumadije i Zapadne Srbije, 53,9% u regionu Južne i Istočne Srbije. Republika Srbija ima najniži obuhvat dece PVO uzrasta

od tri godine do polaska u osnovnu školu u odnosu na zemlje EU. U 2021. godini obuhvat ove grupe dece u Srbiji je bio 67,5% dok je prosek za EU27 iznosio 92,5% (obuhvat dece u EU se kreće od 75,6% u Rumuniji do 100% u Francuskoj).

Sa poteškoćama u usklađivanju poslovnog i porodičnog života češće se susreću žene. Podaci za indikator fleksibilnog radnog vremena iz Evropskog istraživanja o uslovima rada pokazuju da je u 2021. godini 59% žena i 66% muškaraca moglo da uzme sat ili dva slobodno tokom radnog vremena da bi mogli da brinu o drugom članu porodice.

Ispunjenost preporuka iz prethodnih monitoring izveštaja

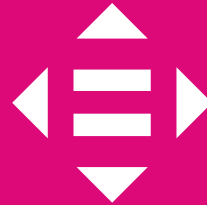
Preporuka iz prethodnog izveštaja	Status	Komentar
Obezbediti primenu Zakona o rodnoj ravnopravnosti i pratećih podzakonskih akata jačanjem kapaciteta organizacione jedinice Ministarstva koja je nadležna za oblast rodne ravnopravnosti.	Nije usvojena	Pravilnik o unutrašnjem uređenju i sistematizaciji radnih mesta MLJMPDD je izmenjen 2023. godine, ali broj sistematizovanih radnih mesta u Grupi za unapređenje rodne ravnopravnosti nije povećan.
Prilikom izrade novog Akcionog plana za sprovođenje Strategije rodne ravnopravnosti postaviti ciljne vrednosti tako da budu usklađene sa vrednostima postavljenim u Agendi 2030 za oblast rodne ravnopravnosti.	Nije usvojena	Novi akcioni plan za sprovođenje Strategije rodne ravnopravnosti nije usvojen. U Predlogu novog akcionog plana ciljne vrednosti nisu usklađene sa vrednostima postavljenim u Agendi 2030 za oblast rodne ravnopravnosti.
Izmeniti propise u oblasti zvanične statistike tako da se uvede obaveza razvrstavanja podataka prema polu i uključivanje rodne perspektive u delu koji reguliše proizvodnju i diseminaciju statističkih podataka.	Nije usvojena	Srednjoročnim planom RZS za period od 2023. do 2025. godine planirano je usvajanje novog Zakona o zvaničnoj statistici za 2. kvartal 2023. godine. Novi zakon nije usvojen do trenutka pisanja ovog Izveštaja.

Preporuke

1. MLJMPDD treba da obezbediti primenu Zakona o rodnoj ravnopravnosti i pratećih podzakonskih akata jačanjem kapaciteta organizacione jedinice ministarstva koje je nadležno za oblast rodne ravnopravnosti kroz izmene Pravilnika o unutrašnjem uređenju i sistematizaciji radnih mesta do kraja 2024. godine.
2. MLJMPDD treba da pokrene postupak revizije Strategije rodne ravnopravnosti tako da ciljne vrednosti budu usklađene s vrednostima postavljenim u Agendi 2030 za oblast rodne ravnopravnosti do kraja 2025. godine i uputi revidiranu Strategiju VRS na usvajanje.
3. RZS u saradnji sa VRS treba da uskladi planska dokumenta i propise u oblasti zvanične statistike sa obavezama propisanim Zakonom o rodnoj ravnopravnosti do kraja 2024. godine.

Cilj održivog razvoja 10:

SMANJENJE NEJEDNAKOSTI

Smanjiti nejednakost unutar i između država

Kada je reč o javnim politikama, prethodni Izveštaj konstatovao je da je ESRP, kao krovni strateški dokument u ovoj oblasti, odavno istekao, a da novi još uvek nije donet niti postoje naznake da će se to uskoro desiti. Isto važi i za Nacionalni plan oporavka i obnove koji su do sada usvojile sve zemlje članice EU, kao i za strateške dokumente koji se tiču reintegracije povratnika i unapređenja položaja osoba sa invaliditetom. Akcioni plan za sprovođenje Strategije za rodnu ravnopravnost 2021–2030. kritikovan je sa aspekta logike i jasnoće, dok su Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2022. do 2030. godine kao i povezani Akcioni plan ocenjeni kao neambiciozni. Na kraju, Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja za period 2022–2030. i povezani Akcioni plan kritikovani su zbog

nedovoljne inkluzivnosti u procesu javnih konsultacija. Kada je reč o zakonskom okviru, pozdravljeno je donošenje Zakona o socijalnom preduzetništvu, ali je kritika upućena činjenici da program za njegovo sprovođenje još uvek nije bio donesen iako je prošlo skoro godinu dana. Na kraju, u domenu institucija, osnovan je Savet za rodnu ravnopravnost kao savetodavno telo VRS i doneta je odluka o osnivanju Saveća za socijalno preduzetništvo koji obavlja ključne poslove u ovoj oblasti.

Analizirajući promene u javnim politikama u odnosu na prethodni izveštajni period, mora se naglasiti činjenica da novi ESRP još uvek nije donet, niti je poznato kada će to biti slučaj, a isto važi i za Strategiju reintegracije povratnika po osnovu sporazuma o readmisiji. Nacionalni plan oporavka

i obnove donet je u svim EU zemljama u kontekstu krize COVID-19 koja je izbila pre 4 godine, dok ga Republika Srbija nikad nije donela (sad više nema ni poente), već se na ad hoc način nosila sa ovom krizom, bez utemeljenja u strateškim dokumentima. Donet je Akcioni plan za period od 2023. do 2026. godine za sprovođenje Strategije razvoja obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji do 2030. godine. Međutim, u planu nigde ne stoje mere koje bi doprinele smanjivanju nejednakosti u učeničkim postignućima kao i u dostupnosti obrazovanja za pojedince iz siromašnih porodica. Pored toga, usvojena je Strategija aktivnog i zdravog starenja u Srbiji za period od 2024. do 2030. i povezani Akcioni plan za period 2024–2026, čiji je cilj unapređenje kvaliteta života starijih građana. Donet je Akcioni plan za period 2023–2024. za sprovođenje Strategije unapređenja položaja osoba sa invaliditetom 2020–2024, čiji je opšti cilj izjednačavanje mogućnosti osoba sa invaliditetom u uživanju svih prava. VRS je takođe usvojila Strategiju za mlade za period 2023–2030. i povezani Akcioni plan za period 2023–2025. Međutim, strategija i plan propuštaju da se pozabave merama za unapre-

đenje radnog zakonodavstva za mlade kao i da predlože konkretne mere za unapređenje stambene samostalnosti. Akcioni plan za sprovođenje Strategije rodne ravnopravnosti istekao je 2023. godine i još uvek nije donet novi.

Kada je reč o zakonskom okviru, nije bilo promena koje su se ticale COR 10. Nije bilo izmena u institucionalnom okviru – nisu osnovane nove institucije, niti je ojačan kapacitet postojećih.

U „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2023/24. godinu” ocenjeno je da je Republika Srbija „na putu ili održava napredak” u postizanju COR 10. Napredak je zabeležen u Gini koeficijentu i u Palma raciju koji poredi udeo dohotka ili bogatstva 10% najbogatijih sa 40% najsiromašnijih. Međutim, ukoliko pogledamo najsvežije podatke sa Evrostata za 2022. godinu, Gini u Srbiji je, iako zaista smanjen za 1,3 p.p. u odnosu na prethodnu godinu, i dalje među najvišim u Evropi (Eurostat, 2024b).

Ocena napretka prioritizovanog potcilja 10.1

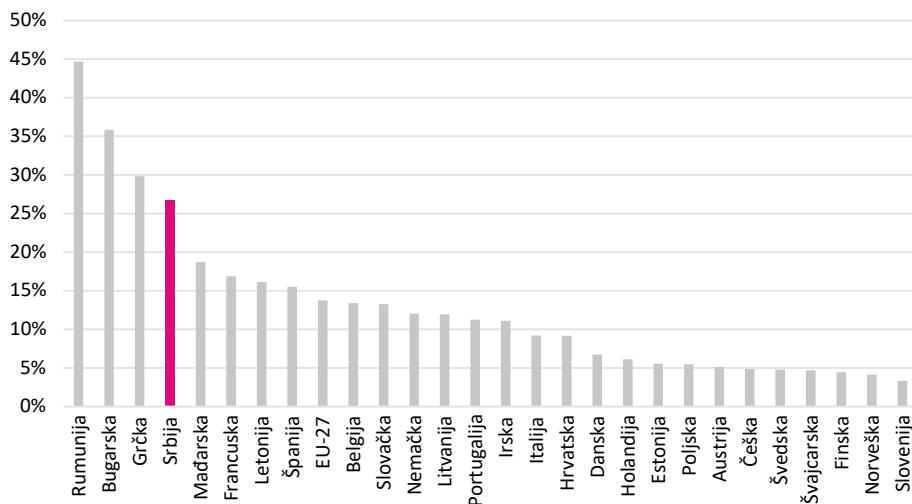
U okviru COR 10, izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti, izveštaj nedržavnog sektora” definisan je jedan prioritetni potcilj koji treba ispuniti do 2030:

Prioritetni potcilj	10.1: Do 2030. godine progresivno postići i održati rast dohotka najsiromašnijih 40 odsto stanovništva po stopi višoj od nacionalnog proseka	
Pokazatelj	Stopa izražene materijalne deprivacije najsiromašnijih 40% građana smanjena sa 28% na 10%, u skladu s evropskim prosekom	Procenat najsiromašnijih 40% građana koji svoje zdravstveno stanje ocenjuju kao loše smanjen sa 17,7% na 10%, u skladu s evropskim prosekom

S obzirom na to da Evrostat i dalje nije ažurirao podatke o stopi izražene materijalne uskraćenosti iz 2020. godine, korist ćemo podatke o stopi izražene materijalne i socijalne uskraćenosti koji su dostupni komparativno za 2022. godinu. Kada je reč o Republici Srbiji, ova stopa za 40% najsiro-

mašnjih građana (I i II kvartil) iznosi 26,8% po čemu se svrstava u četvrtu najgore rangiranu evropsku zemlju dok je EU prosek 13,8%, a u odnosu na 2021. godinu se smanjila za 0,6 procentnih poena.

Grafikon 3. Stopa izražene materijalne i socijalne uskraćenosti – najsiromašnijih 40% stanovništva – 2022. godina

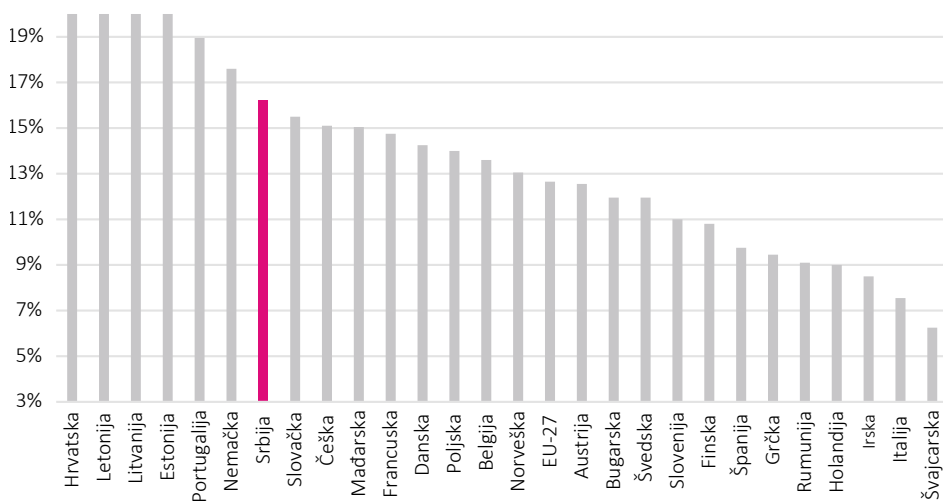

Izvor: Kalkulacije autora na osnovu podataka sa Evrostate

Pored toga, kao što se vidi na Grafikonu 4, Republika Srbija je ostvarila određeni pomak kada je reč o procentu najsiromašnijih 40% koji svoje zdravstveno stanje ocenjuju

kao loše ili veoma loše, koji je, u odnosu na prethodnu godinu, smanjen u 2022. godini sa 17,3% na 16,2%, čime još uvek nije dostignut zacrtani cilj od 10%.

Grafikon 4. Udeo stanovništva koje procenjuje svoje zdravstveno stanje kao loše ili veoma loše – najsiromašnijih 40% stanovništva – 2022. godina

Izvor: Kalkulacije autora na osnovu podataka sa Evrostatu

Iz prethodnog izveštaja, od devet preporuka, nijedna nije ispunjena. Najviše zabrinjava činjenica da Republika Srbija još uvek

nije usvojila ključni krovni strateški dokument u ovoj oblasti – ESRP. Većina ovih preporuka ponavlja se već duži niz godina.

Ispunjenost preporuka iz prethodnih monitoring izveštaja

Preporuke iz prethodnog izveštaja	Status	Komentar
Usvojiti Plan nacionalnog ekonomskog oporavka, u skladu s aktuelnim evropskim politikama kao i svim relevantnim potciljevima u okviru COR 10.	Nije usvojena	Preporuka se ponavljala od 2020. godine, ali više nije relevantna, te će biti izostavljena u budućim izveštajima.
Usvojiti novi ESRP koji razmatra sve relevantne aspekte smanjenja nejednakosti, uključujući nejednakosti bogatstva, dohotka, potrošnje i pristupa osnovnim uslugama (zdravstvo, obrazovanje, kultura itd.).	Nije usvojena	Preporuka nije usvojena od 2020. godine.
Usvojiti izmenu Zakona o porezu na dohodak građana u skladu s preporukama Fiskalnog saveta tako da se nominalna poreska stopa poveća sa 10% na 20%, uz povećanje neoporezivog dela na 40.000 dinara, što bi uticalo na smanjenje fiskalnog tereta najnižih zarada i, samim tim, na smanjenje nejednakosti.	Nije usvojena	Preporuka nije usvojena od 2023. godine.

Izmenama Zakona o socijalnoj zaštiti uticati na smanjenje broja lica koja žive ispod nacionalno definisane linije apsolutnog siromaštva, i to povećanjem nadoknade za domaćinstva bez prihoda i obezbeđivanjem pomoći domaćinstvima s primanjima (barem do nivoa nacionalno definisane linije apsolutnog siromaštva).	Nije usvojeno	Preporuka nije usvojena od 2020. godine.
Izmenama Zakona o Ministarstvima jasno odrediti instituciju nadležnu za pitanja nejednakosti i eksplicitno navesti distributivnu i redistributivnu politiku kao nadležnost Ministarstva finansija (MF).	Nije usvojena	Preporuka nije usvojena od 2020. godine.
Pokrenuti proces konsultacija u vezi sa predlogom novog sistema oporezivanja koje su dali autori Arandarenko, Krstić i Žarković-Rakić, kojima bi se napustio postojeći sistem oporezivanja koji zasebno prati prihode od rada i kapitala u korist poreza koji bi kombinovao prihode od rada i prihode od kapitala i oporezivao ih po progresivnoj poreskoj stopi koja bi bila dogovorena kroz proces šireg društvenog dijaloga.	Nije usvojena	Preporuka nije usvojena od 2022. godine.
Uvesti porez na nasledstvo po ugledu na razvijene evropske države s neoporezivim delom do određene sume (recimo pola miliona evra) i progresivnim stopama koje bi išle do 50%.	Nije usvojena	Preporuka nije usvojena od 2022. godine.
Povećati obuhvat predškolskog vaspitanja, posebno u ruralnim područjima, kako bi se smanjila nejednakost u obrazovanju na duže staze.	Nije usvojena	Preporuka nije usvojena od 2022. godine.
Učiniti dečiji dodatak univerzalnim po ugledu na Hrvatsku i Sloveniju.	Nije usvojena	Preporuka nije usvojena od 2022. godine.
Uvesti socijalne penzije za starije građane koji nisu korisnici uobičajenih starosnih penzija.	Nije usvojena	Preporuka nije usvojena od 2022. godine.

Uneti dodatne izmene Zakona o finansijskoj podršci porodici s decom tako da se propiše minimalna naknada za period nege deteta, kao i roditeljski dodatak na peto (i svako sledeće) dete.	Nije usvojena	Preporuka nije usvojena od 2023. godine.
Izmenama Zakona o socijalnoj zaštiti preispitati i potencijalno smanjiti broj uslova (pre svega imovinskih) za ostvarenje socijalne pomoći, kako bi se unapredio obuhvat socijalno ugroženih građana koji inače ne ispunjavaju sve uslove.	Nije usvojena	Preporuka nije usvojena od 2023. godine.
Uskladiti iznos socijalne pomoći tako da bude u skladu s članom 13 Evropske socijalne povelje, tako da pomoć prelazi granicu siromaštva, odnosno da omogućava zadovoljavanje osnovnih troškova, poput zakupnine u socijalnim stanovima i računa za komunalne usluge.	Nije usvojena	Preporuka nije usvojena od 2023. godine.
Doneti Akcioni plan za sprovođenje Strategije javnog zdravlja u kome bi se navela lista neophodnih koraka za ostvarenje ciljeva iz Strategije, pre svega unapređenja zdravlja osetljivih grupa.	Usvojeno	Akcioni plan je donet kad i strategija i sastavni je njen deo.
Usvojiti program za sprovođenje Zakona o socijalnom preduzetništvu.	Nije usvojena	Nacrt programa izrađen i predat resornom ministarstvu i izrada je još uvek u toku. Preporuka nije usvojena od 2023. godine.

Preporuke

1. VRS treba da usvoji novi ESRP koji razmatra sve relevantne aspekte smanjenja nejednakosti, uključujući nejednakosti bogatstva, dohotka, potrošnje i pristupa osnovnim uslugama (zdravstvo, obrazovanje, kultura itd.).
2. NSRS treba da usvoji izmene Zakona o socijalnoj zaštiti kojim bi uticala na smanjenje broja lica koja žive ispod nacionalno definisane linije apsolutnog siromaštva, i to povećanjem nadoknade za domaćinstva bez prihoda i obezbeđivanjem pomoći domaćinstvima s primanjima (barem do nivoa nacionalno definisane linije apsolutnog siromaštva).
3. NSRS treba da usvoji izmene Zakona o ministarstvima čime bi se jasno odredila institucija nadležna za pitanja nejednakosti i eksplicitno navela distributivna i redistributivna politika kao nadležnost MF.
4. MRZBSP treba da pokrene proces konsultacija u vezi sa predlogom novog sistema oporezivanja kojima bi se napustio postojeći sistem oporezivanja koji zasebno prati prihode od rada i kapitala u korist poreza koji bi kombinovao prihode od rada i prihode od kapitala i oporezivao ih po progresivnoj poreskoj stopi koja bi bila dogovorena kroz proces šireg društvenog dijaloga.
5. NSRS treba da usvoji izmene Zakona o porezima na imovinu, čime bi se uredio porez na nasledstvo po ugledu na razvijene evropske države s neoporezivim delom do određene sume (recimo pola miliona evra) i progresivnim stopama koje bi išle do 50%.
6. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja (MPNTR) bi trebalo da pokrene inicijativu za povećanje obuhvata predškolskog vaspitanja, posebno u ruralnim područjima, kako bi se smanjila nejednakost u obrazovanju na duže staze.
7. NSRS treba da usvoji izmene Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom kako bi se dečiji dodatak učinio univerzalnim po ugledu na Hrvatsku i Sloveniju.
8. NSRS treba da usvoji izmene Zakona o socijalnoj zaštiti i da uvede socijalne penzije za starije građane koji nisu korisnici uobičajenih starosnih penzija.
9. NSRS treba da usvoji dodatne izmene Zakona o finansijskoj podršci porodici sa decom tako da se propiše minimalna naknada za period nege deteta, kao i roditeljski dodatak na peto (i svako sledeće) dete.

10. NSRS treba da usvoji izmene Zakona o socijalnoj zaštiti, čime bi se preispitao i potencijalno smanjio broj uslova (pre svega imovinskih) za ostvarenje socijalne pomoći kako bi se unapredio obuhvat socijalno ugroženih građana koji inače ne ispunjavaju sve uslove.
11. NSRS treba da usvoji izmene Zakona o socijalnoj zaštiti, čime će uskladiti iznos socijalne pomoći tako da bude u skladu s članom 13 Evropske socijalne povelje, tako da pomoć prelazi granicu siromaštva, odnosno da omogućava zadovoljavanje osnovnih troškova, poput zakupnine u socijalnim stanovima i računa za komunalne usluge.
12. MZ treba da donese Akcioni plan za sprovođenje Strategije javnog zdravlja u kome bi se navela lista neophodnih koraka za ostvarivanje ciljeva iz Strategije, pre svega unapređenja zdravlja osetljivih grupa.
13. VRS treba da, na osnovu predloga MRZBSP donese Program za sprovođenje Zakona o socijalnom preduzetništvu.

Prioritetna celina 3: Dostizanje evropskog nivoa demokratije, vladavine prava i kvaliteta institucija

Funkcionalne institucije zasnovane na principima „dobre uprave“ i poštovanje vladavine prava neophodni su uslovi za ostvarenje i očuvanje ljudskih prava. U vezi s tim, od posebnog je značaja ostvarivanje COR 16, koji podrazumeva izgradnju funkcionalnih i odgovornih institucija na svim nivoima, pristup pravdi za sve i promovisanje miroljubivog i uključujućeg društva za održivi razvoj. Ovaj cilj je kompatibilan i s političkim i institucionalnim prioritetima u procesu pregovora Republike Srbije i EU.

Cilj održivog razvoja 16:

MIR, PRAVDA I SNAŽNE INSTITUCIJE

Promovisati miroljubiva i inkluzivna društva za održivi razvoj, obezbediti pristup pravdi za sve, i izgraditi delotvorne, odgovorne i inkluzivne institucije na svim nivoima

Reforma u oblasti pravosuđa predviđena Akcionim planom za Poglavlje 23 zaokružena je u februaru 2023. godine. Na predlog VRS, a uz pozitivnu ocenu Evropske komisije za demokratiju putem prava Saveta Evrope – Venecijanske komisije, NSRS je usvojila set pravosudnih zakona i to: Zakon o sudijama, Zakon o uređenju sudova, Zakon o Visokom savetu sudstva, Zakon o Visokom savetu tužilaštva i Zakon o javnom tužilaštvu. Usvajanjem ovih zakona obezbeđen je pravni osnov za sprovođenje ranije usvojenih ustavnih amandmana čiji je glavni cilj bio smanjenje političkih uticaja na pravosuđe i to kroz promenu načina izbora sudija i tužilaca,

tako da ih više ne bira NSRS, već Visoki savet sudstva, odnosno Visoki savet tužilaštva. Shodno tome, ceo proces ustavnih promena, pa i usvajanje pravosudnih zakona, pozitivno je ocenjen od strane zvaničnika Saveta Evrope i Evropske komisije kao napredak u procesu pristupanja Republike Srbije EU. Ipak, usvajanje zakona je prepoznato kao prvi korak ka postizanju efikasnog i nezavisnog pravosuđa, dok je ključno njihovo delotvorno sprovođenje u praksi. S druge strane, jedan deo domaće stručne javnosti je tokom ovog procesa neretko ukazivao na niz nedostataka, od izostanka suštinske transparentnosti i inkluzivnosti celog procesa pripreme

i usvajanja propisa, preko nedovoljno jasnih odredaba u samim dokumentima, do propuštene prilike da se izvrši potpuna depolitizacija pravosuđa (Majić, 2023).

Pored pomenutih zakona, Akcionim planom za Poglavlje 23 je predviđeno i usvajanje Zakona o sedištima i područjima sudova i javnih tužilaštava i Zakona o Pravosudnoj akademiji, koji u ovom izveštajnom periodu nisu usvojeni. Celokupna reforma pravosuđa je u velikoj meri zaokružena donošenjem i usklađivanjem niza podzakonskih akata, dok se još uvek očekuje usvajanje dva podzakonska akta čije je usvajanje u nadležnosti Ministarstva pravde. Konačno, u ovom izveštajnom periodu su izostale zakonodavne aktivnosti na osnovu preporuka iz prethodnog izveštaja a koje su predviđale usvajanje izmena i dopuna i Zakona o krivičnom postupku, Krivičnog zakonika, Porodičnog zakona, Zakona o zabrani diskriminacije i podzakonskih akata u oblasti suzbijanja organizovanog kriminala, terorizma i korupcije i vođenja matičnih knjiga. Kada je u pitanju rad na izmenama Zakona o krivičnom postupku i Krivičnog zakonika, posebne radne grupe su formirane još 2021. godine, ali stručna javnost nije upoznata sa rezultatima njihovog rada, osim informacije da su iste zakonodavne aktivnosti predviđene i Reformskom agendom koju Srbija priprema u procesu evropskih integracija. Takođe, uprkos određenim inicijativama, resorna ministarstva nisu preduzela aktivnosti na unapređenju pravnog okvira u oblasti sprečavanja nasilja u porodici, uprkos negativnim trendovima u ovoj oblasti. Konačno, iako je besplatna pravna pomoć zakonski regulisana još 2018. godine, u cilju omogućavanja delotvornog i jednakog pristupa pravdi svim licima, ni nakon više-godišnje primene nije izvršeno potpuno usklađivanje sa procesnim zakonima.

S druge strane, u cilju usaglašavanja sa usvojenim setom pravosudnih zakona, usvojene su i izmene i dopune niza zakona. Među njima se nalazi i Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, terorizma i korupcije. Dalje, usvojene su i izmene Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine, Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa za borbu protiv visokotehnološkog kriminala i Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku koji su takođe značajni za obezbeđenje pristupa pravdi. Takođe, tokom 2023. godine u dva navrata je menjan Zakon o Ustavnom sudu. U februaru su usvojene izmene u cilju usaglašavanja sa pravosudnim zakonima kojima se uređuju položaj nosilaca sudijske i javnotužilačke funkcije, dok su izmenama iz oktobra promenjeni uslovi za odlazak u penziju sudija Ustavnog suda. Ovim izmenama je omogućen nastavak obavljanja funkcije sudije Ustavnog suda i nakon navršanja 65 godina života, sve do ispunjenja drugog uslova – navršanja 45 godina staža osiguranja. Konačno, tokom 2023. godine je usvojen novi Zakon o elektronskim medijima, a važna novina u ovoj oblasti, koja je u direktnoj vezi sa velikim brojem potciljeva COR 16, jeste i usvajanje Pravilnika o hitnom obaveštavanju javnosti o nestanku maloletnog lica u septembru 2023. godine, nakon čega je u Republici Srbiji počeo da funkcioniše sistem „Pronađi me” za hitno obaveštavanje javnosti o nestanku deteta (tzv. *Amber Alert*).

U domenu izmene pravnog okvira kada je u pitanju organizacija javne uprave najznačajnija promena u ovom izveštajnom periodu tiče se izmena Zakona o zaposlenima u autonomnim pokrajinama i jedinicama lokalne samouprave kojima je u sistem upravljanja ljudskim resursima i službeničkog sistema na lokalnom nivou vlasti uveden okvir kompetencija. Takođe, tokom

2023. godine usvojene su izmene Zakona o javnim nabavkama čija je primena počela od 1. januara 2024. godine, a kojim je između ostalog predviđeno uvođenje načela zaštite životne sredine u postupcima javnih nabavki i uvođenje kriterijuma kvaliteta kod određenih usluga. Stoga, ove izmene koje su u skladu sa najboljim praksama EU, u određenoj meri doprinose kako ostvarenju COR 16, tako i ostvarenju COR 13.

Iako je okvir javnih politika u oblasti COR 16 u velikoj meri već bio zaokružen, u ovom izveštajnom periodu je usvojen niz dokumenata javnih politika. U avgustu 2023. godine VRS je usvojila Strategiju zaštite podataka o ličnosti za period od 2023. do 2030. godine, čime je 13 godina nakon prve strategije u ovoj oblasti i pet godina nakon usvajanja novog Zakona o zaštiti podataka o ličnosti – usvojen novi strateški dokument. Osnovni cilj definisan u ovom planskom dokumentu je poštovanje prava na zaštitu podataka o ličnosti u svim oblastima života. Takođe, u oblasti unapređenja pružanja usluga građanima i privredi, VRS je tokom 2023. godine usvojila dva značajna planska dokumenta: Program za pojednostavljenje administrativnih postupaka i regulative – e-PAPIR za period 2023–2025. godine, čiji je cilj stvaranje preduslova za kvalitetne i korisnički orjentisane usluge za građane i privredu i smanjenje administrativnih troškova za privredu; i Program razvoja eUprave sa pratećim Akcionim planom za period 2023–2025, čiji je opšti cilj razvoj efikasne i korisnički orijentisane uprave u digitalnom okruženju. Dalje, u 2023. godini je takođe usvojen i novi dvogodišnji Akcioni plan (2023–2024) za sprovođenje Strategije unapređenja položaja osoba sa invaliditetom koja važi za period od 2020. do 2024. godine. Konačno, kada

je u pitanju Strategija reforme javne uprave koja je usvojena 2021. godine, tokom ovog izveštajnog perioda su ostvareni rezultati, naročito u oblasti pružanja usluga i digitalizacije, koje idu u pravcu „uprave bez papira”, čime se daje doprinos ne samo COR 16, već i COR 13.

Ipak, ni u ovom izveštajnom periodu nije usvojen strateški dokument koji se bavi pitanjem nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama, iako je prethodna Nacionalna strategija istekla još 2018. godine. Takođe, u Republici Srbiji još od 2016. godine ne postoji Akcioni plan za sprovođenje Strategije policije u zajednici koja je usvojena 2013. godine. Dalje, iako je pripremljen nacrt Nacionalne strategije za borbu protiv korupcije i održana javna rasprava, još uvek nije usvojen nov strateški dokument. Takođe, u skladu sa obavezama koje proizlaze iz učešća Republike Srbije u inicijativi Partnerstvo za otvorenu upravu (POU), Vlada je nakon sprovedene javne rasprave, usvojila Akcioni plan za sprovođenje inicijative POU za period 2023–2027. godina.

Kada je reč o implementaciji planskih dokumenata, uglavnom ne postoji uspostavljena praksa redovnog praćenja i evaluacije, sa izuzetkom određenih dokumenata poput Strategije reforme javne uprave i Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina. Pored redovnih godišnjih izveštaja o sprovođenju strateškog okvira u oblasti reforme javne uprave, tokom 2023. godine sprovedena je Srednjoročna analiza i vrednovanje učinka Akcionog plana (2021–2025) za sprovođenje Strategije reforme javne uprave.

Dodatno, jedan od pozitivnih primera je praksa MLJMPDD-a, koje redovno objavljuje izveštaje o sprovođenju akcionih pla-

nova strategija koje su u njihovoj nadležnosti u oblastima antidiskriminacije, rodne ravnopravnosti, razvoja civilnog društva itd. Ipak, ovi dokumenti se uglavnom ograničavaju na pregled realizacije aktivnosti, dok nedostaje sveobuhvatna kvalitativna analiza.

Konačno, s aspekta institucionalnog okvira nije bilo značajnih promena tokom 2023. godine, imajući u vidu da su se izmene Zakona o ministarstvima odnosile samo na status i nadležnosti Kancelarije za informacione tehnologije i elektronsku upravu.

Ocena napretka razvojnog prioriteta 3 (COR 16)

Prema „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2023/24. godinu“, ocena učinka u ispunjenju COR 16 ostaje nepromenjena, odnosno da se Republika Srbija i dalje suočava sa značajnim izazovima, i da stagnira u ovom pogledu (Lafortune et al, 2024). Prema ovom izveštaju, na isti način je ocenjen i učinak grupe država kandidata za članstvo u EU obuhvaćenih ovim istraživanjem (Albanija, Bosna i Hercegovina, Severna Makedonija, Crna Gora, Turska). Konkretnije, kada je Republika Srbija u pitanju, izveštaj sugerše da su tri pokazatelja ispunjena do sada, odnosno da se nastavlja u dobrom smeru, a u pitanju su pokazatelji: „procenat stanovništva koji prijavljuje kriminalne radnje, stopa smrtnosti usled ubistava, kao i jaz u populaciji koja prijavljuje kriminalne radnje, prema prihodima“. Ostali pokazatelji ovog COR upućuju na značajne ili ključne izazove, odnosno na stagnirajuće ili opadajuće vrednosti pokazatelja.

Prema ocenama Evropske komisije, i pored određenih pomaka, još uvek se ne može govoriti o značajnom napretku kada su u pitanju politički kriterijumi, odnosno aspekti ovih kriterijuma koji nose veliki značaj za dostizanje COR 16 (European Commission, 2023). Kada je u pitanju „Poglavlje 23 – Pravosuđe i osnovna prava“, Evropska komisija navodi određeni nivo spremnosti Republike Srbije, kao i ograničen napredak u primeni pravnih tekovina EU i evropskih standarda,

a posebno po pitanju sprovođenja reforme pravosuđa. Takođe, ističe se neophodnost usvajanja antikorupcijske strategije u skladu sa preporukama EU, dok ranije navedene preporuke na polju medijskih sloboda i slobode izražavanja i dalje važe budući da su sprovedene u ograničenoj meri. Između ostalog, Evropska komisija kao važan korak ističe usvajanje zakonodavstva za sprovođenje ustavnih promena u domenu reforme pravosuđa, iz februara 2023. godine, dok se očekuje da se i preostali zakoni takođe usvoje. Iščekujući usvajanje strategije za borbu protiv korupcije, i njenog akcionog plana, Komisija navodi da je Republika Srbija preuzela korake u sprovođenju preostalih 5 preporuka iz četvrtle evaluacije grupe GREKO o prevenciji korupcije u kontekstu poslaničkih, sudijskih i tužilačkih funkcija. Kada su u pitanju osnovna prava, iako je ustavni i zakonodavni okvir uglavnom definisan, Evropska komisija je naglasak stavila na neophodnost konzistentnog i efikasnog sprovođenja. Po ostalim relevantnim pitanjima iz grupe političkih kriterijuma za ovaj COR, Evropska komisija i dalje navodi da je Republika Srbija umereno spremna za članstvo na polju reforme javne uprave, uz ograničen napredak, dok se u borbi protiv organizovanog kriminala navodi određeni nivo spremnosti i, takođe, ograničeni napredak, pre svega kada su u pitanju detekcija i prevencija ilegalnih migracija i trgovina ljudima.

Tabela 3. Poređenja ocene napretka iz poslednja dva izveštaja Evropske komisije za Republiku Srbiju, po ključnim aspektima političkih kriterijuma za COR 16

	2022	2023
Funkcionisanje pravosuđa	Određeni napredak	
Borba protiv korupcije	Ograničeni napredak	
Sloboda izražavanja	Bez napretka	Ograničeni napredak
Borba protiv organizovanog kriminala	Ograničeni napredak	
Reforma javne uprave	Ograničeni napredak	

Izvor: Evropska komisija (https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/strategy-and-reports_en)

U prilog ocenama ograničenih sloboda u Republici Srbiji govori i najnoviji izveštaj Fridom Hausa „Sloboda u svetu”. Republika Srbija je zadržala status *delimično slobodne* države, sa globalnim skorom 57/100 (politička prava 18/40, građanske slobode 39/60). Značajno je istaći da, kada je u pitanju ukupan skor Republike Srbije, vidljiv je kontinuirani pad u odnosu na prethodne periode izveštavanja. Republiku Srbiju je Fridom Haus poslednji put okarakterisao kao slobodnu demokratiju u izveštaju iz 2018. godine (Tabela 4). Kao ključni događaji u 2023. navode se masovni antivladini protesti kojima su prethodile masovne pucnjave iz maja iste godine, kao i decembarski, vanredni parlamentarni i lokalni izbori, koje su pratili verodostojni izveštaji o nepravilnostima, kao i protesti u Beogradu kao posledica dovođenja u pitanje konačnih rezultata izbornog procesa. U momentu pisanja ovog priloga, poslednje dostupni izveštaj Fridom Hausa „Nacije u tranzitu” je onaj iz 2023. godine, u kojem je Srbiji dodeljen status tranzicionog ili hibridnog režima (Freedom House, 2024).

Tabela 4. Rezultati Republike Srbije prema izveštajima „Sloboda u svetu” Fridom Hausa (2018–2024)

Godina objave izveštaja	Status	Globalni skor sloboda
2024	Delimično slobodna	57/100
2023	Delimično slobodna	60/100
2022	Delimično slobodna	62/100
2021	Delimično slobodna	64/100
2020	Delimično slobodna	66/100
2019	Delimično slobodna	67/100
2018	Slobodna	73/100

Izvor: Fridom Haus (<https://freedomhouse.org/country/serbia>)

Dodatno, prema indeksu vladavine prava Svetskog projekta pravde, ukupan dodeljeni skor za Republiku Srbiju u 2023. godini je 0,48, što predstavlja neznatan pad u odnosu na 2022. i 2021. godinu (0,49). Iako ukupna vrednost ovog indeksa ne ukazuje na značajnija pozitivna ili negativna pomeranja, Republika Srbija se nalazi nešto ispod globalnog i regi-

onalnog proseka (0,55, odnosno 0,50), a ako se posmatra vremenska serija od 2020. godine, приметно je blago nazadovanje po gotovo svim faktorima koji čine njegov sastavni deo (Tabela 5). Na globalnoj rang listi, Republika Srbija se trenutno nalazi na 93. mestu od 142 posmatrane države – u odnosu na 83. mesto u 2022. godini, kada je rangirano njih 140 (World Justice Project, 2023).

Tabela 5. Indeks vladavine prava za 2023. i poređenje sa periodom 2020–2022. godina

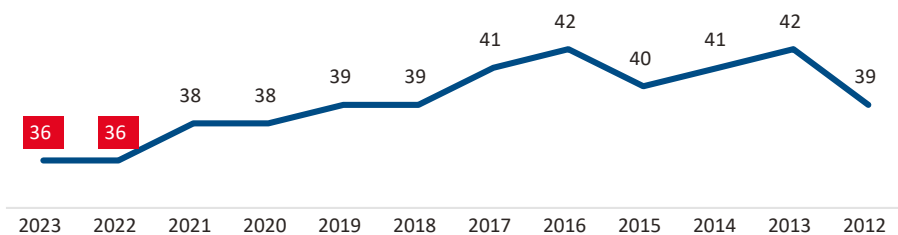
		2020	2021	2022	2023
Ukupni skor		0,50	0,49	0,49	0,48
1	Kontrola moći i delovanja izvršne vlasti	0,39	0,38	0,37	0,35
2	Odsustvo korupcije	0,44	0,43	0,42	0,42
3	Otvorenost i transparentnost vlade	0,47	0,46	0,46	0,45
4	Osnovna prava	0,57	0,56	0,55	0,55
5	Red i bezbednost	0,77	0,77	0,77	0,76
6	Sprovođenje zakona	0,48	0,47	0,46	0,46
7	Pravda u civilnim stvarima	0,51	0,50	0,49	0,47
8	Pravda u krivičnim stvarima	0,40	0,39	0,39	0,39

Izvor: Indeks vladavine prava Svetskog projekta pravde (<https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/country/2023/Serbia/>); Napomena: 0 znači najmanju privrženost vladavini prava, 1 najveću.

Konačno, prema Indeksu percepcije korupcije (CPI) CPI za 2023. godinu, Republika Srbija je ostala na najnižem rezultatu od početka merenja ovog indeksa (36/100), a koji je zabeležen u izdanju CPI iz 2022. godine. Međutim, i pored istog rezultata, Republika Srbija je još jednom pala na rang listi država, za tri mesta, i sada zauzi-

ma 104. od ukupno 180 mesta. U izveštaju se ističe podložnost pravosuđa političkim pritiscima, i s time povezana nemogućnost sankcionisanja javnih funkcionera, kao i „demokratsko propadanje“ koje svoj odraz ima u usvajanju posebnih zakona u cilju ograničavanja transparentnosti velikih projekata (Transparency International, 2024).

Grafikon 5. CPI, kretanje rezultata za Republiku Srbiju u periodu od 2012. do 2023. godine

Izvor: Indeks percepcije korupcije (CPI), organizacije Transparency International (<https://www.transparency.org/en/cpi/2023/index/srb>); Napomena: na skali od 0 do 100 (0 najniži, 100 najviši skor)

Ispunjenost preporuka iz prethodnih monitoring izveštaja

Preporuka iz prethodnog izveštaja	Status	Komentar
Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) treba da inicira, a VRS usvoji nove planske dokumente koji će definisati strateški okvir u oblasti borbe protiv nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama.	Nije usvojena	Od 2018. godine, kada je istekao period važenja prethodne Nacionalne strategije za borbu protiv nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama, u Srbiji ne postoji strateški dokument koji se posebno bavi ovim pitanjem. Preporuka nije usvojena od 2020. godine.
MUP treba da inicira, VRS da usvoji potpuno novu strategiju ili Akcioni plan za primenu Strategije policije u zajednici, jer od isteka poslednjeg akcionog plana ta strategija nema upotrebnu vrednost.	Nije usvojena	Od 2016. godine, kada je istekao period važenja poslednjeg Akcionog plana za sprovođenje Strategije policije u zajednici koja je usvojena još 2013. godine, u Srbiji ne postoji strateški dokument koji se posebno bavi ovim pitanjem. Preporuka nije usvojena od 2020. godine.
Ministarstvo pravde (MP) treba da inicira, a VRS usvoji novu strategiju čiji će cilj biti borba protiv korupcije, budući da je postojećoj rok važenja istekao 2018. godine.	Nije usvojena	U skladu sa Akcionim planom za Poglavlje 23 predviđeno je da se do donošenja nove Nacionalne strategije za borbu protiv korupcije i pratećeg Akcionog plana, donese Operativni plan za sprečavanje korupcije u oblastima od posebnog rizika. Iako je ovaj Operativni plan donet još 2021. godine, njegovo važenje je isteklo, a Nacionalna strategija još uvek nije usvojena. Preporuka nije usvojena od 2020. godine.
MUP treba da usvoji novu strategiju za borbu protiv organizovanog kriminala.	Nije usvojena	Nacionalna strategija za borbu protiv organizovanog kriminala je usvojena još 2009. godine, nakon čega je VRS usvojila dokumenta javnih politika koja se odnose na istrage finansijskog kriminala (2015–2016) i borbu protiv visokotehnoškog kriminala (2019–2023). Preporuka nije usvojena od 2020. godine.

Preporuka iz prethodnog izveštaja	Status	Komentar
<p>Radi unapređenja efikasnosti sudskih postupaka u skladu sa standardima EU i praksom Evropskog suda za ljudska prava i radi jačanja nezavisnosti sudija i tužilaca, MP treba da pokrene proces usklađivanja sa Ustavom seta pravosudnih zakona (zakoni o uređenju sudova, sudijama, javnom tužilaštvu, Visokom savetu sudstva, Državnom veću tužilaca, Pravosudnoj akademiji itd.).</p>	Delimično usvojena	<p>NSRS je usvojila: Zakon o sudijama, Zakon o uređenju sudova, Zakon o Visokom savetu sudstva, Zakon o Visokom savetu tužilaštva i Zakon o javnom tužilaštvu. Ipak, pored pomenutih zakona, Akcionim planom za Poglavlje 23 je predviđeno i usvajanje Zakona o sedištim i područjima sudova i javnih tužilaštava i Zakona o Pravosudnoj akademiji, koji u ovom izveštajnom periodu nisu usvojeni. Celokupna reforma pravosuđa je trebalo da bude zaokružena donošenjem i usklađivanjem niza podzakonskih akata, koja je samo delimično realizovana.</p>
<p>Kako bi se unapredila prava lica u krivičnim postupcima, MP treba da inicira proces izmene Zakonika o krivičnom postupku sa ciljem usklađivanja sa mnogim direktivama EU koje su prethodno navedene u dokumentu.</p>	Nije usvojena	<p>Zakon o krivičnom postupku nije menjan tokom 2023. godine, kao ni prethodnih godina. Preporuka nije usvojena od 2020. godine.</p>
<p>MUP i MP treba da donesu podzakonski akt na osnovu Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, terorizma i korupcije da bi se njime uredilo postupanje službene komunikacije policije i javnog tužilaštva u predmetima organizovanog kriminala i korupcije.</p>	Nije usvojena	<p>Članom 16 Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, terorizma i korupcije, predviđeno je da se rokovi, način postupanja i način službene komunikacije posebnih odeljenja viših javnih tužilaštava i organizacione jedinice nadležne za suzbijanje korupcije uređuju aktom koji zajedno donose ministar nadležan za poslove pravosuđa i ministar nadležan za unutrašnje poslove. Iako je rok za donošenje ovog akta istekao 2018. godine, on još uvek nije usvojen. Preporuka nije usvojena od 2020. godine.</p>

Preporuka iz prethodnog izveštaja	Status	Komentar
<p>MRZBSP i MLJMPDD da pokrenu proces izmene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije radi pune usklađenosti sa pravnim tekovinama EU, a posebno u pogledu obima izuzetaka od načela jednakog postupanja, definicije indirektno diskriminacije i obaveze da se obezbedi razuman smeštaj za zaposlene sa invaliditetom.</p>	<p>Delimično usvojena</p>	<p>U 2021. godini usvojene su izmene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije, kojima je između ostalog, regulisan pojam posredne diskriminacije.</p>
<p>Radi jačanja sistemskih i institucionalnih mehanizama odgovora na sve oblike nasilja prema deci, MRZBSP treba da inicira izmene i dopune Porodičnog zakona tako da sadrži izričitu zabranu telesnog kažnjavanja.</p>	<p>Nije usvojena</p>	<p>Porodični zakon nije menjan tokom 2022. godine, kao ni prethodnih godina. Preporuka nije usvojena od 2020. godine.</p>
<p>Postoji potreba za dodatnim merama, uključujući unapređenje podzakonskih akata da bi se obezbedilo da deca čiji roditelji ne poseduju lična dokumenta budu upisana pri rođenju u matične knjige u skladu sa članom 7 Konvencije o pravima deteta, i da deca koja su rođena kao apatridi u zemlji imaju odmah pristup državljanstvu. Za ove mere nadležni su Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave (MDULS) i MUP.</p>	<p>Nije usvojena</p>	<p>Zakon o matičnim knjigama, kao ni Uputstvo o vođenju matičnih knjiga i obrascima matičnih knjiga nisu menjani tokom 2023. godine.</p> <p>Dok Zakon o matičnim knjigama nije menjan od 2018. godine, Uputstvo o vođenju matičnih knjiga i obrascima matičnih knjiga je izmenjeno 2022. godine, ali izmene nisu obuhvatile ovu preporuku.</p>

Preporuka iz prethodnog izveštaja	Status	Komentar
U rad Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine VRS treba da uključi Agenciju za sprečavanje korupcije, Poverenika za zaštitu ravnopravnosti i Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti.	Nije usvojena	Odluka o obrazovanju Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende Ujedinjenih nacija o održivom razvoju do 2030. godine nije izmenjena tokom 2023. godine. Poslednje izmene Odluke su bile 2019. godine. Preporuka nije usvojena od 2020. godine.
RZS treba da revidira okvir pokazatelja za praćenje napretka u postizanju COR 16, zamenom neadekvatnih pokazatelja ili dodatkom novih postojećem okviru, u skladu sa nalazima koji su predstavljeni u ovom dokumentu.	Delimično usvojena	Mehanizmi za praćenje napretka u okviru cilja 16 su neznatno promenjeni. RZS prati i objavljuje 13 globalnih indikatora od ukupno 24, što je za jedan indikator više nego 2023. godine. Dostupnost globalnih indikatora na portalu je u prethodnoj godini uvećana za jedan za COR 16. Pored 12 indikatora koji su prethodno bili dostupni, RZS navodi i: 16.8.1a (10.6.1a) Udeo članova u međunarodnim organizacijama.

Preporuke

1. MUP treba da inicira, a VRS usvoji nove planske dokumente koji će definisati strateški okvir u oblasti borbe protiv nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama.
2. MUP treba da inicira, VRS da usvoji potpuno novu strategiju ili Akcioni plan za primenu Strategije policije u zajednici, jer od isteka poslednjeg akcionog plana ta strategija nema upotrebnu vrednost.
3. MP treba da inicira, a VRS da usvoji novu strategiju čiji će cilj biti borba protiv korupcije, budući da je postojećoj rok važenja istekao 2018. godine.
4. MUP treba da inicira, a VRS usvoji novu strategiju za borbu protiv organizovanog kriminala.

5. Radi unapređenja efikasnosti sudskih postupaka u skladu sa standardima EU i praksom Evropskog suda za ljudska prava i radi jačanja nezavisnosti sudija i tužilača, MP treba da pokrene proces usklađivanja sa Ustavom preostalih pravosudnih zakona (zakoni o Pravosudnoj akademiji i sedištimu i područjima sudova i javnih tužilaštava), kao i donošenje preostalih podzakonskih akata koje donosi Ministarstvo pravde.
6. Kako bi se unapredila prava stranaka u krivičnim postupcima, MP treba da inicira proces izmene Krivičnog zakonika i Zakona o krivičnom postupku sa ciljem usklađivanja sa mnogim direktivama EU koje su prethodno navedene u dokumentu.
7. U cilju unapređenja sistema besplatne pravne pomoći, neophodno je usklađivanje procesnih zakona sa Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći i sprovođenje kampanje informisanja građana o njihovim pravima.
8. MUP i MP treba da donesu podzakonski akt na osnovu Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, terorizma i korupcije da bi se njime uredilo postupanje službene komunikacije policije i javnog tužilaštva u predmetima organizovanog kriminala i korupcije.
9. U cilju unapređenja zaštite građana od diskriminacije, potrebno je dalje jačanje kapaciteta Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, u skladu sa preporukama Komiteta za ljudska prava UN u Zaključnim zapažanjima u vezi sa Trećim periodičnim izveštajem Republike Srbije o primeni Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima za 2016–2017. godinu.
10. U skladu sa istim preporukama UN, potrebno je omogućiti prikupljanje podataka o sudskoj praksi u postupcima za zaštitu od diskriminacije. Nadležno ministarstvo bi trebalo da donese podzakonski akt kojim se propisuje način vođenja evidencije sudova o pravosnažnim presudama i odlukama donetim u prekršajnim, krivičnim i parničnim postupcima zbog povreda odredaba kojima se zabranjuje diskriminacija, kao i način njihovog dostavljanja Povereniku za zaštitu ravnopravnosti.
11. Radi jačanja sistemskih i institucionalnih mehanizama odgovora na sve oblike nasilja prema deci, MRZBSP treba da inicira izmene i dopune Porodičnog zakona tako da sadrži izričitu zabranu telesnog kažnjavanja.
12. Postoji potreba za dodatnim merama, uključujući unapređenje podzakonskih akata da bi se obezbedilo da deca čiji roditelji ne poseduju lična dokumenta budu upisana pri rođenju u matične knjige u skladu sa članom 7 Konvencije o pravima deteta, i da deca koja su rođena kao apatridi u zemlji imaju odmah pristup državljanstvu. Za ove mere nadležni su MDULS i MUP.
13. U rad Međuresorne radne grupe za sprovođenje Agende UN o održivom razvoju do 2030. godine VRS treba da uključi Agenciju za sprečavanje korupcije, Povereni-

ka za zaštitu ravnopravnosti i Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti.

14. RZS treba da revidira okvir pokazatelja za praćenje napretka u postizanju COR 16, zamenom neadekvatnih pokazatelja ili dodatkom novih postojećem okviru, u skladu sa nalazima koji su predstavljeni u ovom dokumentu.
15. VRS, a na osnovu inicijative MRZBSP, treba da unapredi strateški i pravni okvir u oblasti sprečavanja nasilja u porodici. Izmenama normativnog okvira bi naročito trebalo propisati da je dete žrtva nasilja i ako prisustvuje porodičnom nasilju nad članom porodice ili bliskom osobom.

Prioritetna celina 4: Konkurentna privreda i produktivni poslovi

Republici Srbiji je neophodno pomeranje fokusa od konkurentnosti zasnovane na niskim troškovima rada i energenata ka konkurentnosti zasnovanoj na znanju i produktivnim poslovima. U tom pogledu, važno je promovisati razvojno orijentisane politike koje podržavaju produktivne aktivnosti, stvaranje dostojanstvenih poslova, preduzetništvo, kreativnost i inovativnost (potcilj 8.3), postići punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve žene i muškarce, uključujući mlade ljude i osobe sa invaliditetom, kao i jednaku platu za rad jednake vrednosti (potcilj 8.5), i podići ulaganja u istraživanje i razvoj, unaprediti tehnološke kapacitete i podstaći inovacije, naročito u privatnom sektoru (potcilj 9.5).

Cilj održivog razvoja 8:

DOSTOJANSTVEN RAD I EKONOMSKI RAST

Promovisati kontinuiran, inkluzivan i održiv ekonomski rast, punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve

Kada je reč o promenama u strateškom okviru, krajem oktobra 2023. godine doneta je Strategija za podršku razvoja mikro, malih i srednjih preduzeća i preduzetnika 2023–2027, kao i prateći Akcioni plan za period 2023–2024. Međutim, ključna kritika iz prethodnog perioda, da je u pitanju nedovoljno ambiciozan dokument koji predviđa relativno skromnu finansijsku pomoć sektoru malih i srednjih preduzeća (MSP) i dalje važi. Pored toga, VRS je usvojila krajem januara Akcioni plan za 2024. godinu za sprovođenje Strategije razvoja startup ekosistema kojim su predviđene aktivnosti za dalje unapređenje finansiranja, poslovanja i infrastrukture koju koriste startapi. Ovim planom veoma je ambiciozno po-

stavljen cilj da se do kraja godine stigne do 300 registrovanih startup kompanija (u Registru subjekata inovacionog sistema za sada je registrovana 141 kompanija), pa se postavlja pitanje kako je moguće za malo više od pola godine duplirati ovaj broj uz programe koji predviđaju manje od 10 miliona evra bespovratne podrške.

U domenu zakonodavnog okvira, krajem aprila 2023. godine donet je Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu, kojim je, između ostalog, prvi put prepoznat pojam rada od kuće i rada na daljinu. Pored toga, novim zakonom uvode se obavezne obuke u oblasti bezbednosti, ali i odgovornost zaposlenih za povrede na radu koji će plaćati

novčane kazne za nepoštovanje pravila. Međutim, kada je reč o radu od kuće i na daljinu, Zakon sadrži tek tri rečenice koje su toliko opšte da poslodavcu ostavlja ju potpunu slobodu da postupa isto kao i pre donošenja ovog Zakona. Kao jedan od primera možemo navesti sledeću rečenicu iz stava VI, tačke 45: „Poslodavac može da donese akt o proceni rizika za rad od kuće i rad na daljinu u pisanoj formi uz učešće zaposlenog” (NSRS, 2023b). Krajem jula usvojene su izmene Zakona o strancima i Zakona o zapošljavanju stranaca, čime je u velikoj meri olakšan proces zapošljavanja stranaca u Srbiji. Većina izmena stupila je na snagu u februaru 2024, čime je trajanje celokupne procedure smanjeno na maksimum 15 dana¹⁹, prijava se od sada podnosi isključivo elektronski MUP-u i to preko portala e-Uprave, bez obaveze ličnog prisustva zaposlenog²⁰ i rezultira u izdavanju Jedinственe radne i boravišne dozvole na rok od 3 godine, nakon čega je moguće aplicirati za stalnu dozvolu²¹ (NSRS, 2023c; 2023d).

U septembru 2023. usvojen je Zakon o upravljanju privrednim društvima koja su u vlasništvu Republike Srbije kojim se uređuje način sprovođenja politike državnog vlasništva i upravljanje u oko 180 preduzeća u kojima država ima većinsko, ali i manjinsko vlasništvo (NSRS, 2023e). Najznačajnije novine tiču se centralizovanog vlasničkog upravljanja koje će obavljati Ministarstvo privrede, uz izuzetke u oblasti energetike. Međutim, organizacije poput Transparentnosti kritikovale su ovaj zakon ukazujući na velike koruptivne rizike u pra-

vilima o upravljanju preduzećima u državnom vlasništvu. Primera radi, na predstavnike države u skupštini akcionara, članove nadzornih odbora, direktore i vršioce dužnosti direktora u državnim preduzećima ne primenjuje se Zakon o sprečavanju korupcije i oni nisu dužni da podnose izveštaje o imovini na početku i kraju mandata i primenjuju druga pravila iz tog zakona. Druge slabosti zakona tiču se nedovoljno jasne norme o imenovanju vršilaca dužnosti direktora, nedovoljna pravila za sprečavanje zloupotreba radi partijske promocije ili kupovine uticaja u medijima i nepostojanje kazni za kršenje pojedinih pravila (Transparentnost, 2023). Krajem oktobra 2023. minimalna zarada uvećana je za period januar-decembar 2024. nominalno 17,8% odnosno realno 9,6%, što znači da prosečno iznosi 47.154 dinara mesečno (VRS, 2023b).

Kao i u prethodnom izveštajnom periodu, u proteklom periodu nije bilo promena u institucionalnom okviru. Nisu formirana nova tela, niti su приметно jačani kapaciteti već postojećih organa.

U „Izveštaju o održivom razvoju Evropa 2023/24 godine”, ocenjeno je da je Republika Srbija „na dobrom putu” odnosno da napreduje u indikatorima, ali i da su i dalje prisutni „veliki izazovi”. Napredak je zabeležen u indikatorima koji se tiču zaštite fundamentalnih radničkih prava, stope NEET-a, stope nezaposlenosti i stope siromaštva zaposlenih osoba, dok se stopa smrtnosti usled povrede na radu povezana sa uvozom pogoršala (Lafortune et al., 2024).

19 Ranije je trajala do dva i po meseca.

20 Zaposleni je ranije morao da bude do tri puta lično prisutan u Srbiji, a dokumentaciju je podnosio i MUP-u i NSZ-u.

21 Ranije je posebno izdavana radna, a posebno boravišna dozvola na rok od godinu dana, dok je za stalnu boravišnu dozvolu bilo moguće aplicirati posle pet godina.

Ocena napretka prioritizovanih potciljeva 8.3 i 8.5

U okviru COR 8, izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti, izveštaj nedržavnog sektora“ definisana su dva prioriteta potcilja koja treba ispuniti do 2030:

Prioritetni potcilj	8.3: Promovisati razvojno orijentisane politike koje podržavaju produktivne aktivnosti, stvaranje dostojanstvenih poslova, preduzetništvo, kreativnost i inovativnost i podsticati formalizaciju i rast mikropreduzeća, odnosno malih i srednjih preduzeća, između ostalog, kroz pristup finansijskim uslugama	8.5: Do 2030. postići punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve žene i muškarce, uključujući i mlade ljude i osobe s invaliditetom, kao i jednaku platu za rad jednake vrednosti	
Pokazatelj	Do 2022. godine dostignut udeo privatnih investicija u BDP-u od najmanje 20%, a javnih od najmanje 5% BDP-a	Dostignuta stopa zaposlenosti stanovništva u starosnoj grupi 20–64 godine od 75%, uz medijalnu zaradu koja omogućava pribavljanje prosečne potrošačke korpe	Povećanje ukupne produktivnosti rada za 50% i povećanje produktivnosti rada u prerađivačkoj industriji za najmanje 50%

Prioritetni potcilj 8.3

Kada je reč o učešću javnih investicija u BDP-u, Republika Srbija je već pre par godina „prebacila“ cifru od 5% i prema poslednjim dostupnim podacima za 2022. godinu, dostigla je 6,5% BDP-a, po čemu je prva u Evropi (Grafikon 6)²². Međutim, iako je visok nivo javnih investicija načelno pozitivna stvar, ono što je problematično jeste njihova struktura, odnosno izbor i prioritizacija projekata. S jedne strane, ukoliko

analiziramo Rebalans budžeta za 2023. godinu, pozitivno je to da je preko 50% javnih investicija usmereno na izgradnju puteva, železnica i zdravstvene infrastrukture. S obzirom na to da Republika Srbija na ovom polju već dugo zaostaje za prosekom Centralne i Istočne Evrope (CIE), ovako visoka ulaganja su preko potrebna i to za duži niz godina. S druge strane, loša strana ovih investicija jeste jako nizak i nedovoljan iznos

22 Prema javno dostupnim podacima sa Evrostate.

ulaganja u zaštitu životne sredine. Prema procenama Fiskalnog saveta, godišnje investicije u ovu oblast morale bi biti bar dva do tri puta veće nego što je to trenutno slučaj kako bi se nadoknadio višedecenijski jaz u odnosu na ekonomije CIE (Fiskalni savet, 2023). Da problem nije u manjku novca, govori činjenica da je skoro isti iznos koji je planiran za sve projekte zaštite životne sredine (18 mlrd dinara ili 86%) izdvojen za nacionalni fudbalski stadion i lokalne stadione, čija je isplativost u najmanju ruku upitna. Kao dodatni problem nameće se činjenica da se kasni u realizaciji velikog broja projekata, a naročito u najznačajnijim oblastima kao što su zaštita životne sredine, prosveta i zdravstvo. Primera radi, iz Završnog računa za 2022. godinu može se videti da je za program „Čista Srbija”, kao ključni projekat u oblasti komunalne infrastrukture, potrošeno svega 38% planiranih budžetskih sredstava (Fiskalni savet, 2023). Na kraju, raste broj projekata koji se sprovode mimo institucija i zakonski propisane procedure, a kao eklatantan primer možemo izdvojiti Međunarodnu izložbu EKSP0 2027 koja se sprovodi po „lex specialisu” koji je kreiran specijalno za njega.

Kada je reč o privatnim investicijama, one su i dalje daleko ispod zacrtanih 20% BDP-a (14,9%). Međutim, ukoliko privatne investicije dalje razložimo na domaće i strane, imamo dve potpuno različite priče. Naime, Republika Srbija već par godina unazad privlači rekordne iznose stranih direktnih investicija i, prema poslednjim komparativnim podacima za 2022. godinu, njihov udeo u BDP-u čini 7,3% što je skoro

najbolji rezultat u Evropi (Eurostat, 2024b). Sasvim je drugo pitanje struktura ovih investicija, s obzirom na to da udeo prerađivačke industrije jedva prebacuje 30%, dok građevinarstvo, nekretnine i ekstraktivne industrije zajedno čine nešto više od toga, a poznato je da je njihov razvojni doprinos relativno mali. S druge strane, treba napomenuti da je dobar deo ovih investicija doveden subvencijama²³, a one nas u proseku puno koštaju u odnosu na to šta nam donose²⁴.

Ukoliko analiziramo domaće privatne investicije, tu situacija izgleda bitno drugačije u odnosu na javne i strane direktne investicije. Pre svega, ne postoji zvanična državna statistika koja prati ove investicije, ali možemo napraviti grubu procenu²⁵ da one u 2022. iznose oko 7,7% BDP-a, što je niže i od proseka EU (12,8%), ali i upola niže od proseka privreda Centralne i Istočne Evrope u vreme njihovog najintenzivnijeg rasta. S druge strane, i ovako niske domaće privatne investicije su precenjene s obzirom na to da u njih ulaze i investicije državnih kompanija koje se ne „knjiže” kao javna preduzeća zato što se ne finansiraju direktno iz budžeta poput Telekom, Železnica Srbije, ali i kompanija iz namenske industrije. Prema tome, najverovatnije je reč o brojcima između 5,5% do 6,5% BDP-a.

Ovako loš rezultat posledica je dva faktora: jedan je već davno poznata priča o neadekvatnom privrednom ambijentu – visokoj korupciji, nedovoljno nezavisnom pravosuđu, neefikasnoj administraciji itd.; drugi faktor je činjenica da država sve svoje

23 Trećina celokupnog priliva u prerađivačku industriju od 2015. godine do danas dovedena je subvencijama.

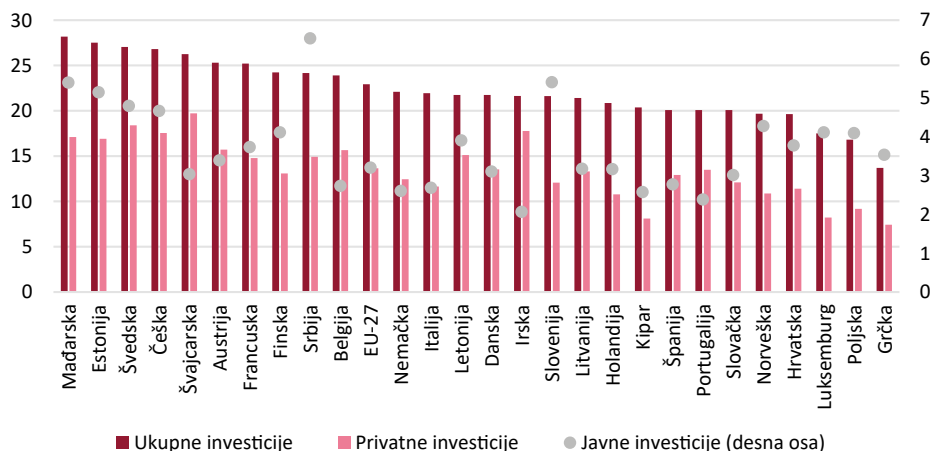
24 Primera radi, ugovoreni udeo subvencije u zbiru investicija i bruto zarada ni u jednoj godini nije išao ispod 12% (2019, 2020), a dostizao je i do 21% (2016).

25 Ukoliko od ukupnih investicija privatnog sektora oduzmemo strane direktne investicije.

napore u podsticanju investicija usmerava na velike strane firme dok u potpunosti zanemaruje domaći sektor malih i srednjih preduzeća kao stub razvoja svake zemlje. To je očito kako u poreskoj politici (postojanje poreskog kredita za velika preduze-

ća, ali ne i za MSP), industrijskoj politici (nedostatak „opipljivih“ programa podrške MSP sektoru), ali i opštem institucionalnom ambijentu u kojem „pravila igre“ ne važe za sve u istoj meri.

Grafikon 6. Ukupne, privatne i javne investicije (desna osa) kao procenat BDP-a u Evropi u 2022. godini

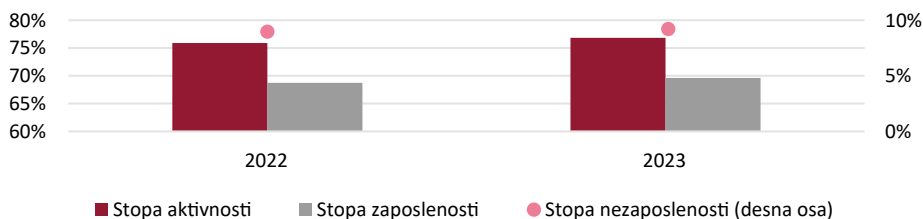

Izvor: Kalkulacije autora na osnovu podataka sa Evrostatu

Prioritetni potcilj 8.5

Prema poslednjim javno dostupnim podacima Ankete o radnoj snazi RZS-a, Republika Srbija je povećala ukupnu stopu aktivnosti i zaposlenosti za po 1,0 odnosno 0,9 procentnih poena, na 76,8%, odnosno 69,6%, respektivno, dok je stopa nezaposlenosti ostala ista – 9,4% (Grafikon 7). Kao što možemo videti, Republika Srbija još uvek nije dostigla stopu zaposlenosti (20–64 godine) predviđenu ovim potciljem od 75% i veoma sporo napreduje. Kada je reč o medijalnoj neto zaradi, u periodu između januara 2023. i januara 2024. one su nominalno porasle 17,1%, a realno 10,0%. Ovo je rezultat nekoliko različitih kratkoročnih i dugoročnih (strukturnih) faktora. Pre svega, od januara

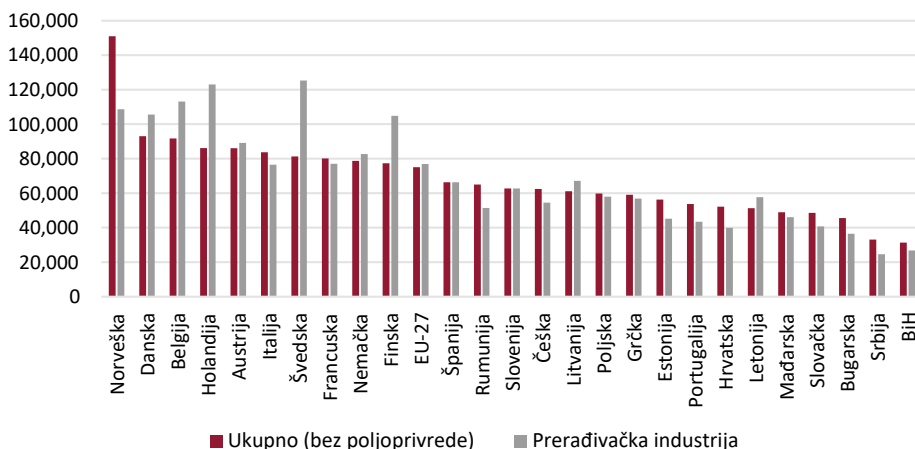
meseca, stupilo je na snagu povećanja plata u javnom sektoru za 10%, što predstavlja već tradicionalni vladin recept kupovine „socijalnog mira“. S druge strane, brži rast plata u privatnom nego u javnom sektoru sugerise na sve veći nedostatak kvalifikovane radne snage, što predstavlja dodatni pritisak na rast zarada. Na kraju, smirivanje inflacije, koja je na međugodišnjem nivou iznosila 6,4% sprečilo je da ovaj visok nominalan rast bude u većoj meri obezvređen, kao što je to bio slučaj prethodne godine. Kao rezultat toga, iako još uvek nije dostigla vrednost prosečne potrošačke korpe, udeo medijalne zarade je u posmatranom periodu porastao za čak 6,2 p.p. na 72%.

Grafikon 7. Stope aktivnosti, zaposlenosti i nezaposlenosti (desna osa) u 2022. i 2023. godini.

Izvor: Kalkulacije autora na osnovu podataka Republičkog zavoda za statistiku

Na kraju, kada je reč o produktivnosti rada, u periodu od 2019. do 2022. nije došlo do značajnijeg napretka u dostizanju potcila 8,5. Iako je ukupna produktivnost rada, izražena kao bruto dodata vrednost po zaposlenom (bez poljoprivrede)²⁶ u stalnim cenama iz 2015. godine u RSD, skočila za 7,6%, u prerađivačkoj industriji je ona porasla za svega 0,2%. Prema tome, ne izne-

nađuje činjenica da je, komparativno posmatrano, Republika Srbija u 2022. godini bila druga najmanje produktivna zemlja u Evropi, i ubedljivo najmanje produktivna kada je reč o prerađivačkoj industriji²⁷. Ovo ukazuje na strukturne probleme u srpskoj privredi i na odsustvo adekvatne industrijske politike koja bi podstakla njenu produktivnost.

Grafikon 8. Produktivnost rada u 2020. godini – BDV po zaposlenom (PPP EUR iz 2020. godine)

Izvor: Kalkulacije autora na osnovu podataka sa Eurostata

26 Koriste se podaci za BDV i zaposlenost bez poljoprivrede zato što je 2021. došlo do promene metodologije za Anketu o radnoj snazi, gde je najveća promena to što su iz kontingenta zaposlenih isključena lica koja proizvode poljoprivrednu robu i usluge namenjene ličnoj potrošnji, tj. bez plasmana proizvoda na tržište.

27 Pod evropske zemlje podrazumevamo one za koje su podaci javno dostupni u bazi Evrostat.

Ispunjenost preporuka iz prethodnih monitoring izveštaja

Preporuke iz prethodnog izveštaja	Status	Komentar
Usvojiti nacionalni Plan razvoja kao hijerarhijski najviši dokument razvojnog planiranja i na osnovu njega Investicioni plan, kao drugi po značaju strateški dokument u Republici Srbiji (u skladu sa ZPS).	Nije usvojena	Preporuka se ponavlja duži niz godina. Što se tiče Plana razvoja, krajem juna 2023. doneta je Uredba koja uređuje kako bi proces izrade Plana trebalo da izgleda i još nije počelo da se radi na izradi. O Investicionom planu još uvek nema ni reči. Preporuka nije usvojena od 2023. godine.
U skladu sa Planom razvoja i Investicionim planom revidirati i sva postojeća strateška dokumenta.	Nije usvojena	Nisu doneta ni gorenavedena dokumenta. Preporuka nije usvojena od 2023. godine.
Izmeniti Zakon o radu tako da se gradovima u Republici Srbiji omogući da imaju sopstvene minimalne cene rada, u skladu s nivoom životnog standarda, pri čemu minimalne cene rada na nivou grada ne mogu biti niže od republičkog nivoa.	Nije usvojena	Preporuka nije usvojena od 2022. godine.
Usvojiti izmenu Zakona o porezu na dohodak građana u skladu s preporukama Fiskalnog saveta, tako da se nominalna poreska stopa poveća sa 10% na 20%, uz povećanje neoporezivog dela s 18.300 na 40.000 dinara.	Nije usvojena	Nominalna poreska stopa nije menjana, a neoporezivi deo za 2024. iznosi 25.000 dinara. Preporuka nije usvojena od 2022. godine.
Izmeniti Zakon o radu kako bi se ukinuo rad nedeljom, osim za HORECA sektor (sektor ugostiteljstva i hotelijerstva), u skladu s praksom razvijenih evropskih zemalja.	Nije usvojena	Preporuka nije usvojena od 2022. godine.
Potcilj 8,5, odnosno puna i produktivna zaposlenost, dostojanstven rad i jednaka plata za rad jednake vrednosti za sve kategorije stanovništva, treba da bude polazna osnova prilikom formulisanja strateških dokumenata u oblasti ekonomskog razvoja. Pre svega, potrebno je razviti posebne pokazatelje za praćenje ovog potcilja koji bi bili prilagođeni kontekstu srpskog tržišta rada.	Nije usvojena	Preporuka nije usvojena od 2022. godine.

Uneti izmene u Zakon o radu kako bi se adekvatnije regulisao rad od kuće i radnici bili bolje zaštićeni.	Nije usvojena	Nije izmenjen Zakon o radu, ali je donet Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu, kojim je, između ostalog, prvi put prepoznat pojam rada od kuće i rada na daljinu. Međutim, kao što je napisano u tekstu iznad, njime i dalje suštinski nije uređena ova oblast. Preporuka nije usvojena od 2022. godine.
Ministarstvo privrede treba da, u saradnji s akademijom, međunarodnim organizacijama (npr. Svetska banka, Međunarodni monetarni fond, Konferencija Ujedinjenih nacija za trgovinu i razvoj [UNCTAD], Odeljenje za društvena i ekonomska pitanja UN [UN DESA]) i civilnim sektorom, izradi studiju efikasnosti javnih investicija u Srbiji u poslednjih 10 godina i učini je polaznom osnovom u strateškom planiranju u ovoj oblasti.	Nije usvojena	Preporuka nije usvojena od 2022. godine.
Izmeniti aktuelnu Strategiju zapošljavanja 2021–2026. tako da se povećaju budžetska izdavanja za aktivne mere zapošljavanja na 0,5% BDP-a, kao i da se definišu aktivnosti za motivaciju neaktivnog i zapošljavanje dugoročno nezaposlenog stanovništva.	Nije usvojena	Preporuka nije usvojena od 2023. godine.

Preporuke

1. VRS bi trebalo da u najkraćem mogućem roku predloži, a NSRS da usvoji Plan razvoja i na osnovu njega Investicioni plan, kao drugi po hijerarhiji strateški dokument razvojnog planiranja u Republici Srbiji.
2. VRS bi takođe trebalo da u skladu sa planom razvoja i investicionim planom revidira i sva postojeća strateška dokumenta.
3. NSRS bi trebalo da izmeni Zakon o radu tako da se gradovima u Republici Srbiji omogući da imaju sopstvene minimalne cene rada, u skladu s nivoom životnog standarda, pri čemu minimalne cene rada na nivou grada ne mogu biti niže od republičkog nivoa.

4. MRZBSP bi trebalo da pokrene proces konsultacija u vezi sa predlogom novog sistema oporezivanja kojima bi se napustio postojeći sistem oporezivanja koji zasebno prati prihode od rada i kapitala u korist poreza koji bi kombinovao prihode od rada i prihode od kapitala i oporezivao ih po progresivnoj poreskoj stopi koja bi bila dogovorena kroz proces šireg društvenog dijaloga.
5. NSRS treba da izmeni Zakon o radu kako bi se ukinuo rad nedeljom, osim za HO-RECA sektor (sektor ugostiteljstva i hotelijerstva), u skladu s praksom razvijenih evropskih zemalja. Ova reforma bi pozitivno uticala na unapređenje dostojanstvenosti poslova.
6. VRS treba da učini potcilj 8.5 polaznom osnovom prilikom formulisanja strateških dokumenata u oblasti ekonomskog razvoja. Pre svega, potrebno je razviti posebne pokazatelje za praćenje ovog potcilja koji bi bili prilagođeni kontekstu srpskog tržišta rada.
7. NSRS treba da izmeni Zakon o radu kako bi se adekvatnije regulisao rad od kuće i radnici bili bolje zaštićeni.
8. Ministarstvo privrede treba da, u saradnji s akademijom, međunarodnim organizacijama (npr. Svetska banka, Međunarodni monetarni fond, Konferencija Ujedinjenih nacija za trgovinu i razvoj [UNCTAD], Odeljenje za društvena i ekonomska pitanja UN [UN DESA]) i civilnim sektorom, izradi studiju efikasnosti javnih investicija u Srbiji u poslednjih 10 godina i učini je polaznom osnovom u strateškom planiranju u ovoj oblasti.
9. MRZBSP treba da pokrene proces izmene aktuelne Strategije zapošljavanja 2021–2026. tako da se povećaju budžetska izdvajanja za aktivne mere zapošljavanja na 0,5% BDP-a, kao i da se definišu aktivnosti za motivaciju neaktivnog i zapošljavanje dugoročno nezaposlenog stanovništva.

Cilj održivog razvoja 9:

INDUSTRIJA, INOVACIJE I INFRASTRUKTURA²⁸

Izgraditi otpornu infrastrukturu, promovisati inkluzivnu i održivu industrijalizaciju i podsticati inovacije

Republika Srbija nije značajno napredovala u dostizanju COR 9 u prethodnom izveštajnom periodu. Aktuelna inovaciona politika je uglavnom usmerena ka daljem osnaživanju nacionalnog inovacionog sistema kroz implementaciju mera kao što su: osnivanje novih naučno-tehnoloških parkova i regionalnih startup centara, ulaganje u istraživačku i inovacionu infrastrukturu, podrška preduzetništvu, finansiranje inovativnih aktivnosti i kreiranje povoljnog okruženja za razvoj startup i inovativnog preduzetništva. Glavni fokus je na ekonomskom rastu, dok se politika inovacija

koja bi rešavala društvene izazove i ciljeve održivog razvoja i dalje zanemaruje, uprkos postojanju pojedinačnih programa podrške, kao što je GovTech, koji se sprovodi kroz Fond za inovacionu delatnost.

Primetan je napredak u kreiranju strateškog okvira koji se ogleda u usvajanju strateških dokumenata. Usvojena je Strategija za razvoj malih i srednjih preduzeća za period od 2023. do 2027. godine, uz prateći Akcioni plan koji pokriva period 2023–2024. Opšti cilj Strategije je usmeren ka daljem jačanju sektora malih i srednjih preduzeća

28 COR 9 se nalazi u dve prioritete celine, pa su zato dva puta obrađene promene u strateškom, zakonodavnom i institucionalnom okviru za njegovo sprovođenje, u skladu sa temom prioritete celine. U okviru ove celine, obrađen je deo koji se odnosi na podsticanje ulaganja u istraživanje i razvoj i podsticanje inovacija.

i preduzetnika. Krajem decembra 2023. godine usvojen je novi Akcioni plan za implementaciju Strategije pametne specijalizacije za period 2023–2025. Novim Akcionom planom su planirana značajna ulaganja u infrastrukturu: izgradnja istraživačke infrastrukture BIO4 Kampus u cilju kreiranja uslova za dalji razvoj oblasti biotehnologije, bioinformatike i biomedicine, kao i razvoj optičke širokopojasne mreže u ruralnim područjima Republike Srbije izgradnjom nedostajućih pristupnih tačaka u seoskim naseljima i povezivanjem javnih ustanova (uglavnom osnovnih škola) i domaćinstava na širokopojasnu mrežu do 2025. godine. U januaru 2024. godine usvojen je novi Akcioni plan za implementaciju Strategije razvoja startup ekosistema Republike Srbije koji pokriva period od 2023. do kraja 2024. godine (VRS, 2024a). Treba istaći da je novi Akcioni plan usvojen sa godinu dana zakašnjenja s obzirom na to da je prethodni akcioni plan istekao krajem 2022. godine. Opšti cilj novog Akcionog plana je povećanje broja registrovanih startupova za 300 u periodu 2023–2024. godine, čime bi se značajno povećao trenutni procenjeni broj od 750 startupova. Kroz pet posebnih ciljeva, planira se povećanje startup preduzetničkog kapaciteta kroz obrazovne programe, unapređenje infrastrukturne i programske podrške startupovima, unapređenje mehanizma finansiranja startupova, unapređenje uslova za poslovanje startupova, poboljšanje poreskog okvira, podizanje kompetencija zaposlenih u javnoj upravi, olakšavanje pristupa informacijama kao i promocija startup kulture i globalne prepoznatljivosti ekosistema Srbije. Ministarstvo privrede je započelo postupak izrade Akcionog plana za sprovođenje Strategije industrijske politike Republike Srbije od 2021. do 2030. godine, za period od 2024. do 2025. godine.

Očekuje se da ovaj dokument bude usvojen u drugom kvartalu 2024. godine.

Podrška uspostavljanju inovacione infrastrukture je nastavljena realizacijom Programa uspostavljanja regionalnih startup centara. Do kraja 2023. godine otvorena su ukupno 23 regionalna inovaciona startup i smart siti centra čija je glavna uloga pružanje podrške razvoju startupova u manje razvijenim regionima. Sredinom 2023. godine potpisan je ugovor sa Evropskom bankom za obnovu i razvoj (EBRD) o kreditu u iznosu od 80 miliona evra namenjenom izgradnji i razvoju naučno-tehnoloških parkova u Republici Srbiji. Oko 70 miliona evra je namenjeno izgradnji novog naučno-tehnološkog parka u Kruševcu i proširenju postojećih kapaciteta naučno-tehnoloških parkova u Nišu i Čačku. Počeo je sa radom Registar subjekata nacionalnog inovacionog sistema²⁹ koji predstavlja centralnu elektronsku bazu podataka koja služi za evidenciju inovacionih subjekata i pruža informacije o stanju inovacionog sistema. Osnovni cilj registra je podrška subjektima i omogućavanje uvida javnosti i potencijalnim investitorima u inovacione delatnosti.

U prethodnom periodu nije ostvaren napredak u međuresornoj saradnji u realizaciji politika u oblasti inovacija. Nije formirano međuresorno radno telo čija bi funkcija bila da koordiniše politike u oblasti nauke, tehnološkog razvoja i inovacija. Iako je zabeležen mali napredak u godišnjem izveštavanju o rezultatima sprovođenja akcionih planova, novi strateški dokumenti se uglavnom izrađuju bez evaluacije prethodno isteklih dokumenata. Pored toga, ne postoji ni praksa sprovođenja strateške analize uticaja sprovedenih politika.

29 Videti: <https://einovacije.rs/>.

„Izveštaj o održivom razvoju Evrope za 2023/24. godinu” pruža procenu napretka Republike Srbije prema COR 9, ocenjujući ga kao „umereno se poboljšava” (Lafortune et al., 2024). U odnosu na korišćeni set indikatora, najveći napredak ostvaren je u delu domaćinstava sa pristupom širokopojasnom internetu, broju objavljenih ra-

dova na 1000 stanovnika i prosečne ocene tri najbolja univerziteta. Međutim, u izveštaju nedostaju indikatori koji bi prikazali stvaran rast produktivnosti rada i izvoza visokotehnoloških proizvoda, što su važni indikatori za procenu napretka u ovoj prioritetnoj oblasti.

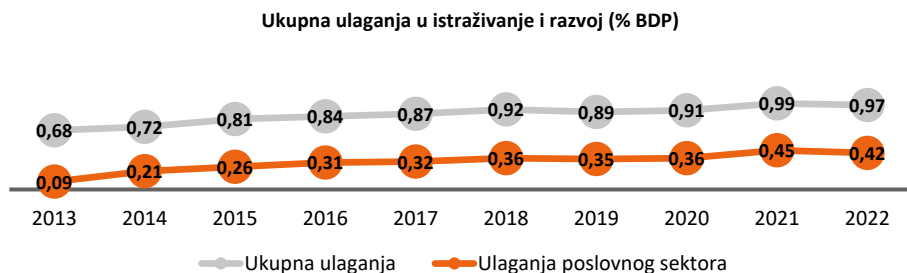
Ocena napretka prioritizovanog potcilja 9.5

U okviru COR 9, izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti - izveštaj nedržavnog sektora” definisan je jedan prioritetni potcilj koji treba ispuniti do 2030:

Prioritetni potcilj	9.5: Do 2030. podići ulaganja u istraživanje i razvoj, unaprediti tehnološke kapacitete i podstaći inovacije, i to naročito u privatnom sektoru		
Pokazatelj	Udvostručiti ulaganja u istraživanje i razvoj i dostići nivo od 1,8% BDP-a, od čega se 2/3 odnosi na privatni sektor	Ostvariti realan rast produktivnosti rada od 50% i dostići nivo produktivnosti od današnjih 22.500 tekućih EUR po zaposlenom	Podići učešće izvoza proizvoda visoke tehnologije i usluga intenzivnog znanja na 20% ukupnog izvoza

U prethodnom periodu došlo je do pada ukupnih ulaganja u istraživanje i razvoj. Prema poslednjim dostupnim podacima RZS-a, udeo ukupnih izdvajanja za istraživanje i razvoj u BDP-u u 2022. godini je iznosio 0,97%, što predstavlja smanjenje u odnosu na 2021. godinu (0,99%). Pored toga, smanjenje ukupnih izdataka za istraživanje i razvoj je uglavnom rezultat rela-

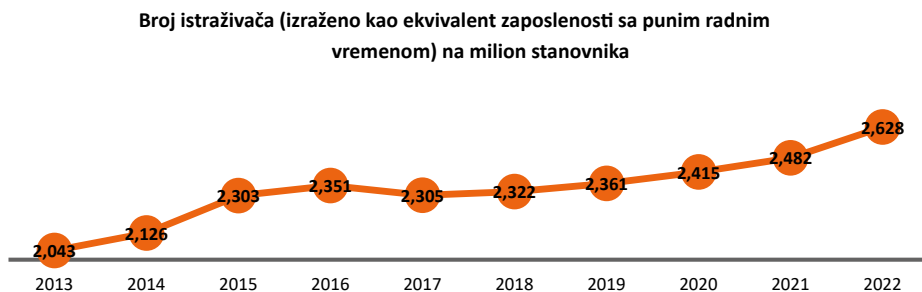
tivnog smanjenja ulaganja poslovnog sektora čija su ulaganja smanjena sa 0,45% na 0,42% BDP (Grafikon 9). Republika Srbija i dalje značajno zaostaje za EU27 prosekom čiji su ukupni prosečni izdaci za istraživanje i razvoj iznosili 2,24% BDP u 2022. godini, od čega su 2/3 izdaci poslovnog sektora (1,48% BDP) (Eurostat, 2024b).

Grafikon 9. Trend ulaganja u istraživanje i razvoj u poslednjih 10 godina u Republici Srbiji

Izvor: Republički zavod za statistiku

U 2022. godini je nastavljen trend rasta broja istraživača koji je bio prisutan i prethodnih godina. Izraženo kao ekvivalent zaposlenosti sa punim radnim vremenom, broj istraživača na milion stanovnika je porastao sa 2482 u 2021. godini na 2628 u 2022. godini (Grafikon 10). Ipak, kada

uporedimo ove brojeve sa podacima za EU, primećujemo da Srbija još uvek ima značajan zaostatak. Udeo broja istraživača u ukupnoj zaposlenosti u EU27 iznosio je 1,44% u 2022. godini, dok je u Republici Srbiji taj udeo u istoj godini bio 0,57% (Eurostat, 2024a).

Grafikon 10. Trend kretanja broja istraživača u poslednjih 10 godina u Republici Srbiji

Izvor: Republički zavod za statistiku (<http://sdg.indikatori.rs/>)

Ukupna produktivnost rada, merena kao bruto dodata vrednost po zaposlenom (bez poljoprivrede) u stalnim cenama iz 2015. godine, porasla je za 0,89% u 2022. godini u odnosu na 2021. i za 7,6% u odnosu na 2019. Treba napomenuti da ovaj rast nije rezultat povećane produktivnosti u prerađivačkoj industriji, koja je od 2019. do 2022. porasla za samo 0,23% (RZS, 2024).

Učešće izvoza visokotehnoloških proizvoda u ukupnom izvozu u 2022. godini je

iznosilo 3,02%, što predstavlja blagi rast u odnosu na prethodnu 2021. godinu (2,8%). Međutim, Republika Srbija i dalje značajno zaostaje u ovom parametru u odnosu na prosek EU27 koji je u 2022. godini iznosio 17,32% (Eurostat, 2024b). Postoji više faktora koji utiču na ovaj indikator, a neki od njih su povezani sa: strukturom industrije i industrijskim nasleđem, niskim nivoom ulaganja u istraživanje i razvoj, nerazvijenom poslovnom infrastrukturuom i nedovoljno atraktivnim domaćim tržištem. Da bi Re-

publika Srbija povećala visokotehnoški izvoz, neophodna je revitalizacija domaće industrije kroz kapitalna ulaganja, investicije u istraživanje i razvoj, kao i implementacija politika za podsticanje tehnoloških inovacija. Pored toga, od suštinskog značaja

je i usmeravanje politike stranih direktnih investicija privlačenju stranih kompanija u visokotehnoškim sektorima, što bi obezbedilo ne samo kapital, već i nove tehnologije, znanja i pristup globalnim tržištima.

Ispunjenost preporuka iz prethodnih monitoring izveštaja

Preporuke iz prethodnog izveštaja	Status	Komentar
Unaprediti komunikaciju i koordinaciju između resornih ministarstava u oblasti industrije i inovacija uspostavljanjem međuresornog radnog tela (radne grupe) zadužene za horizontalnu koordinaciju i upravljanje inovacionom politikom. Važna uloga ovog tela bi trebalo da bude usmerena ka uspostavljanju okvira koji će rezultirati većim doprinosom nauke, tehnologije i inovacija ciljevima održivog razvoja.	Nije usvojena	Međuresorno radno telo za koordinaciju inovacionih politika nije uspostavljeno. Ne postoji jasna međuresorna komunikacija na temu doprinosa nauke, tehnologije i inovacija ciljevima održivog razvoja. Preporuka nije usvojena od 2022. godine.
VRS bi trebalo da intenzivira politike koje omogućavaju lakši pristup finansiranju, podršku razvoju poslovanja i usvajanju novih tehnologija kod malih i srednjih preduzeća kako bi se povećala produktivnost prerađivačke industrije. Iako neke od navedenih mera postoje, evidentno je da njihova realizacija ne doprinosi povećanju produktivnosti te je stoga neophodna evaluacija postojećih mera i predlaganje novih uz povećanje budžetskih sredstava za ovu namenu.	Delimično usvojena	Evaluacija postojećih mera u cilju unapređenja okvira za povećanje produktivnosti prerađivačke industrije nije rađena. Međutim, u prethodnom periodu je rađeno na povećanju pristupa finansiranju i usvajanju novih tehnologija kroz osnivanje fondova rizičnog kapitala u okviru programa Fonda za inovacionu delatnost.
Imajući i vidu evidentno kašnjenje, potrebno je kompletirati i usvojiti sledeće strateške dokumente u prvoj polovini 2023. godine: Strategiju za razvoj MSPP za period od 2023. do 2027. godine, Akcioni plan Strategije pametne specijalizacije za period 2023–2025. i Akcioni plan Strategije razvoja startup ekosistema Republike Srbije za period 2023–2025.	Usvojena	Navedeni strateški dokumenti su usvojeni. Akcioni plan Strategije razvoja startup ekosistema Republike Srbije je usvojen za period od godinu dana, tj. do kraja 2024. godine.

<p>Potrebno je povećati broj edukativnih događaja o merama koje su lansirane 2019. godine: „I&R odbitak“ i „IP Box“, a koje imaju za cilj podsticanje ulaganja poslovnog sektora u I&R. Značajan broj malih i srednjih preduzeća nije dovoljno upoznat sa navedenim merama, niti sa uslovima za njihovo korišćenje.</p>	<p>Usvojena</p>	<p>U okviru kampanje „Srbija, zemlja nauke, zemlja inovacija“ značajno je povećan broj edukativnih događaja u cilju povećanja broja korisnika poreskih olakšica za I&R.</p>
<p>U cilju povećanja efikasnosti implementacije industrijske politike, potrebno je identifikovati industrijske sektore u kojima Republika Srbija ostvaruje najveće konkurentne prednosti, ima značajan tržišni potencijal i održivost, i na osnovu toga kreirati instrumente politike i podsticaje za stimulisanje njihovog ubrzanog rasta i povećanja konkurentnosti.</p>	<p>Nije usvojena</p>	<p>Navedena preporuka nije usvojena. Preporuka nije usvojena od 2023. godine.</p>

Preporuke

1. Imajući u vidu da je postojeći nacionalni inovacioni sistem dostigao tačku zrelosti, potrebno je učiniti pomak ka transformacionoj inovacionoj politici koja podrazumeva fokus na razvoj inovacija koje mogu da doprinesu transformaciji društva i rešavanju identifikovanih društvenih izazova. Ovo podrazumeva postepenu promenu paradigme u inovacionoj politici. Prvi koraci koje je potrebno uraditi uključuju formiranje interdisciplinarnih radnih grupa koja bi osmislila i sprovela pilot-program za razvoj inovacija u službi rešavanja društvenih izazova. Nakon evaluacije sprovedenog pilot-programa, naredni korak podrazumeva kreiranje strategije i akcionog plana sa jasnim ciljevima i rokovima, obezbeđivanje adekvatnog finansiranja, implementaciju i uspostavljanje sistema za praćenje i evaluaciju napretka. Pilot-faza bi trebalo da traje 1-2 godine, a implementacija glavnih aktivnosti narednih 3-5 godina.
2. Unaprediti komunikaciju i koordinaciju između resornih ministarstava u oblasti industrije i inovacija uspostavljanjem međuresornog radnog tela (radne grupe) zadužene za horizontalnu koordinaciju i upravljanje inovacionom politikom. Uloga ovog tela, koje bi trebalo da bude formirano od strane VRS, trebalo bi da bude usmerena ka implementaciji inovacione politike koja koristi postojeće potencijale nauke, tehnologije i inovacija u kontekstu dostizanja ciljeva održivog razvoja.
3. Potrebno je da VRS usvoji sledeće strateške dokumente u prvoj polovini 2024. godine: novu Strategiju razvoja veštačke inteligencije i Akcioni plan za sprovođenje Strategije industrijske politike Republike Srbije za period 2024-2025.

4. VRS bi trebalo da sprovede analizu efekata politike podsticanja ulaganja u istraživanje i razvoj koji su uvedeni 2019. godine: „I&R odbitak” i „IP Box”. Ova analiza će pomoći u identifikaciji slabosti trenutnih mera i omogućiti kreiranje efikasnijih politika koje će podstaći veća ulaganja poslovnog sektora u istraživanje i razvoj, što će doprineti ukupnom inovacionom kapacitetu zemlje.
5. U cilju povećanja efikasnosti implementacije industrijske politike, potrebno je identifikovati industrijske sektore u kojima Republika Srbija ostvaruje najveće konkurentne prednosti, ima značajan tržišni potencijal i održivost, i na osnovu toga kreirati instrumente politike i podsticaje za stimulisanje njihovog ubrzanog rasta i povećanja konkurentnosti.

Prioritetna celina 5: Pametne veštine za održivi razvoj i budućnost rada

Obrazovanje u 21. veku je ključno za dostizanje svih ostalih COR. Stoga je neophodno sprovesti mere kako bi se obezbedilo da sve devojčice i dečaci završe besplatno, ravnopravno i kvalitetno osnovno i srednje obrazovanje koje vodi ka relevantnim i delotvornim ishodima učenja (potcilj 4.1) i da se poveća broj mladih i odraslih koji imaju relevantne veštine, uključujući tehničke i stručne veštine, za dostojanstvene poslove i preduzetničke poduhvate (potcilj 4.4).

Cilj održivog razvoja 4:

KVALITETNO OBRAZOVANJE

Obezbediti inkluzivno i pravedno kvalitetno obrazovanje i promovisati mogućnost celoživotnog učenja za sve

U periodu od novembra 2021. do marta 2023. godine u oblasti preduniverzitetskog obrazovanja usvojene su izmene i dopune nekoliko zakona i blizu 100 podzakonskih akata. U istom periodu došlo je do značajnih izmena u institucionalnom okviru. Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o ministarstvima dotadašnje Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja razdvojeno je i formirana su dva ministarstva: Ministarstvo prosvete i Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija. Samo mesec dana nakon usvajanja Zakona o izmenama i dopunama Zakona o ministarstvima doneta je Uredba o osnivanju Kancelarije za dualno obrazovanje i Nacionalni okvir kvalifikacija kojom je VRS izmestila iz Ministarstva prosvete poslove

koji se odnose na dualno obrazovanje i Nacionalni okvir kvalifikacija.

U 2023. godini donete su izmene i dopune nekoliko zakona u oblasti obrazovanja: Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju, Zakona o dualnom obrazovanju, Zakona o visokom obrazovanju, Zakona o Nacionalnom okviru kvalifikacija Republike Srbije i Zakona o udžbenicima.

U oktobru 2023. godine VRS je usvojila Akcioni plan za period od 2023. do 2026. godine za sprovođenje Strategije razvoja obrazovanja i vaspitanja do 2030. godine. Nejasno je zašto je početna godina u

Akcionom planu za period od 2023. do 2026. godine za sprovođenje Strategije razvoja obrazovanja i vaspitanja do 2030. godine 2023. godina kada je to poslednja godina važenja prethodnog Akcionog plana. Ciljne vrednosti za indikatore dostupnosti obrazovanja (obuhvat učenika) postavljene su za većinu indikatora na istom ili nižem nivou od vrednosti za 2023. godinu iz prethodnog akcionog plana. Tako je ciljna vrednost postavljena za 2023. godinu kod indikatora „obuhvat dece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem uzrasta od 3 do 5,5 godina” bila 68%, a ciljna vrednost za 2026. godinu iznosi 67%, dok je planirani obuhvat dece od 6 meseci do tri godine starosti u 2026. godini svega 35%, koliko je bilo planirano i u 2023. godini. Tri indikatora koji se odnose na decu iz romskih naselja (stopa završavanja osnovne škole, efektivna stopa prelaska u srednju školu i stopa završavanja srednje škole) imaju ciljne vrednosti za 2026. godinu jednake onima za 2023. godinu (66%, 57% i 63% respektivno). U novom Akcionom planu za period od 2023. do 2026. godine za sprovođenje Strategije razvoja obrazovanja i vaspitanja do 2030. godine kao i u prethodnom, nedostaju pokazatelji i ciljne vrednosti za indikatore koji se odnose na obuhvat ugroženih grupa na svim nivoima obrazovanja kao što ne postoje aktivnosti koje treba da unaprede dostupnost i kvalitet obrazovanja ove dece. Nisu planirane izmene propisa u oblasti učeničkog i studentskog standarda kojima bi bilo omogućeno subvencionisanje troškova obrazovanja dece i mladih iz socijalno ugroženih grupa (Beogradski centar za ljudska prava, 2024).

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je uputio preporuku Vladi RS da preduzme sve potrebne mere kako bi se naredne školske godine omogućila podela udžbenika na

teritoriji svih jedinica lokalne samouprave iz sredstava budžeta, a ne samo pojedinih kako je to bio slučaj prošle školske godine. Poverenik je ukazao da dodela udžbenika i udžbeničkih kompleta za učenike osnovnih i srednjih škola ne treba da bude privilegija dece jednog grada, već da ovo pravo treba da imaju sva deca u Srbiji. Zbog značaja koji inkluzivno obrazovanje kao i ulaganje u rani razvoj deteta ima, u 2023. godini veći broj preporuka upućen je svim predškolskim ustanovama kojima je preporučeno da izmene formular za upis deteta na način da roditelj već prilikom upisa deteta u predškolsku ustanovu naznači da dete ima retku, neurotransmittersku ili hroničnu nezaraznu bolest, kao i da unaprede i prilagode interna pravila tako da sva deca učestvuju u aktivnostima ustanove uz primenu životno potrebne terapije u toku boravka koja im pomaže da zaštite i unaprede svoje zdravlje, bez diskriminacije. Pored toga, predškolskim ustanovama je preporučeno da svojim opštim aktima ili izmenama/dopunama već postojećih akata ne zahtevaju ponovni upis u predškolsku ustanovu svake radne godine za decu koja su već ranije upisana i nastavljaju boravak u ustanovi (Poverenik za ravnopravnost polova, 021-01-683/2023-02).

Sa aspekta institucionalnog okvira nije bilo značajnih izmena tokom izveštajnog perioda.

U „Izveštaju o održivom razvoju Evrope 2023/24. godine” data je ocena za Republiku Srbiju o umerenom napretku nedovoljnom za ostvarenje COR 4 uz konstataciju da postoje veliki izazovi za ostvarenje ovog COR. Učinak Republike Srbije je najlošiji u indikatorima kvaliteta obrazovanja (udeo učenika koji ne postižu osnovni nivo u matematici) i obuhvata predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem. Pored toga, značajne

napore je potrebno uložiti kako bi se povećalo učešće odraslih u obrazovanju. Ciljna vrednost za indikator rano napuštanje školovanja je ostvarena. Za indikator učešće

visokoobrazovanih ocenjeno je da je Srbija na putu da ostvari ciljne vrednosti do 2030. godine (Lafortune et al., 2024).

Ocena napretka prioritizovanih potciljeva 4.1 i 4.4

Obezbediti da sve devojčice i dečaci završe besplatno, ravnopravno i kvalitetno osnovno i srednje obrazovanje koje vodi ka relevantnim i delotvornim ishodima učenja (potcilj 4.1) i povećanje broja mladih i odraslih koji imaju relevantne veštine, uključujući tehničke i stručne veštine, za dostojanstvene poslove i preduzetničke poduhvate (potcilj 4.4) postavljeni su kao prioritetni u izveštaju „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora” (Beogradska otvorena škola, et al, 2020). Indikatori ostvarivanja potciljeva 4.1 i 4.4 u 2030. godini su:

- „Smanjenje učešća učenika koji ne dostižu osnovnu pismenost na 8% u čitanju, matematici i nauci (početna vrednost 37,7% za čitanje i nauku te 39,7% za matematiku)”;
- „Povećanje indeksa pariteta za ugrožene učenike na vrednost između 0,9 i 1 (početna vrednost 0,62 čitanje i 0,60 matematika)”;
- „Smanjenje NEET mladih uzrasta 15–29 godina na 8% (početna vrednost 19%)”.

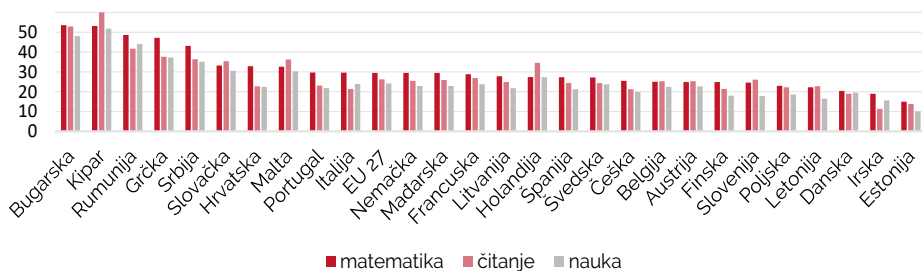
Prioritetni potcilj 4.1.

Podaci o učešću učenika koji ne postižu osnovni nivo čitalačke, matematičke i naučne pismenosti u PISA³⁰ istraživanju (Grafikon 11) pokazuju da u Srbiji više od trećine učenika ne dostiže osnovni nivo funkcionalne pismenosti u nauci i čitanju (35,1% u nauci i 36,4% u čitanju), a više od dve petine učenika (43,1%) ne postiže osnovni nivo pismenosti u matematici. U odnosu na prethodni ciklus PISA istraživanja došlo je do smanjenja učešća učenika koji ne posti-

žu osnovni nivo pismenosti u čitanju i nauci (za 1,3 i 2,6 procentnih poena respektivno) i povećanja učešća učenika koji ne postižu osnovni nivo funkcionalne pismenosti u matematici (za 3,4 procentna poena). U poređenju sa zemljama EU, slabija postignuća od učenika iz Republike Srbije imaju samo učenici iz Bugarske, Kipra, Rumunije i Grčke.

30 PISA – skraćenica od Programme for International Student Assessment. Istraživanje koje je 2000. godine pokrenula Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) pruža međunarodno uporedive podatke o postignućima učenika. PISA istraživanja sprovode se u trogodišnjim ciklusima sa ciljem da se ispita do kog stepena su učenici uzrasta od 15 godina, koji se u većini zemalja koje učestvuju u istraživanju bliže kraju obaveznog školovanja, stekli ključna znanja i veštine neophodne za potpuno učestvovanje u društvenom i privrednom aspektu života.

Grafikon 11. Učešće učenika koji ne dostižu osnovni nivo funkcionalne pismenosti (u %), 2022. godina

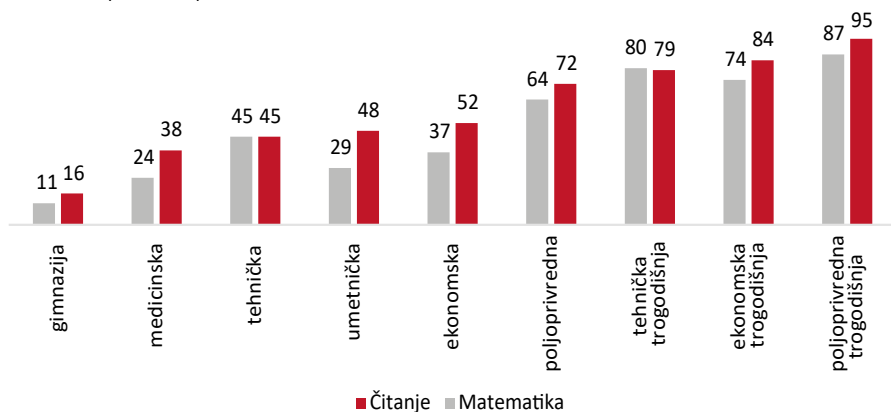

Izvor: Eurostat SDG indicators database

Kao i u prethodnom ciklusu PISA istraživanja, postoje značajne razlike u postignuću učenika koji pohađaju različite tipove škola. U gimnazijama je najmanje učenika koji ne dostižu nivo funkcionalne pismenosti (11% u čitanju i 16% u matematici), za njima slede četvorogodišnje stručne škole (38–72% iz matematike i 24–64% iz čitanja) i trogodišnje stručne škole u kojima u proseku između 79% i oko čak 95% dece nije funkcionalno pismeno u oba pomenuta domena (Grafikon 12). Srednje stručne škole najviše upisuju učenici nižeg socioekonomskog statusa, tako da se razlike u postignuću mogu delom objasniti različitim socioekonomskim statusom učenika. Međutim, kada se uzme u obzir socioekonomski status učenika, razlika između gimnazija i stručnih škola se smanjuje, ali ostaje i dalje statistički značajna.

onalno pismeno u oba pomenuta domena (Grafikon 12). Srednje stručne škole najviše upisuju učenici nižeg socioekonomskog statusa, tako da se razlike u postignuću mogu delom objasniti različitim socioekonomskim statusom učenika. Međutim, kada se uzme u obzir socioekonomski status učenika, razlika između gimnazija i stručnih škola se smanjuje, ali ostaje i dalje statistički značajna.

Grafikon 12. Učešće učenika koji ne dostižu osnovni nivo funkcionalne pismenosti u čitanju i matematici prema tipu škole (u %)

Izvor: Čaprić, G. i Videnović, M., 2024.

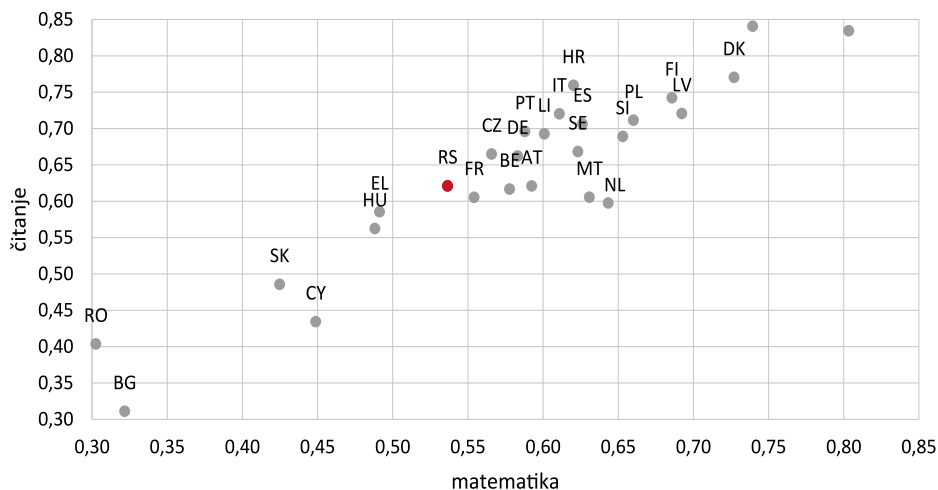
Šanse koje se pružaju učenicima različitog socioekonomskog statusa nisu jednake. Ravnopravnost obrazovnih sistema u po-

gledu šansi koje se pružaju učenicima iz različitih socioekonomskih sredina u PISA istraživanju meri se odnosom između po-

stignuća učenika i njihovog socioekonomskog statusa izraženog indeksom ekonomskog, socijalnog i kulturnog statusa (ESKS)³¹. Na grafikonu 13. prikazani su podaci o indeksu pariteta za socioekonomski ugrožene učenike u odnosu na privilegovane učenike. Indeks pariteta poredi učenike koji su postigli najmanje drugi nivo u matematici i čitanju. Vrednost indeksa pariteta za Srbiju iznosi 0,62 u čitanju i 0,54 u matematici, što znači da na 62 socioekonomski ugrožena učenika koji postižu bar osnovni nivo u čitanju odnosno 54 u

matematici dolazi sto učenika najvišeg socioekonomskog statusa koji postižu isti nivo. U većini zemalja EU indeks pariteta je veći nego u Srbiji, dok je zemlja koja pruža najveće obrazovne šanse socioekonomski ugroženim učenicima Estonija. U odnosu na prethodno PISA istraživanje iz 2018. godine indeks pariteta u oblasti čitanja je nepromenjen dok je u matematici niži (0,60 u 2018), što znači da su obrazovne šanse socioekonomski ugroženih učenika smanjene u ovoj oblasti.

Grafikon 13. Indeks pariteta za socioekonomski ugrožene učenike u odnosu na privilegovane učenike, 2022. godina

Izvor podataka: (OECD, PISA Database, 2022) Napomene: Skraćenice: BE – Belgija, BG – Bugarska, CZ – Češka, DK – Danska, DE – Nemačka, EE – Estonija, IE – Irska, EL – Grčka, ES – Španija, FR – Francuska, HR – Hrvatska, IT – Italija, CY – Kipar, LV – Letonija, HU – Mađarska, MT – Malta, NL – Holandija, AT – Austrija, PL – Poljska, PT – Portugalija, RO – Rumunija, SI – Slovenija, SK – Slovačka, FI – Finska, SE – Švedska, RS – Srbija

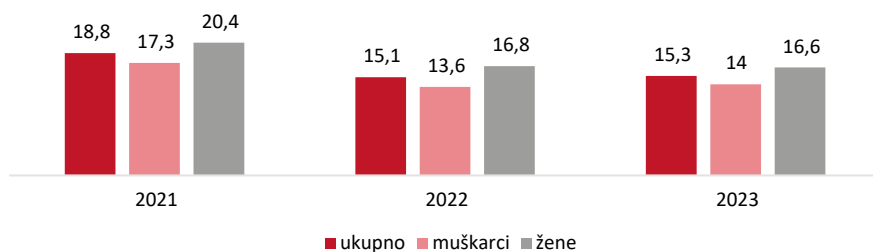
31 Indeks ekonomskog, socijalnog i kulturnog statusa (ESKS) kompozitni je indeks izveden na osnovu sledećih varijabli: obrazovanje roditelja, zanimanje roditelja, prisustvo određene vrste pokretne imovine u domaćinstvu koja ukazuje na materijalno bogatstvo domaćinstva, te broj knjiga i ostalih obrazovnih resursa dostupnih u kući. ESKS omogućava identifikovanje privilegovanih i socioekonomski ugroženih učenika, kao i škola. Učenici se smatraju socioekonomski privilegovanim ako se nalaze među 25% učenika sa najvišim vrednostima na ESKS indeksu, a klasifikuju se kao socioekonomski ugroženi ukoliko se njihove vrednosti na ESKS indeksu nalaze među najnižih 25%.

Prioritetni potcilj 4.4.

Indikator prelaska iz obrazovanja na tržište rada iskazan kroz učešće mladih koji nisu zaposleni, niti su u obrazovanju ili na obuci (NEET) u odnosu na populaciju mladih, ukazuje da nije došlo do promene u položaju mladih na tržištu rada (Grafikon 14). U starosnoj grupi 15–29 godina u 2023. godini u odnosu na prethodnu godinu NEET stopa je

povećana za 0,2 procentna poena (sa 15,1% na 15,3%). Kao i prethodnih godina, prisutne su rodne razlike: NEET stopa je veća kod žena nego kod muškaraca pri čemu je rodni jaz blago smanjen u 2023. godini kao rezultat povećanja NEET stope kod muškaraca (sa 13,6% na 14%) i smanjenja NEET stope kod žena (sa 16,8% na 16,6%).

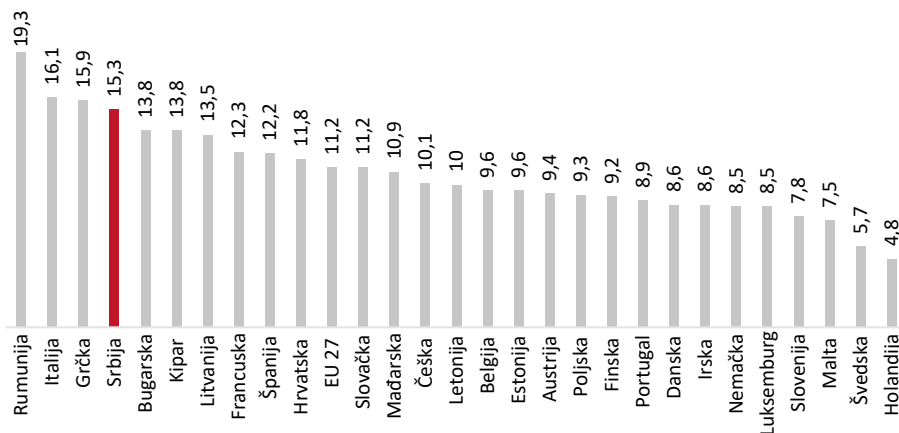
Grafikon 14. Mladi starosti 15–29 godina koji nisu zaposleni, niti su u obrazovanju ili na obuci (NEET) prema polu (u %), 2021–2023

Izvor: Eurostat SDG indicators database

U poređenju sa državama EU, kao i prethodnih godina, Srbija je među zemljama koje imaju najvišu NEET stopu (Grafikon 15). Niže NEET stope su u 24 članice EU, a više stope beleže se u Grčkoj, Italiji i Rumuniji.

Grafikon 15. Mladi starosti 15–29 godina koji nisu zaposleni, niti su u obrazovanju ili na obuci (NEET), 2023. (u %)

Izvor: Eurostat SDG indicators database

Ispunjenost preporuka iz prethodnih monitoring izveštaja

Preporuka iz prethodnog izveštaja	Status	Komentar
Redizajnirati Strategiju obrazovanja i vaspitanja tako da budu formulisane konkretne mere koje će dovesti do povećanja kvaliteta i relevantnosti obrazovanja.	Nije usvojena	Uprkos tome što indikatori kvaliteta i relevantnosti obrazovanja upućuju na manjkavosti u obrazovnom sistemu, nije izvršena revizija strateškog dokumenta kojom bi se uvele mere za obezbeđenje kvalitetnih uslova za nastavu i učenje, mere za unapređenje kvaliteta planova i programa, mere za unapređenje procesa nastave i učenja. Preporuka nije ispunjena od 2021. godine.
Povećati izdvajanja za obrazovanje na najmanje 6% BDP.	Nije usvojena	Iz godine u godinu smanjuju se izdvajanja za obrazovanje izražena kao procenat BDP-a: u 2009. godini za obrazovanje je izdvojeno 4,5% BDP-a, a u 2023. godini 3,1% BDP-a. U poređenju sa zemljama EU, Srbija izdvaja najmanje sredstava za obrazovanje izraženo procentom BDP-a. U 2021. godini javni rashodi za obrazovanje u EU su iznosili 5% BDP-a, pri čemu polovina članica EU izdvaja više od 5% BDP za obrazovanje. Preporuka nije ispunjena od 2020. godine.

Preporuke

1. Ministarstvo prosvete treba da redizajnira Strategiju obrazovanja i vaspitanja tako da budu formulisane konkretne mere koje će dovesti do povećanja kvaliteta i relevantnosti obrazovanja i uputi je Vladi RS na usvajanje do kraja 2024. godine.
2. VRS treba da u Predlogu zakona o budžetu predvidi postepeno povećanje izdvajanja za obrazovanje tako da u 2030. godini izdvajanja budu na nivou od najmanje 6% BDP-a.
3. Ministarstvo prosvete treba da predloži izmene i dopune odgovarajućih zakona (Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju i Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju) kojima će se: obezbediti besplatno predškolsko vaspitanje i obrazovanje i uvesti obavezno srednje obrazovanje do kraja 2025. godine.

Prioritetna celina 6: Odgovorna i efikasna upotreba prirodnih resursa

U oblasti odgovornog upravljanja prirodnim resursima, Republika Srbija se već godinama suočava sa brojnim izazovima koji obično prate i ostale oblasti zaštite životne sredine. Ključno je unaprediti infrastrukturu i učiniti industrije održivim, uz veću efikasnost u korišćenju resursa i usvajanje čistih i ekološki ispravnih tehnologija i industrijskih procesa (potcilj 9.4), značajno povećati udeo obnovljive energije u energetsom miksu (potcilj 7.2) i unaprediti energetska efikasnost (potcilj 7.3), kao i postići održivo upravljanje i efikasno korišćenje prirodnih resursa (potcilj 12.2).

Cilj održivog razvoja 7:

DOSTUPNA I OBNOVLJIVA ENERGIJA

Osigurati pristup dostupnoj, pouzdanoj, održivoj i modernoj energiji za sve

U toku 2023. godine Ministarstvo rudarstva i energetike (MRE) nastavilo je sa radom na „Integrisanom nacionalnom energetskom i klimatskom planu za period do 2030. sa vizijom do 2050. godine” (INEKP). Nakon višemesečne pauze u radu Radne grupe za izradu INEKP-a u junu 2023. godine dokument je radnoj grupi predstavljen samo dan pre nego što je postavljen na javne konsultacije i javnu raspravu. Sadržao je brojne izmene koje nisu viđene u prethodnim fazama, čime je narušeno načelo učešća zainteresovane javnosti u ovom procesu. Ciljevi koji su postavljeni u samom

dokumentu ne odgovaraju međunarodnim obavezama koje je Republika Srbije preuzela. Naime, Odlukom Ministarskog saveta Energetske zajednice br. 2022/02/MC-EnC iz decembra 2022. postavljene su ciljane vrednosti za smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte (GHG), udeo obnovljivih izvora energije (OIE) u finalnoj potrošnji energije i energetske efikasnost. U poslednjoj dostupnoj verziji INEKP-a³² (MRE, 2023) Sekretarijat Energetske zajednice je dostavio svoje komentare, koji su bili usmereni upravo na smanjene ambicije Srbije u oblasti OIE i energetske efikasnosti.

32 To je objašnjeno pozivanjem na član 6 spomenute odluke Ministarskog saveta Energetske zajednice i član 31 Uredbe o upravljanju Energetskom unijom i klimatskom akcijom 2018/1999. Tu su dati argumenti da takav udeo predstavlja nerealan rast ugradnje i upotrebe toplotnih pumpi, rizik za znatno uvećanje uvoza električne energije i da pretpostavlja nerealne kapacitete balansnih rezervi u 2030. godini za integraciju OIE. U skladu sa tim i najnovijim analizama sprovedenim u zemlji, predložen je alternativni cilj za udeo OIE u finalnoj potrošnji energije.

Smanjene ambicije za instalaciju kapaciteta obnovljivih izvora energije, kao i planirane mere modernizacije rudarske industrije uglja i ogromna sredstva odvojena za tu svrhu dovode u pitanje napuštanje uglja (engl. *Coal phase-out*) do 2050. godine u Srbiji, jasno ukazujući na protivrečnost između proklamovanih ciljeva. Nedovoljno ambiciozna ciljana vrednost za OIE do 2030. godine ukazuje da će teret dekarbonizacije spasti na vremenski period između 2030. i 2050. godine, što uz ulaganje u modernizaciju uglja pretilo da ugrozi ekonomičnost i pravednost energetske tranzicije, kojoj je dato veoma malo prostora u INEKP-u. Preporuka je i da se koncept pravedne tranzicije dodatno razradi i uzme u obzir prilikom planiranja energetske i klimatske politike. Pored toga, konstatovano je da bi dokument trebalo da sadrži viziju ugljenične neutralnosti do 2050. godine, umesto najambicioznijeg scenarija koji predviđa smanjenje emisija GHG za 75% u odnosu na 1990 (Energy Community, 2023). Nakon pregleda komentara, finalni Nacrt INEKP-a je pripremljen u decembru 2023. godine i očekuje se njegovo usvajanje. Budući da se radi o ključnom dokumentu u oblasti energetske i klimatske politike, trebalo bi ga usvojiti što pre. Ova preporuka se već duži niz godina nalazi u izveštajima. Što se Strategije razvoja energetike tiče do 2040. godine sa projekcijama za 2050. godinu, tu nije bilo značajnih promena i proces izrade je u zastoju, bez dodatnih informacija o njegovom nastavku.

U izveštajnom periodu došlo je do usvajanja Zakona o izmenama i dopunama Zakona o energetici. Ovim pravnim aktom se uspostavlja Republička komisija za energetske mreže, nezavisan organ Republike Srbije, za kontrolu operatora prenosnog sistema električne energije i operatora transportnog sistema prirodnog gasa. U njegovoj nad-

ležnosti jeste predlaganje NSRS Strategije razvoja i upravljanja operatora sa Akcionim planom za sprovođenje Strategije, utvrđivanje opštih godišnjih ciljeva operatora, kao i mera i rokova za njihovo sprovođenje i utvrđivanje sadržine i rokova za izradu srednjoročnih planova operatora (NSRS, 2023). Pored uvođenja Komisije u zakonodavni okvir, u izveštajnom periodu nije bilo drugih značajnih institucionalnih promena.

U izveštajnom periodu donet je Zakon o izmeni i dopuni Zakona o korišćenju obnovljivih izvora energije. U njemu se dodatno razrađuju prava i obaveze garantovanog snabdevača i povlašćenog proizvođača u sistemu tržišne premije, definiše pravo VRS da određuje maksimalnu ponudenu cenu za 1 MWh proizvedene električne energije na aukcijama i propisuje dodatne obaveze za operatere prenosnog (Elektromreža Srbije – EMS) i distributivnog sistema (Elektrodistribucija Srbije – EDS) prilikom planiranja integrisanja novih kapaciteta OIE u mrežu (NSRS, 2023b). Na kraju, određene su i granice za priključke individualnih domaćinstava i industrije na strujnu mrežu. Pored toga, donet je i niz uredbi koji bliže određuju sam postupak aukcije za tržišne premije i fid-in tarife, čime je sistem aukcija postao operativan.

U „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2023/24. godinu” stanje u okviru COR 7 u Republici Srbiji dobilo je ocenu „umeren napredak”. Napredak je ostvaren u pogledu udela populacije koji se oslanja na čista goriva i tehnologije za kuvanje, gde se navodi da je Republika Srbija „na putu da ispuni ovaj indikator”. Ponovo je primetan porast emisija CO₂ iz sagorevanja goriva u proizvodnji električne energije, koji je svakako na visokom nivou, pa Srbija po ovom pitanju stagnira (Lafortune et al., 2024).

Ocena napretka prioritizovanih potciljeva 7.2 i 7.3

U okviru COR 7, izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“, definisana su dva prioriteta potcilja koja bi trebalo ispuniti do 2030. godine. Pošto je došlo do izmena u međunarodno preuzetim obavezama, kao i nacionalnim strateškim i planskim dokumentima, neophodno je revidirati definisane ciljne vrednosti pokazatelja.

Prioritetni potcilj	7.2: Do 2030. značajno povećati udeo OIE u globalnom energetsom miksu	7.3: Udvostručiti globalnu stopu poboljšanja energetske efikasnosti	
Pokazatelj	Ukupna finalna potrošnja energije iz OIE na republičkom nivou sa ciljnom vrednošću od 40,7% za 2030	Značajno umanjiti nivo finalne potrošnje energije na nacionalnom nivou. Potrošnja primarne energije 2030. godine treba da bude maksimalno 14,68 Mtoe. Finalna potrošnja primarne energije 2030. godine treba da bude maksimalno 9,54 Mtoe	Dostići nivo energetskog intenziteta od 5 MJ/USD

Prioritetni potcilj 7.2

Podaci u vezi sa potciljem 7.2 nisu ažurirani za 2022. godinu na sajtu RZS, pa se ne može dati adekvatna ocena napretka. Udeo OIE u bruto finalnoj potrošnji je iznosio 25,58% u 2021. godini (RZS, 2024a). Zakon o izmenama i dopunama Zakona o korišćenju obnovljivih izvora energije usvojen je aprila 2023. godine. U njemu je postavljeno ograničenje za priključivanje novih kapaciteta kupaca-proizvođača električne energije. Za domaćinstva ono iznosi 10,8 kW (prvobitno 6,9 kW), dok je za kompanije uvedeno ograničenje od 5 MW do 1. jula 2024. godine, kada će početi da važi ograničenje od 150 kW (NSRS, 2023f). U Srbiji je trenutno registrovano oko 2900 prozjumera u Registru prozjumera EDS, sa ukupnim

kapacitetom od oko 48 MW. Neophodno je naglasiti da najveći broj prozjumera jesu individualna domaćinstva sa ugrađenim solarnim panelima, kojih ima 2128 (porast od oko 1200 domaćinstava od aprila 2023. godine), sa ukupnim kapacitetom od 17,3 MW (Peljto, 2024). Ipak, ograničenje ostaje nisko, što se često opravdava argumentom da sistem ne može integrisati više kapaciteta zbog potencijalne nestabilnosti mreže, posebno ako se u obzir uzme da je ciljana vrednost u INEKP-u od 20.000 prozjumera (MRE, 2023). Ipak, trenutni trend priključaka domaćinstava od nešto preko 1000 godišnje ukazuje da je ograničenje dosta nisko i da postoji prostor za njegovo povećanje, naročito ako imamo u vidu ukupne kapaci-

tete Elektroprivrede Srbije za godišnju proizvodnju električne energije, koji iznose 7855 MW (Elektroprivreda Srbije, 2024). Teško da bi dodatno uvećanje kapaciteta za priključivanje dovelo u značajniji rizik elektroenergetski sistem zemlje, a takva mera bi predstavljala značajan podsticaj za domaćinstva da ulože u obnovljive izvore energije.

U toku 2023. donet je i „Plan sistema podsticaja korišćenja obnovljivih izvora energije za period 2023–2025. godine“, kojim se bliže uređuje vremenski okvir nadmetanja prava na podsticajne mere, odnosno aukcija za izgradnju novih kapaciteta obnovljivih izvora energije. Prema dokumentu, ukupno 1000 MW energije vetra i 300 MW solarne energije će ostvariti pravo na podsticaje do 2025. godine (MRE, 2023). Prve aukcije su planirane i sprovedene u toku 2023. godine, gde je ispunjena kvota od 400 MW za energiju vetra, što nije bio slučaj sa solarom energijom, gde su podsticajna sredstva dodeljena za 26,2 od predviđenih 50

MW (Balkan Green Energy News, 2023). Održavanje aukcija ukazuje na nastavljanje trenda eliminisanja zastarelih fid-in tarifa, koje sada stoje na raspolaganju postrojenjima sa kapacitetima manjim od 500 kW. Neophodno je nastaviti sa ovakvom praksom, kako bi Srbija ispunila cilj od 3 GW energije iz obnovljivih izvora do 2030. godine. Ipak, on neće biti dovoljan za ispunjavanje ciljane vrednosti, na koju se Srbija obavezala prema Energetskoj zajednici, pa je potrebno planirati sredstva i aukcije za dodatne kapacitete OIE.

Dodatno, potrebne su dodatne mere i ulaganja da bi se povećao udeo OIE u sektoru grejanja i hlađenja, koji trenutno iznosi 35,47% (RZS, 2024a). Kako bi se ispunile obaveze koje proizilaze iz Direktive o obnovljivim izvorima energije EU, predlaže se postavljanje cilja za povećanja udela OIE u ovom sektoru za 1% godišnje (Energy Community, 2023).

Prioritetni potcilj 7.3

U pogledu vrednosti za ovaj potcilj nije došlo do značajnog napretka u toku izveštajnog perioda. Ciljana vrednost za finalnu potrošnju energije iz nacрта INEKP-a iznosi 9,7 Mtoe i ne poklapa se sa dogovorenom vrednošću iz odluke Ministarskog saveta Energetske zajednice, što je u dokumentu objašnjeno da razlika nije relevantna, pošto je u domenu statističke greške (MRE, 2023). Pored toga, nacrt INEKP-a definiše i ciljane vrednosti za finalnu potrošnju energije, za svaku godinu do 2030.

Tabela 6. Ciljevi za energetska efikasnost iz INEKP-a po godinama

(Mtoe)	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Finalna potrošnja energije	9,3	9,3	9,4	9,5	9,6	9,7
Potrošnja primarne energije	15,15	15,09	15,11	15,06	14,83	14,68

Izvor: Ministarstvo rudarstva i energetike, INEKP, 2023.

U toku 2022. godine, potrošnja energije porasla je na 16,42, kada se radi o potrošnji primarne energije, i 9,26 Mtoe, kada se radi o finalnoj potrošnji (VRS, 2023l). Pored toga, u energetsom bilansu mogu se pronaći procene za 2023. i plan za 2024. godinu.

Tabela 7. Vrednosti potrošnje energije iz energetsog bilansa Republike Srbije

(Mtoe)	2022.	Procena za 2023.	Plan za 2024.
Finalna potrošnja energije	16,42	16,42	17,06
Potrošnja primarne energije	9,48	9,6	9,7

Izvor: VRS, Energetski bilansi za 2024. godinu, 2023.

Prema energetsom bilansu Republike Srbije, najveći porast potrošnje energije će se dogoditi u saobraćajnom sektoru, koji će biti praćen povećanjem potrošnje energije u industriji i domaćinstvima (VRS, 2023l). Procene i planovi za 2023. i 2024. godinu su problematični, pošto je nejasno kako su oni u skladu sa projekcijama i ciljanim vrednostima za 2025. godinu, naročito ako imamo u vidu da je planirano dostizanje (a i premašivanje) ciljane vrednosti od 9,7 Mtoe iz INEKP-a. Pored toga, nacrt INEKP-a predviđa i porast finalne potrošnje energije u godinama nakon toga, dok ukupno planirana kumulativna ušteda energije za period od 2023. do 2030. godine iznosi 506 ktoe (MRE, 2023). Teško je na osnovu svih navedenih podataka u energetsom bilansu za 2024. videti kako će Republika Srbija dostići cilj za 2030. godinu.

Što se energetsog intenziteta tiče, Republika Srbija je tu zabeležila pogoršanje, pošto je njegova vrednost porasla sa 5,04 u 2019. na 5,26 Mj/\$ (RZS, 2024a). To je i dalje 1,4 puta više od evropskog proseka (World Bank, 2024a). I dalje je jedan od ključnih faktora loših energetske performansi Srbije stambeni sektor, u kome domaćinstva troše oko 36% ukupne finalne potrošnje, što je gotovo 10% više nego na nivou EU (Eurostat, 2024a). Iz tog razloga, ključne aktivnosti za unapređenje energetske efikasnosti leže u merama

energetske sanacije stambenih objekata domaćinstava. U tu svrhu, u toku 2022. i 2023. godine MRE je odvojilo 34 miliona evra za sanaciju stambenih objekata. Dodatnih 176 miliona evra planirano je za ove aktivnosti do kraja 2027. godine, kroz projekat „Čista energija i energetska efikasnost za građane u Srbiji“, u kome će oko 45 miliona biti finansirano iz kredita Svetske banke, dok će ostatak snositi javne vlasti i građani (MRE, 2023). Iako su poboljšanja ovih javnih poziva vidljiva, pošto se građani sada mogu prijaviti za pakete koji uključuju više mera i tako dobiti veći udeo subvencija (maksimalno 65%), ove mere često ostaju nedostupne za građane slabijeg materijalnog statusa. Iz tog razloga neophodno je dodatno prilagoditi javne pozive toj kategoriji stanovništva i obezbediti im veći udeo subvencija kako bi se energetska sanacija stambenih objekata uspešno sprovodila. Pored toga, neophodno je izdvojiti daleko veća sredstva za ove programe, pošto se u nacrtu INEKP-a navodi da je neophodno uložiti 1,7 milijardi evra za sanaciju stambenih objekata (MRE, 2023), a planirana sredstva za tu svrhu koje MRE planira da izdvoji do 2027. godine iznose samo 283 miliona evra (MRE, 2023). Ova preporuka se ponavlja već duži niz godina, što ukazuje na neophodnost dodatnog izdvajanja sredstava za ove mere.

Ispunjenost preporuka iz prethodnih monitoring izveštaja

Preporuka iz prethodnog izveštaja	Status	Komentar
Do kraja 2023. MRE treba da usvoji Strategiju razvoja energetike i Integrirani nacionalni energetski i klimatski plan koji postavljaju jasne, merljive i vremenski oročene ciljeve za dekarbonizaciju i (pravednu) energetske tranziciju zemlje prema OIE, kao i za unapređenje energetske efikasnosti.	Nije usvojena	Iako je nacrt INEKP-a izrađen, on još uvek nije usvojen. On ne predviđa ugljenienu neutralnost Srbije, a većinu tereta dekarbonizacije stavlja na period između 2030. i 2050. godine, što može ugroziti i pravednu tranziciju. Dodatno, ciljane vrednosti za OIE i energetske efikasnost nisu u skladu sa međunarodno preuzetim obavezama koje proizilaze iz Odluke Ministarskog saveta Energetske zajednice br. 2022/02/MC-EnC. Što se Strategija razvoja energetike tiče, u toku izveštajnog perioda nije bilo značajnijeg pomaka u njenoj izradi. Preporuka nije usvojena od 2022. godine.
U što kraćem roku MRE treba da usvoji Plan sistema podsticaja korišćenja OIE za period od tri godine koji će obezbediti praćenje napretka ka ispunjenju postavljenih ciljeva za 2030. u oblasti OIE.	Usvojena	U toku 2023. godine donet je Plan sistema podsticaja za period od 2023 do 2025. godine, kojim se bliže uređuje vremenski okvir nadmetanja prava na podsticajne mere, odnosno aukcija za izgradnju novih kapaciteta obnovljivih izvora energije. Prema dokumentu, ukupno 1000 MW energije vetra i 300 MW solarne energije će ostvariti pravo na podsticaje do 2025. godine.
U što kraćem roku MRE treba da poveća subvencije za energetske sanacije stambenih zgrada, porodičnih kuća i stanova, čime se omogućava unapređenje termičkog ometača, unapređenje ili zamena sistema grejanja objekata, ugradnja solarnih kolektora i ugradnja solarnih panela i prateće instalacije za proizvodnju električne energije za sopstvenu potrošnju.	Delimično usvojena.	Sredstva koja se izdvajaju za ove programe jesu praktično duplirana u toku 2023. godine, sa novim projektom. Ipak, ta sredstva nisu ni blizu dovoljna za planiranu sanaciju koja bi omogućila dovoljnu uštedu energije, pa je neophodno znatno uvećati sredstva koja se izdvajaju.

Preporuke

1. Neophodno je da VRS, u što kraćem roku, usvoji INEKP.
2. Potrebno je da MRE pokrene proces izrade Strategije razvoja energetike do 2040. godine sa projekcijama do 2050. godine, do kraja 2024. godine. Dokument treba da bude u skladu sa INEKP-om i ostalim strateškim dokumentima Republike Srbije iz ove oblasti.
3. Prilikom očekivane revizije INEKP-a, neophodno je da MRE definiše cilj ugljenične neutralnosti do 2050. godine. Pored toga, neophodno je postaviti ambicioznije ciljeve za udeo OIE u finalnoj potrošnji energije, kao i za finalnu potrošnju energije do 2030. godine, koji će biti u skladu sa preuzetim međunarodnim obavezama Republike Srbije. U okviru cilja za OIE, neophodno je uključiti i potcilj za povećanje udela OIE u sektoru grejanja od 1% godišnje, u skladu sa komentarima i preporukama Energetske zajednice na Nacrt INEKP-a. Ovu preporuku bi trebalo sprovesti odmah nakon otpočinjanja procesa revizije INEKP-a, a najkasnije do kraja 2025. godine.
4. Prilikom izrade budžeta za 2025. godinu, neophodno je da VRS odvoji veća sredstva za energetske sanacije stambenih zgrada, porodičnih kuća i stanova, čime se omogućava unapređenje termičkog omotača, unapređenje ili zamena sistema grejanja objekata, ugradnja solarnih kolektora i ugradnja solarnih panela i prateće instalacije za proizvodnju električne energije za sopstvenu potrošnju, koji će biti raspodeljeni Upravi za finansiranje i podsticanje energetske efikasnosti MRE.
5. Neophodno je da MRE, do kraja 2024. godine, donese Akcioni plan za smanjenje energetske siromaštva, u kojem će redizajnirati postojeće javne pozive za mere energetske sanacije i prilagoditi ih građanima slabijeg materijalnog statusa ili dizajnirati nove programe koji će biti usmereni na tu socijalnu kategoriju. Pored toga, u tim programima je neophodno obezbediti i veći udeo subvencija za spomenutu ciljnu grupu.

Cilj održivog razvoja 9:

INDUSTRIJA, INOVACIJE I INFRASTRUKTURA³³

Izgraditi otpornu infrastrukturu, promovisati inkluzivnu i održivu industrijalizaciju i podsticati inovacije

Kao odgovor na potrebu usklađivanja sa obavezama navedenim u Okvirnoj konvenciji Ujedinjenih nacija o klimatskim promenama i preporukama definisanim u Zelenoj Agendi za Zapadni Balkan, Srbija je počevši od 2021. godine preduzela prve konkretne korake za unapređenje okvira za klimatske promene. Zakonodavni okvir je definisan tokom 2021. godine usvajanjem Zakona o klimatskim promenama, Zakona o korišćenju obnovljivih izvora energije i Zakona o energetskej efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije. Na osnovu Zakona o klimatskim promenama, postav-

ljena je osnova za formulisanje strateških dokumenata koji bliže određuju konkretne ciljeve i mere za borbu protiv klimatskih promena.

U junu 2023. godine usvojena je Strategija niskougljeničnog razvoja Republike Srbije za period od 2023. do 2030. godine, sa projekcijama do 2050. godine. Strategija, za čiju realizaciju je nadležno Ministarstvo zaštite životne sredine, ima ključnu ulogu u usmeravanju napora Republike Srbije ka smanjenju emisija GHG. Najvažniji cilj Strategije je smanjenje emisije GHG za 13% do

33 COR 9 se nalazi u dve prioritetne celine, pa su zato dva puta obrađene promene u strateškom, zakonodavnom i institucionalnom okviru za njegovo sprovođenje, u skladu sa temom prioritetne celine. U okviru ove celine obrađen je deo koji se odnosi na efikasno korišćenje resursa i usvajanje čistih i ekološki ispravnih tehnologija i industrijskih procesa.

2030. godine, i najmanje 55% do 2050. godine u odnosu na referentnu godinu 2010. Teži se smanjenju emisija u proizvodnji električne i toplotne energije, povećanju energetske efikasnosti, korišćenju obnovljivih izvora energije u industriji i primeni mera u drugim sektorima. Akcioni plan za implementaciju Strategije je trenutno u procesu izrade. U decembru 2023. godine usvojen je Program prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove za period od 2023. do 2030. godine. Opšti cilj Programa je povećanje kapaciteta za ostvarivanje veće otpornosti na klimatske promene radi poboljšanja dobrobiti ljudi, privrede i životne sredine.

Zakon o izmenama i dopunama Zakona o korišćenju obnovljivih izvora energije usvojen je 28. aprila 2023. godine, čime je dodatno unapređena terminologija uvođenjem termina varijabilni izvori energije koja se prevashodno odnosi na energiju vetra i sunca.

U institucionalnom i organizacionom okviru nije bilo značajnog napretka. Nacionalni savet za klimatske promene koji je formiran 2021. godine na osnovu Zakona o klimatskim promenama, predstavlja najznačajnije političko telo za postizanje društvenog i političkog konsenzusa o pitanjima klimatskih promena. Međutim, iako je Poslovníkom definisano da bi ovo telo trebalo da se sastaje najmanje jednom u šest meseci, tokom 2023. godine nije održana nijedna sednica ovog tela. Evidentno je da ne postoji koordinacija između nadležnih ministarstava u procesu implementacije strateških dokumenata u ovoj oblasti.

„Izveštaj o održivom razvoju Evrope za 2023/24. godinu“ ocenjuje napredak Republike Srbije prema COR 9 kao „umereno se poboljšava“ (Lafortune et al, 2024). Međutim, nijedan od navedenih pokazatelja nije relevantan za prioritetsnu celinu 6 koja se odnosi na odgovornu i efikasnu upotrebu prirodnih resursa.

Ocena napretka prioritizovanog potcilja 9.4

U okviru COR 9, izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ definisan je jedan prioritetsni potcilj koji treba ispuniti do 2030:

Prioritetsni potcilj	9.4: Do kraja 2030. unaprediti infrastrukturu i učiniti industrije održivim, uz veću efikasnost u korišćenju resursa i usvajanje čistih i ekološki ispravnih tehnologija i industrijskih procesa	
Pokazatelj	Smanjenje emisije CO ₂ po jednom evru BDV za 50%, to jest dostizanje nivoa od oko 0,6 kg CO ₂ po jedinici BDV, uz istovremeno zadržavanje ili rast učešća prerađivačke industrije u BDV	Smanjenje učešća električne energije proizvedene iz čvrstih fosilnih goriva za 20%, to jest dostizanje nivoa od oko 50%, što je otprilike aktuelni nivo u Severnoj Makedoniji

Prema poslednjim dostupnim podacima, Republika Srbija je u 2020. godini zabeležila blagi rast emisije CO₂ iz procesa sagoravanja goriva na nivou cele industrije, dok

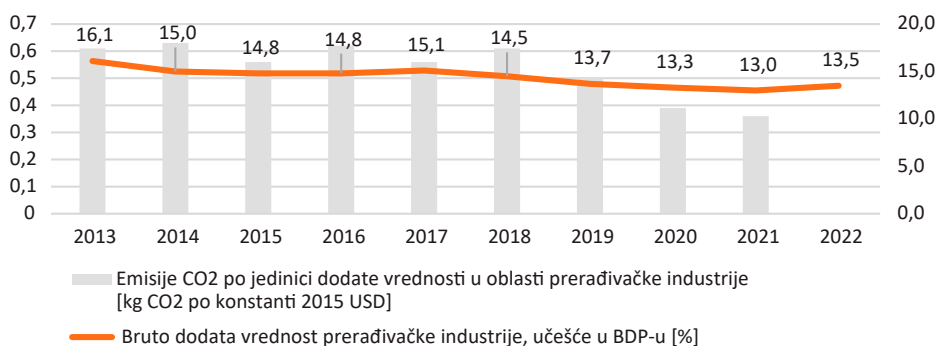
je u prerađivačkoj industriji u 2021. godini nastavljen trend pada emisija CO₂, sa 0,50 kg CO₂ (po konstanti 2015 USD) u 2019. na 0,36 kg CO₂ u 2021. godini. Nakon šesto-

godišnjeg perioda od 2013. do 2018. godine kada je emisija CO₂ varirala u opsegu od 0,56 do 0,63, ovo predstavlja značajniji pad emisije CO₂ koji traje od 2018. godine (Grafikon 16).

Udeo bruto dodate vrednosti prerađivačke industrije u BDP-u je povećan sa 13,0% u 2021. godini na 13,5% u 2022. godini (Grafikon 16). S obzirom na to da nedostaju

podaci o emisiji CO₂ za 2022. godinu, nije moguće utvrditi da li povećanje udela bruto dodate vrednosti prerađivačke industrije u BDP-u prati smanjenje ukupne emisije CO₂ iz prerađivačke industrije u 2022. godini. Na osnovu podataka iz prethodnog perioda 2018–2021. može se zaključiti da postoji trend pada emisije CO₂, ali koji je praćen padom udela bruto dodate vrednosti prerađivačke industrije u BDP-u.

Grafikon 16. Uporedni prikaz emisije CO₂ i učešća prerađivačke industrije u BDP-u u Republici Srbiji

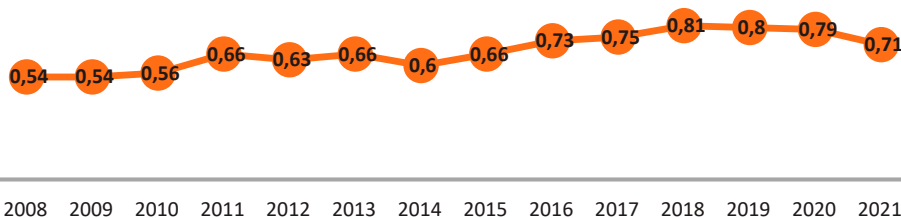

Izvor: United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2024 (<https://unstats.un.org/sdgs/dataportal/database>)

U 2021. godini je zabeležen intenzitet emisije PM_{2,5} čestica iz prerađivačke industrije od 0,71 grama po evru, što predstavlja pad u odnosu na 2020. godinu (Grafikon 17). Međutim, Srbija prema ovom indikatoru

značajno zaostaje za prosekom Evropske unije. Prema poslednjim podacima Eurostata, intenzitet emisije PM_{2,5} čestica je u EU27 iznosio tek 0,06 grama po evru, što je desetostruko manje u odnosu na Srbiju.

Grafikon 17. Kretanje intenziteta emisije čestica PM_{2,5} iz prerađivačke industrije Republike Srbije u periodu 2008–2021. Jedinica mere: (grams per euro, chain-linked volumes, 2010)

Izvor: Eurostat, 2024

Nakon pada relativnog udela čvrstih fosilnih goriva u proizvodnji električne energije u 2021. godini, Republika Srbija je u 2022. godini zabeležila novi rast udela fosilnih goriva. Prema energetske bilansima za 2022. godinu, ukupno 66,06% električne energije je dobijeno iz čvrstih fosilnih goriva. Posmatrano u apsolutnim vrednostima, u 2022. godini je ostvaren pad proizvodnje električ-

ne energije iz hidroelektrana za 22,6% u odnosu na 2021. godinu, dok je s druge strane zabeležen rast proizvodnje električne energije iz solarnih elektrana za 17%. Međutim, imajući u vidu da je udeo solarne energije izuzetno nizak, treba napomenuti da se radi o niskim vrednostima i da su ovakva odstupanja očekivana (RZS, 2024a).

Ispunjenost preporuka iz prethodnih monitoring izveštaja

Preporuke iz prethodnog izveštaja	Status	Komentar
Da bi se ubrzao pad emisije CO ₂ iz procesa sagorevanja goriva u industriji, neophodno je uvesti podsticajne mere za korišćenje čistih tehnologija u prerađivačkoj industriji i korišćenje obnovljivih izvora energije. Neke od konkretnih mera koje bi trebalo uzeti u obzir su: osnivanje zelenog investicionog fonda, uspostavljanje garancija za zajmove za zelene investicije, uvođenje poreskih olakšica za ekološke investicije, i sl.	Nije usvojena	Nijedna nova podsticajna mere za korišćenje čistih tehnologija u prerađivačkoj industriji nije usvojena. Preporuka nije usvojena od 2020. godine.
VRS bi trebalo da razmotri izdvajanje većih sredstava za finansiranje projekata u oblasti zelene transformacije. Jedan od načina je da kroz postojeći Fond za nauku u Fond za inovacionu delatnost uvede dodatne programe podrške koji se posebno fokusiraju na zelene tehnologije i održive inovacije.	Nije usvojena	U prethodnom periodu nisu uvedeni novi programi podrške zelenoj transformaciji i usvajanju zelenih tehnologija. Preporuka nije usvojena od 2023. godine.
Potrebno je usvojiti novi Nacionalni plan za korišćenje obnovljivih izvora energije Republike Srbije (prethodni je istekao 2020. godine).	Deli-mično usvojena	Preporučeni strateški dokument nije usvojen. Međutim, usvojena je Strategija niskougljeničnog razvoja Republike Srbije za period od 2023. do 2030. godine, sa projekcijama do 2050. godine, što predstavlja ključni strateški dokument u ovoj oblasti.

<p>Imajući u vidu da povećanje udela hidroenergije može imati negativne ekološke posledice, kriterijumi za podsticajne mere bi trebalo da obuhvate uvođenja ekološki ispravnih tehnologija. Podsticanjem efikasnijih modela prelaska na obnovljive izvore energije bi se istovremeno unapredio energetska sektor i očuvao prirodni potencijal zemlje.</p>	<p>Deli-mično usvojena</p>	<p>U prethodnom periodu je zabeležen rast proizvodnje električne energije iz solarnih elektrana za 17%. Međutim, ukupan udeo solarne energije u ukupnoj proizvodnji je i dalje na veoma niskom nivou.</p>
---	----------------------------	---

Preporuke

1. VRS bi trebalo da usvoji Akcioni plan za implementaciju Strategije niskougljeničnog razvoja Republike Srbije do kraja 2024. godine.
2. Imajući u vidu da Nacionalni savet za klimatske promene ne funkcioniše prema Poslovniku o radu, VRS do kraja 2024. godine treba da razmotri razloge nefunkcionisanja i predloži reorganizaciju ovog tela kako bi se kreirao efikasniji sistem rada ovog saveta.
3. Kako bi se ubrzao pad emisije CO₂ iz sagorevanja goriva u industriji, neophodno je uvesti podsticajne mere za korišćenje čistih tehnologija i obnovljivih izvora energije u prerađivačkoj industriji. Konkretno mere koje treba razmotriti uključuju osnivanje zelenog investicionog fonda, uspostavljanje garancija za zajmove za zelene investicije i uvođenje poreskih olakšica za ekološke investicije. Ove mere bi trebalo da budu deo novog dokumenta javne politike koji bi iniciralo i vodilo Ministarstvo zaštite životne sredine (MZZS), uz saradnju sa Ministarstvom privrede i Ministarstvom finansija (MF). Donošenje ovog dokumenta i sprovođenje mera zahteva koordinaciju i podršku VRS.
4. VRS bi trebalo da razmotri izdvajanje većih sredstava za finansiranje projekata u oblasti zelene transformacije. Jedan od načina je da kroz postojeći Fond za nauku u Fond za inovacionu delatnost uvede dodatne programe podrške koji se posebno fokusiraju na zelene tehnologije i održive inovacije.

Cilj održivog razvoja 12:

ODRŽIVA PROIZVODNJA I POTROŠNJA³⁴

Obezbediti održive obrasce potrošnje i proizvodnje

Strategija zaštite životne sredine je jedan od najvažnijih dokumenta za održivi razvoj Republike Srbije. Primenom Strategije, MZŽS pratiće realizaciju ispunjenja potcilja 12.2., kojim se predviđa održivo upravljanje i efikasno korišćenje prirodnih resursa. U Strategiji treba da budu definisani pravci razvoja životne sredine sa pet stubova Zelene Agende za Zapadni Balkan. Nacrt i usvajanje ove Strategije bili su planirani tokom 2023. godine, ali do toga još nije došlo.

Program razvoja cirkularne ekonomije u Republici Srbiji za period od 2022. do 2024. godine sadrži Akcioni plan kojim su predviđene konkretne mere i aktivnosti radi obezbeđenja uslova da se ciljevi Programa realizuju u navedenom periodu. Jedna

od mera čija je realizacija potrebna da bi se ispunio cilj „Podrška lokalnim samoupravama u stvaranju cirkularne zajednice” (koja je direktno vezana za potcilj 12.2) jeste „Unapređenje industrijske simbioze u cilju optimizacije korišćenja resursa i smanjivanja količine otpada”. Ispunjenjem ove mere dolazi do uštede prirodnih resursa, promocije korišćenja otpada kao resursa i jasnog usmerenja lokalnih samouprava ka održivom poslovanju. Nema dostupnih podataka o ispunjenju mere za 2023. godinu (VRS, 2022).

Naknade u oblasti životne sredine su jedan od ekonomskih instrumenata za kontrolu zagađenja i upravljanje prirodnim resursima, čiji je cilj da utiču na ponašanje eko-

34 COR 12 se nalazi u dve prioritete celine, pa su zato dva puta obrađene promene u strateškom, zakonodavnom i institucionalnom okviru za njegovo sprovođenje, u skladu sa temom prioritete celine. U okviru ove celine, obrađen je deo koji se odnosi na održivo korišćenje prirodnih resursa i cirkularnu ekonomiju.

nomskih subjekata, proizvođača i potrošača. Naknade na korišćenje resursa odnose se na ekstrakciju ili upotrebu prirodnih resursa, kao što su voda, šume, divlja flora i fauna itd. jer se usled odgovarajućih aktivnosti troše prirodni resursi. U 2022. godini, prihodi od naknada u oblasti životne sredine iznosili su 241.633,3 miliona dinara, što je za 1% manje nego prethodne godine. Najveće učešće u strukturi prihoda imale su kategorije energetske naknade 87,2% i naknade u oblasti saobraćaja 7,2%, dok su naknade za zagađenje i naknade za korišćenje resursa učestvovala sa 3,8% odnosno sa 1,7%, respektivno (RZS, 2024b)

U 2022. godini, učešće prihoda od naknada u oblasti životne sredine u bruto domaćem proizvodu iznosilo je 3,4%, dok je to učešće u ukupnim prihodima od poreza i socijalnih doprinosa iznosilo 8,5% (RZS, 2024c).

U „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2023/24. godinu“, stanje u okviru COR 12 u Republici Srbiji predstavljeno je ocenom „umereno se poboljšava“. Ovde možemo videti napredak jer je u prošlom Izveštaju o održivom razvoju Evrope 2022. COR 12 u Republici Srbiji ocenjen sa „stagniran napredak“. Napredak u bruto dodatoj vrednosti u sektoru ekoloških dobara i usluga ocenjen je kao stagniran (Lafortune et al, 2024).

Ocena napretka prioritizovanog potcilja 12.2

U okviru COR 12, izveštaj „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“, definisana su dva prioriteta potcilja koja treba ispuniti do 2030. godine, a ovde je fokus na potcilju 12.2:

Prioritetni potcilj	12.2: Do 2030. godine postići održivo upravljanje i efikasno korišćenje prirodnih resursa
Pokazatelj	Produktivnost resursa sa ciljanom vrednošću od 0,7 EUR/kg do 2030. godine

Ključni indikator za praćenje napretka u odnosu na potcilj 12.2 je produktivnost resursa. Produktivnost resursa je mera ukupne količine materijala koje privreda direktno koristi (mereno kao domaća potrošnja materijala (DMC)³⁵ u odnosu na BDP).

Prema poslednjim podacima objavljenim na sajtu Evrostata, Republika Srbija se nalazi među poslednjima po produktivnosti resursa, a ispod nje je samo Turska. Podaci

za indikator produktivnost resursa za 2022. godinu za Republiku Srbiju nisu dostavljeni (Evrostat, 2024c).

Domaća potrošnja materijala u periodu od 2017. do 2021. godine, pokazuje značajno udaljavanje od cilja (SGSR 4,02%), dok se u istom periodu kod produktivnosti resursa beleži umereni napredak usled većeg rasta bruto društvenog proizvoda u odnosu na domaću potrošnju materijala (Babović, 2023).

35 Ukupna količinu materijala koja se direktno koristi u privredi, a definiše se kao godišnja količina sirovina dobijenih sa domaćeg terena fokusne privrede, plus fizički uvoz, minus svi fizički izvozi.

Produktivnost resursa za 2022. godinu za Republiku Srbiju iznosi 0,315 EUR/kg. Za 2021. godinu je iznosila 0,34 EUR/kg, što dovodi do zaključka da se produktivnost neznatno smanjila (RZS, 2024a).

Ispunjenost preporuka iz prethodnih monitoring izveštaja

Preporuka iz prethodnog izveštaja	Status	Komentar
MZŽS koje radi na izradi nove Nacionalne strategije održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara treba da je usaglasila sa usvojenim Programom razvoja cirkularne ekonomije u Republici Srbiji za period od 2022. do 2024. godine.	Nije usvojena	Nacionalna strategija održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara još nije usvojena. Nacrt Nacionalne strategije održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara nije javno dostupan. Preporuka nije usvojena od 2023. godine.
Da bi se povećala produktivnost resursa, neophodno je da VRS napravi međusektorsku saradnju MZŽS, privrede i energetike u pisanju i kreiranju ciljeva za strateška dokumenta koja pokrivaju oblasti održivog korišćenja prirodnih resursa.	Nije usvojena	U izveštajnom periodu nije došlo do međusektorske saradnje između ministarstava. Preporuka nije usvojena od 2023. godine.
Neophodno je da VRS okupi sve zainteresovane strane koje bi davale preporuke i rešenja za održivo i racionalno korišćenje prirodnih resursa.	Nije usvojena	VRS nije napravila poziv i okupila zainteresovane strane u izveštajnom periodu. Preporuka nije usvojena od 2023. godine.
Potrebno je da nadležne institucije koje se bave poslovima zaštite životne sredine prepoznaju značaj za stvaranje podsticaja za kompanije i društvene aktere čija je politika poslovanja okrenuta ka obnovljivim izvorima energije kroz promenu zakonodavstva, na primer putem umanjenja poreza, obezbeđivanja subvencija, jasno definisanih propisa i verifikacije standardizacije.	Delimično usvojena	MZŽS i Program Ujedinjenih nacija za razvoj, uz podršku Globalnog fonda za životnu sredinu, dodelili su krajem 2022. godine priznanja i novčane nagrade autorima 21 najbolje inovativne ideje (od kojih 12 uključuju saradnju nauke i privrede) za dalji razvoj cirkularne ekonomije u Republici Srbiji.

Preporuke

1. MZŽS koje radi na izradi nove Nacionalne strategiji održivog korišćenja prirodnih resursa i dobara treba da je usaglasi sa usvojenim Programom razvoja cirkularne ekonomije u Republici Srbiji za period od 2022. do 2024. godine.
2. Da bi se povećala produktivnost resursa, neophodno je da VRS napravi međusek-torsku saradnju MZŽS, privrede i energetike u pisanju i kreiranju ciljeva za strateška dokumenta koja pokrivaju oblasti održivog korišćenja prirodnih resursa.
3. Neophodno je da VRS okupi sve zainteresovane strane koje bi davale preporuke i rešenja za održivo i racionalno korišćenje prirodnih resursa.
4. Potrebno je da nadležne institucije koje se bave poslovima zaštite životne sredine prepoznaju značaj za stvaranje podsticaja za kompanije i društvene aktere čija je politika poslovanja okrenuta ka obnovljivim izvorima energije kroz promenu zakonodavstva, na primer putem umanjenja poreza, obezbeđivanja subvencija, jasno definisanih propisa i verifikacije standardizacije.
5. MZŽS, kroz izmene zakonske osnove za naplatu naknada u oblasti životne sredine, treba da poveća iznos naknade za korišćenje neobnovljivih prirodnih resursa pozivajući se na prvi stub iz Zelene agende koji obuhvata oblast klime, energetike i mobilnosti i koji propisuje aktivnosti i mere na većoj upotrebi obnovljivih izvora energije i smanjenje upotrebe uglja.

Prioritetna celina 7: Čiste i otporne zajednice

Srbija spada u zemlje sa bogatim vodnim resursima, dok zagađenost vazduha predstavlja sve veći problem, a količina generisanog otpada se povećava iz godine u godinu. Neophodno je sprovesti mere kako bi se dostigao univerzalan i jednak pristup sigurnoj i pristupačnoj vodi za piće (potcilj 6.1), unaprediti kvalitet vode smanjenjem zagađenja, eliminisati rasipanje i na najmanju moguću meru svesti ispuštanje opasnih hemikalija i materijala (potcilj 6.3), smanjiti negativan uticaj gradova na životnu sredinu meren po glavi stanovnika, s posebnom pažnjom na kvalitet vazduha i upravljanje otpadom (potcilj 11.6), značajno smanjiti proizvodnju otpada (potcilj 12.5) i osnažiti otpornost i adaptivni kapacitet na opasnosti povezane s klimatskim uslovima i prirodnim katastrofama (potcilj 13.1).

Cilj održivog razvoja 6:

ČISTA VODA I SANITARNI USLOVI

Obezbediti dostupnost i održivo upravljanje vodom i sanitacijama za sve

U aprilu 2023. godine VRS je usvojila Plan upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije do 2027. godine. Radi se o ključnom strateškom instrumentu za integralno upravljanje vodama i sprovođenje Okvirne direktive o vodama EU. Plan, između ostalog, daje pregled karakteristika vodnih tela na području Srbije, analizira pritiske na vode, donosi okvir monitoringa i program mera čija je glavna namena dostizanje dobrog stanja svih vodnih tela, kao osnovnog cilja Okvirne direktive o vodama. Među ključnim merama u programu su i mere koje imaju direktan uticaj na poboljšanje kvaliteta voda:

- Izgradnja ili dogradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda,
- Smanjenje zagađenja nutrijentima iz poljoprivrede,

- Smanjenje zagađenja pesticidima iz poljoprivrede,
- Sanacija kontaminiranih lokaliteta.

U skladu sa metodologijom Okvirne direktive o vodama, u Planu su identifikovane aglomeracije (naselja) u Srbiji koja predstavljaju značajne izvore zagađenja voda. Ukupno je identifikovano 398 aglomeracija od koji su 345 sa brojem stanovnika većim od 2000, tj. one iz kojih potiče najveći deo zagađenja voda nutrijentima. Identifikacija aglomeracija treba da posluži za bolje planiranje i prioritizaciju izgradnje postrojenja za prečišćavanje komunalnih otpadnih voda.

U izveštajnom periodu nije bilo značajnijih promena u zakonskom okviru za upravljanje vodama, niti su one bile predviđene

Planom rada VRS za 2023. godinu (VRS, 2023c). Nacionalni program za usvajanje pravnih tekovina Evropske unije je poslednji put revidiran u 2022. godini i u njemu je izrada novog Zakona o vodama predviđena u IV kvartalu 2023. godine. U istom dokumentu je najavljen i Zakon o vodi za piće, ali nema dostupnih informacija o napretku izrade ovog dokumenta (VRS, 2023d).

U „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2023/24. godinu” je ocenjeno da Republika Srbija stagnira u pogledu celokupnog COR 6 i da su glavni izazovi i dalje prisutni. Procenat stanovništva koje je priključeno na sisteme za prečišćavanje otpadnih voda kao i procenat stanovništva kojem su dostupni sistemi vodosnabdevanja kojima se dobro upravlja su i dalje u stagnaciji (Lafortune et al, 2024).

Ocena napretka prioritizovanih potciljeva 6.1 i 6.3

U okviru COR 6, izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora” definisana su dva prioriteta potcilja koja je potrebno ispuniti do 2030:

Prioritetni potcilj	6.1: Do 2030. godine dostići univerzalan i jednak pristup sigurnoj i pristupačnoj vodi za piće		6.3: Unaprediti kvalitet vode smanjenjem zagađenja, eliminisati rasipanje i na najmanju moguću meru svesti ispuštanje opasnih hemikalija i materijala, prepoloviti udeo nepročišćenih otpadnih voda i značajno povećati recikliranje i bezbednu ponovnu upotrebu	
Pokazatelj	Procenat populacije koji koristi vodu za piće iz javnih sistema 100%	Adekvatno snabdevanje vodom sa ciljanom vrednošću od 100%	Procenat otpadnih voda koje se prerađuju	Procenat vodnih tela sa dobrim statusom kvaliteta sa ciljanom vrednošću od 100%

Prioritetni potcilj 6.1

Prema dostupnim podacima u nacionalnoj bazi COR indikatora RZS-a, procenat populacije koji se snabdeva vodom iz javnih sistema, odnosno javnih vodovoda je 75%. U ovoj bazi se vidi i da se ovaj podatak nije menjao još od 2004. godine (RZS, 2024d).

Drugi dostupni statistički podaci koji su relevantni za ovaj potcilj pokazuju da je i

u 2022. godini nastavljen trend povećanja zahvatanja vode za potrebe snabdevanja pitkom vodom i povećanja mreže za snabdevanje. U 2022. godini je zahvaćeno 2,3% više vode za potrebe snabdevanja pitkom vodom i priključeno je 0,3% više korisnika u odnosu na 2021. godinu. Povećanje dužina vodovodne mreže za isti period iznosi 2,3% (RZS, 2024c). Ukoliko se pogledaju podaci

u publikaciji „Opštine i regioni u Republici Srbiji” koji se odnose na broj domaćinstava koji se snabdevaju vodom iz vodovoda, može se proračunati da procenat povezanosti stanovništva na vodovode iznosi oko 84% (RZS, 2024f). To pokazuje da podaci u nacionalnoj bazi COR indikatora nisu ažurirani već duže vreme. Da ipak dolazi do povećanja povezanosti stanovništva na sisteme javnog vodosnabdevanja govore i podaci o povećanju dužine vodovodne mreže i povećanja broja korisnika.

Podaci o kontroli javnih vodova za 2023. godinu nisu bili dostupni do sastavljanja ovog izveštaja. Izveštaji za 2022. godinu su pokazali da je od 156 kontrolisanih vodovoda njih 105 (67,3%) bilo ispravno. Među vodovima sa neispravnom vodom za piće, njih 17 (10,9%) imalo je fizičko-hemijsku neispravnost, 14 (8,9%) mikrobiološku neispravnost, a

20 (12,8%) udruženu neispravnost (Knežević, 2023). Ovi procenti se nisu značajno promenili u odnosu na prethodnu godinu (2021).

Poredeći različite statističke podatke o vodosnabdevanju u Republici Srbiji se može zaključiti da je procenat stanovništva koje je povezano na sisteme javnog vodosnabdevanja u blagom, ali konstantnom porastu. Taj procenat je i dalje značajno ispod cilja od 100% povezanosti do 2030. godine. Da bi se taj cilj dostigao do planiranog perioda potrebno je nastaviti sa pojačanim ulaganjima u infrastrukturu za vodosnabdevanje i unaprediti saradnju nadležnih institucija, odnosno Ministarstva građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture (MGSI), MZZS, Direkcije za vode Ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva i lokalnih samouprava, kako bi se ubrzala priprema dokumentacije i sprovođenje projekata izgradnje.

Prioritetni potcilj 6.3

Udeo populacije koja je priključena na tretman urbanih otpadnih voda sa najmanje sekundarnim tretmanom³⁶ je u 2022. godini iznosio 15,2% (RZS, 2024g). Ovaj indikator i dalje pokazuje blagi pozitivan trend (u 2021. godini on je iznosio 14,7%). Ipak, mali nivo prečišćavanja komunalnih otpadnih voda, daleko ispod proseka u EU zemljama, i dalje predstavlja najveći izazov u oblasti zaštite voda. U Republici Srbiji je do sada izgrađeno 49 postrojenja za preradu komunalnih otpadnih voda, od kojih su 32 u funkciji, a samo manji broj njih postiže projektovani efekat (VRS, 2023f). Iz toga proizlazi da najveći deo gradskih sredina u Srbiji nema funkcionalne sisteme za prečišćavanje voda. Procenat domaćinstava

koja su povezana na kanalizacionu mrežu je takode blago porastao, za 0,4%, u odnosu na 2021. godinu (RZS, 2024h). Podatak o udelu tela sa dobrim statusom vode i dalje nije ažuriran u nacionalnoj bazi COR indikatora. Poslednji dostupan podatak je od 2020. godine, kada je ovaj udeo iznosio 67,82% (RZS, 2024i).

U poslednjih nekoliko godina je primetan rast investicija u izgradnju sistema za prečišćavanje otpadnih voda u Republici Srbiji. Trenutno postoje planovi za izgradnju oko 140 novih postrojenja. Prema Planu rada VRS, do 2025. godine je planirano puštanje u rad 26 novih postrojenja (VRS, 2023c).

36 Sekundarni tretman otpadnih voda uključuje biološki tretman kojim se smanjuje koncentracija biorazgradive organske materije.

Ispunjenost preporuka iz prethodnih monitoring izveštaja

Preporuka iz prethodnog izveštaja	Status	Komentar
U najkraćem roku pripremiti i usvojiti novi Zakon o vodama, koji je u potpunosti usklađen sa zakonodavstvom EU. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke ima Direkcija za vode Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede.	Nije usvojena	Tokom 2023. godine nije bilo aktivnosti na izradi novog Zakona o vodama. Preporuka nije usvojena od 2022. godine.
U najkraćem roku usvojiti Plan zaštite voda od zagađenja. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke ima Direkcija za vode Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede.	Nije usvojena	Nije bilo aktivnosti na izradi Plana zaštite voda od zagađenja. U 2023. godini je usvojen Plan upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije do 2027. godine koji u sebi sadrži važne elemente i mere koje se odnose na unapređenje kvaliteta voda. Preporuka nije usvojena od 2020. godine.
Ubrzati pripremu projektne dokumentacije za izgradnju postrojenja za preradu otpadnih komunalnih voda u prioritetnim aglomeracijama u skladu sa Višegodišnjim finansijskim i investicionim planom do 2029. godine. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke imaju MZŽS i lokalne samouprave.	Delimično usvojena	Nastavljeno je sa ulaganjima u izgradnju postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda.
Proširiti mrežu monitoringa kvaliteta površinskih i podzemnih voda u skladu sa Programom monitoringa datim u Planu upravljanja vodama do 2025. godine. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke imaju MZŽS i Agencija za zaštitu životne sredine (AZŽS).	Delimično usvojena	Plan upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije do 2027. godine, usvojen 2023. godine, u sebi sadrži i program monitoring voda.

Preporuke

1. U najkraćem roku pripremiti i usvojiti novi Zakon o vodama, koji je u potpunosti usklađen sa zakonodavstvom EU. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke ima Direkcija za vode Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede.
2. U najkraćem roku usvojiti Plan zaštite voda od zagađenja. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke ima Direkcija za vode Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede.
3. Ubrzati pripremu projektne dokumentacije za izgradnju postrojenja za preradu otpadnih komunalnih voda u prioritarnim aglomeracijama u skladu sa Višegodišnjim finansijskim i investicionim planom do 2029. godine. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke imaju MZZS i LS.
4. Proširiti mrežu monitoringa kvaliteta površinskih i podzemnih voda u skladu sa Programom monitoringa datim u Planu upravljanja vodama do 2025. godine. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke imaju MZZS i AZŽS.
5. Redovno ažurirati podatke za COR 6 u nacionalnoj bazi COR indikatora. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke ima RZS.

Cilj održivog razvoja 11:

ODRŽIVI GRADOVI I ZAJEDNICE³⁷

Učiniti gradove i ljudska naselja inkluzivnim, bezbednim, otpornim i održivim

U okviru javnih politika u odnosu na prethodni izveštajni period kada su usvojeni Program zaštite vazduha, Program upravljanja otpadom i Program razvoja cirkularne ekonomije, koji su i dalje aktuelni, tokom poslednjeg izveštajnog perioda usvojen je Program upravljanja muljem u Republici Srbiji za period 2023–2032, kao i prateći Akcioni plan za period 2023–2027. Cilj ovog planskog dokumenta koji se prvi put usvaja u Republici Srbiji jeste da se uspostavi sistem upravljanja muljem iz postrojenja za prečišćavanje komunalnih otpadnih voda.

Kada je reč o pravnom okviru, u maju 2023. godine stupile su na snagu izmene Zakona

o upravljanju otpadom, a glavne promene se odnose na dozvole za upravljanje otpadom, način upravljanja građevinskim otpadom, način upravljanja otpadnim muljem iz postrojenja za prečišćavanje komunalnih otpadnih voda, nadležnosti za izdavanje dozvola, itd. (Antić et al., 2023). Tokom 2023. godine izmenjen je i Zakon o korišćenju obnovljivih izvora energije, čime se omogućuje dalji razvoj sektora obnovljivih izvora energije i sprovođenje aukcija za nove kapacitete iz OIE. Osim ovih izmena, za cilj 11 u kontekstu prioritetne celine 7 i dalje su relevantni Zakon o zaštiti vazduha, Zakon o klimatskim promenama, Zakon o energetskej efikasnosti i racionalnoj upo-

37 COR 11 se nalazi u dve prioritetne celine, pa su zato dva puta obrađene promene u strateškom, zakonodavnom i institucionalnom okviru za njegovo sprovođenje, u skladu sa temom prioritetne celine. U okviru ove celine, obrađen je deo koji se odnosi na negativne efekte gradova, sa posebnim fokusom na kvalitet vazduha i upravljanje otpadom.

trebi energije i Zakon o zaštiti od buke u životnoj sredini.

Po pitanju institucionalnog okvira, nije bilo promena u odnosu na prethodni izveštaj, te je i dalje ključna institucija za pitanje vazduha i otpada Ministarstvo za zaštitu životne sredine i u okviru njega AZŽS koja je zadužena za poslove vođenja podataka, pripreme izveštaja i slično.

U „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2023/24. godinu” stanje u Republici

Srbiji po pitanju cilja 11 ocenjuje se kao „na putu ili u fazi održavanja napretka” sa i dalje prisutnim glavnim izazovima, a ista ocena data je i za indikator koji se odnosi na otpad. Navodi se da je stopa recikliranja opštinskog otpada na nivou od 16,8% u 2021. godini, što je napredak u odnosu na prošlogodišnji podatak od 15,4% za 2020. godinu. Informacije o izloženosti zagađenju vazduha odnosno količinama čestica PM_{2,5} u urbanim sredinama nisu dostupne, te nema podataka o tom indikatoru (Lafortune et al, 2024).

Ocena napretka prioritizovanog potcilja 11.6

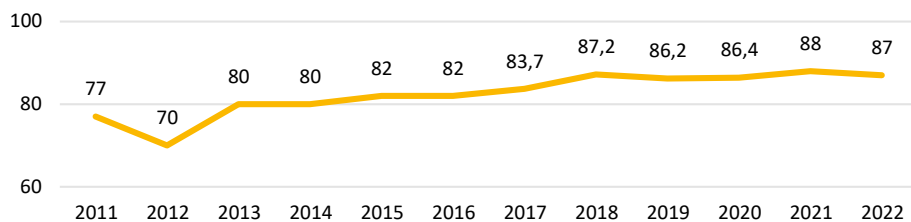
U okviru COR 11, izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora” definisan je jedan prioritetni potcilj koji u okviru „Prioritetne celine 7: Čiste i otporne zajednice” treba ispuniti do 2030:

Prioritetni potcilj	11.6: Smanjiti negativan uticaj gradova na životnu sredinu meren po glavi stanovnika, sa posebnom pažnjom na kvalitet vazduha i upravljanje otpadom na opštinskim i drugim nivoima	
Pokazatelj	Do 2031. godine dostići pokrivenost stanovništva RS komunalnim uslugama prikupljanja otpada od 100% (u skladu sa Programom upravljanja otpadom 2022–2031)	Smanjiti emisije čestica PM _{2,5} za 22% do 2030. godine (u skladu s Direktivom 2016/2284/EU [NEC Direktiva])

Došlo je do blagog pada u obuhvatu prikupljanja otpada – prosečni obuhvat u 2022. godini iznosio je 87%, što je smanjenje od 1% u odnosu na prethodnu 2021. godinu (Grafikon 18). Nisu poznati razlozi za

ovo smanjenje. Sa druge strane primetan je porast stepena reciklaže komunalnog otpada sa 16,8% u 2021. na 17,7% u 2022. godini, u čemu jedinice lokalne samouprave utiču sa ispod 3% (Đorđević et al, 2023).

Grafikon 18. Prosečni obuhvat prikupljanja otpada (u %) u Republici Srbiji, 2011–2022.

Izvor: Agencija za zaštitu životne sredine (2020–2023), Izveštaji o stanju životne sredine u Republici Srbiji za 2019, 2020, 2021. i 2022. godinu

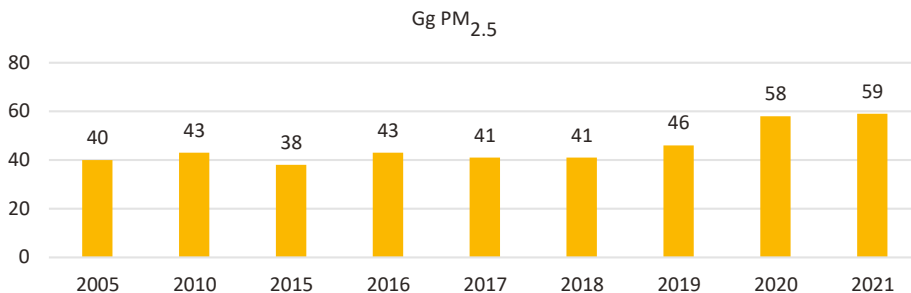
Iako je poslednjih godina porastao procenat stanovništva obuhvaćen organizovanim prikupljanjem otpada, jedan od ključnih problema ostaje to što nije uspostavljen sistem organizovanog odvojenog sakupljanja, sortiranja i reciklaže komunalnog otpada (Srda, 2023). Nema promena kada je reč o broju regionalnih centara za upravljanje otpadom (i dalje 10 od 26 planiranih do 2034. godine).

Sa pozitivne strane, tokom 2023. godine započelo je spaljivanje otpada radi dobijanja električne i toplotne energije u Centru za upravljanje čvrstim otpadom u Vinči i

njegovo puno funkcionisanje očekuje se tokom 2024. godine. U Centar stiže otpad koji može da se reciklira, kao i opasan otpad iz domaćinstva poput baterija, sijalica, malih kućnih aparata, boja, hemikalija, lekova itd.

Izveštaj AZŽS pokazuje da su količine čestica $PM_{2.5}$ od 2005. (godina koja se navodi kao početna za merenje prema NEC direktivi EU) do 2021. godine porasle sa 40 Gg na 59 Gg (Grafikon 19). Najveći izvor emisija ovih čestica jesu toplane snage manje od 50 MW i individualna ložišta (Knežević et al, 2023).

Grafikon 19. Količine $PM_{2.5}$ čestica u Srbiji 2005–2021. u Gg

Izvor: Godišnji izveštaj o stanju kvaliteta vazduha u Republici Srbiji 2022. godine, 2023.

Iako Zakon o zaštiti vazduha nalaže da je AZŽS u obavezi da objavljuje godišnji izveštaj do 28. februara za prethodnu godinu, izveštaj za 2023. godinu nije dostupan u trenutku pisanja ovog teksta (april 2024. godine). Poslednji izveštaj objavljen tokom 2023. je za 2022. godinu, gde se navodi da je u svih osam aglomeracija (Beograd, Bor, Kosjerić, Novi Sad, Niš, Pančevo, Smederevo i Užice) vazduh bio III kategorije odnosno prekomerno zagađen, kao što je bio slučaj i u prethodnom godišnjem izveštaju. Kada je reč o suspendovanim česticama $PM_{2.5}$ prekoračenje graničnih vrednosti za-

beleženo je u svim aglomeracijama osim u Boru i Novom Sadu (Knežević et al, 2023).

Pozitivno je to što se iz godine u godinu povećava broj mernih mesta sa kojih se prikupljaju i obrađuju podaci, te je broj od 201 u 2021. porastao na 220 mernih mesta u 2022. godini. Ipak, i dalje oko 20% stanovnika Srbije živi u opštinama u kojima nema nikakvog monitoringa kvaliteta vazduha (Paunović et al, 2023).

Ispunjenost preporuka iz prethodnih monitoring izveštaja

Preporuka iz prethodnog izveštaja	Status	Komentar
Unaprediti institucionalne i finansijske kapacitete za kontrolu zagađenosti vazduha, na centralnom i lokalnom nivou, a najpre kapacitete AZŽS.	Nije usvojena	Preporuka se ponavlja od 2020. godine i nema informacija da su unapređeni kapaciteti za kontrolu zagađenosti vazduha. Izveštaj EU za Srbiju za 2023. godinu ponavlja preporuku o potrebi za obezbeđenjem adekvatnog osoblja u okviru AZŽS (Evropska komisija, 2023). Preporuka nije usvojena od 2020. godine.
Nastaviti s unapređenjem mreže i podataka koji se dobijaju iz mreže, a posebno postavljanje stanica u sredinama gde ne postoje zvanična merenja.	Delimično usvojena	Izveštaj AZŽS pokazuje da raste priliv podatka od strane jedinica lokalnih samouprava, kao i porast mernih mesta sa 201 u 2021. na 220 u 2022. godini. Ipak, i dalje oko 20% stanovnika Srbije živi u opštinama u kojima nema nikakvog monitoringa kvaliteta vazduha.
Povećati pokrivenost stanovništva komunalnim uslugama prikupljanja otpada.	Nije usvojena	U odnosu na prethodnu godinu podaci pokazuju smanjenje pokrivenosti stanovništva odnošenjem otpada od 1% (AZŽS, 2023). Preporuka nije usvojena od 2022. godine.
Izgraditi mrežu regionalnih centara za tretman otpada po globalnim standardima.	Delimično usvojena	Izgradnja mreže regionalnih centara za tretman otpada je u toku.

Preporuke

1. MZŽS treba da unapredi institucionalne i finansijske kapacitete za kontrolu zagađenosti vazduha, na centralnom i lokalnom nivou, a najpre kapacitete AZŽS.
2. MZŽS i AZŽS treba da nastave s unapređenjem mreže i podataka koji se dobijaju iz mreže, a posebno postavljanje stanica u sredinama gde ne postoje zvanična merenja.
3. JLS treba da povećaju pokrivenost stanovništva komunalnim uslugama prikupljanja otpada.
4. JLS treba da nastave sa izgradnjom mreže regionalnih centara za tretman otpada po globalnim standardima.

Cilj održivog razvoja 12:

ODRŽIVA PROIZVODNJA I POTROŠNJA³⁸

Obezbediti održive obrasce potrošnje i proizvodnje

Program upravljanja otpadom u Republici Srbiji za period 2022–2031. godine predstavlja osnovni strateški dokument za ovu oblast kojim su postavljeni ambiciozni ciljevi za svaku godinu. Njegov posebni cilj „Unapređen sistem upravljanja komunalnim otpadom kroz povećanu stopu reciklaže, smanjeno odlaganje biorazgradivog otpada na deponije i smanjeno odlaganje otpada na nesantitarne deponije” je vezan za COR 12. Izveštaj o rezultatima u dostizanju utvrđenih ciljeva Programa (čija realizacija doprinosi ispunjenju potcila 12.5) pripremaće MZŽS na osnovu sprovedene ex-post analize efekata, nakon svake tri godine sprovođenja Programa u okviru kojeg može da predloži i njegovu eventualnu reviziju.

Za implementaciju potcila 12.5 koji se odnosi na smanjenje proizvodnje otpada kroz prevenciju, redukciju, reciklažu i ponovno korišćenje krovni pravni akt je Zakon o upravljanju otpadom sa svojim podzakonskim aktima. Zakonom o upravljanju otpadom uređuju se: vrste i klasifikacija otpada; planiranje upravljanja otpadom; subjekti upravljanja otpadom; odgovornosti i obaveze u upravljanju otpadom; organizovanje upravljanja otpadom; upravljanje posebnim tokovima otpada; uslovi i postupak izdavanja dozvola; prekogranično kretanje otpada; izveštavanje o otpadu i baza podataka; finansiranje upravljanja otpadom; nadzor, kao i druga pitanja od značaja za upravljanje otpadom.

38 COR 12 se nalazi u dve prioritete celine, pa su zato dva puta obrađene promene u strateškom, zakonodavnom i institucionalnom okviru za njegovo sprovođenje, u skladu sa temom prioritete celine. U okviru ove celine obrađen je deo koji se odnosi na upravljanje otpadom.

Usvajanjem Zakona o izmenama i dopunama Zakona o upravljanju otpadom čija primena počinje od maja 2023. godine, fizičkim i pravnim licima dat je rok od godinu dana da svoja poslovanja usklade sa usvojenim izmenama i dopunama. Takođe, propisan je i rok od šest meseci za donošenje pratećih propisa predviđenih izmenama i dopunama (Antić et al., 2023).

Dugo očekivane Nove izmene i dopune Zakona o upravljanju otpadom (počele s primenom u maju 2023. godine) nažalost nisu rešile mnogobrojne probleme, već su doprinele da se stanje pogorša, pre svega u oblasti skladištenja opasnog otpada, jer je rok za skladištenje produžen sa 12 na 36 meseci, kao i kod korišćenja mobilnih postrojenja za energetska iskorišćenje otpada, koje je ovim izmenama i dopunama omogućeno (Antić et al., 2023).

Zakonom o upravljanju otpadom definisana su i načela upravljanja otpadom. Načelo hijerarhije upravljanja otpadom definiše raspored u sistemu upravljanja otpadom i postavlja raspored prioriteta u praksi. Prvo mesto zauzima prevencija stvaranja otpada i redukcija, odnosno smanjenje kori-

šćenja resursa. U vrhu prioriteta hijerarhije upravljanja otpadom je reciklaža, odnosno tretman otpada radi dobijanja sirovina. U Republici Srbiji trenutno dominira praksa da se otpad najviše deponuje bez prethodnog tretmana na lokalne nesanitarne deponije koje većinom ne zadovoljavaju ni minimum tehničkih standarda. Neformalni sakupljači otpada prvenstveno otpadne ambalaže nisu prepoznati kao subjekti u sistemu upravljanja otpadom, zbog toga se ne može znati koje količine otpada oni predaju operaterima.

U okviru izveštajnog perioda nije došlo do značajnih promena u institucionalnom okviru za sprovođenje COR 12.

U „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2023/24. godinu“, stanje u okviru COR 12 u Republici Srbiji predstavljeno je ocenom „umereno se poboljšava“. Ovde je uočen napredak jer je u prošlom Izveštaju o održivom razvoju Evrope 2022, COR 12 u Republici Srbiji ocenjen sa „stagniran napredak“. Srbija je na putu dostizanja ciljane vrednosti za COR 12, u delu izvoza plastičnog otpada (Lafortune et al, 2024).

Ocena napretka prioritizovanog potcilja 12.5

U okviru COR 12, „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora“ definisana su dva prioriteta potcilja koja treba ispuniti do 2030. godine, a ovde je fokus na potcilju 12.5:

Prioritetni potcilj	12.5: Do 2030. značajno smanjiti proizvodnju otpada kroz prevenciju, redukciju, recikliranje i ponovno korišćenje
Pokazatelj	Do 2029. godine dostići nivo reciklaže/ponovo iskorišćenje ambalažnog otpada od 53%

Ključni indikator za praćenje napretka u odnosu na potcilj 12.5 „Do 2029. godine dostići nivo reciklaže/ponovo iskorišćenje ambalažnog otpada od 53%”.

Ciljana vrednost koju treba postići trebalo bi da prati ciljeve za smanjenje i reciklažu otpada Republike Srbije koji su u skladu sa specifičnim planovima za sprovođenje Okvirne direktive o otpadu 2008/98/EZ, Direktive o ambalaži i ambalažnom otpadu 94/62/EZ i Direktive o otpadnoj električnoj i elektronskoj opremi 2012/19/EZ.

Indikatorom se prati smanjivanje nastajanja otpada. Podaci su dostupni za period 2017–2021. godine i ukazuju na značajno povećanje stope recikliranja komunalnog otpada, sa 14,1% na 16,8%, što ukazuje na promenu od 4,48% merenu složenom godišnjom stopom rasta.

Tokom 2022. godine u okviru ENVAP4 projekta je urađena „Analiza stanja odvojenog sakupljanja otpada na nivou jedinica lokalne samouprave”. Cilj analize je pružanje odgovora na pitanja gde su glavni problemi i sa kojim izazovima se susreću JLS i javna komunalna preduzeća u uvođenju sistema selekcije i odvojenog sakupljanja otpada, ali i u pogledu redovnog izveštavanja AZŽS o količinama otpada i stepenu reciklaže.

U Republici Srbiji najveći deo komunalnog otpada se odlaže na deponije, što bi u hijerarhiji upravljanja otpadom trebalo biti poslednje rešenje, nakon sprečavanja nastajanja otpada, ponovne upotrebe otpada, recikliranja i drugih vrsta iskorišćenja otpada. Poslednja procena AZŽS govori da se u Republici Srbiji na godišnjem nivou reciklira oko 15% (u 2022. godini 17,7%) produkovanog komunalnog otpada, a da

JLS u tome učestvuju sa samo do 3%, dok sve ostale reciklirane količine potiču od neformalnog sektora. Stepenn reciklaže komunalnog otpada je u direktnoj vezi sa aktivnostima i organizacijom sistema upravljanja otpadom koji uređuju JLS, a realizuju javna komunalna preduzeća (Đorđević et al., 2023).

Na osnovu podataka Zavoda za statistiku za 2022. godinu, stopa reciklaže komunalnog otpada iznosi 17,7%.

Prema podacima Zavoda za statistiku tokom 2022. godine u Republici Srbiji sektori ekonomskih delatnosti stvorili su 174,7 miliona tona otpada. Ukupno je tretirano 174,3 miliona tona otpada, pri čemu je reciklirano 6,8% više otpada u odnosu na prethodnu godinu.

Podzakonski akt koji je usvojen u izveštajnom periodu, a koji je relevantan za implementaciju potcilja 12.5 je Uredba o vrsti finansijskih garancija i ekvivalentnog osiguranja kojim se obezbeđuje obavljanje delatnosti upravljanja otpadom (VRS, 2023g).

Ispunjenost preporuka iz prethodnih monitoring izveštaja

Preporuka iz prethodnog izveštaja	Status	Komentar
<p>Potrebno je implementirati načelo „zagađivač plaća“, koje je jasno definisano u Zakonu o upravljanju otpadom. Mora da ga kontroliše inspekcija nadležna za oblast upravljanja otpadom kako bi zagađivači snosili kompletne troškove posledica svojih aktivnosti.</p>	<p>Delimično usvojena</p>	<p>Na osnovu podataka iz Izveštaja o radu Inspekcije za zaštitu životne sredine u 2023. godini inspektori za zaštitu životne sredine, odeljenje za nadzor operatera postrojenja, prekograničnog kretanja i posebnih tokova otpada, podnelo je:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 12 prekršajnih prijavi i - 1 prijavu za privredni prestup. <p>U toku 2023. godine izrečena je jedna presuda. Aktivnosti usmerene ka preventivnom delovanju iz oblasti upravljanja otpadom ogledale su se u davanju stručnih i praktičnih saveta i preporuka, i to u vezi sa davanjem smernica za obavljanje delatnosti tretmana, odnosno ponovnog iskorišćenja i zbrinjavanja otpada kod operatera postrojenja, izradi i popunjavanju dokumentacije o otpadu, kao i drugim pitanjima iz oblasti upravljanja otpadom. Izvršena je jedna službena savetodavna poseta.</p>
<p>MZŽS, koje je odgovorno za poslove upravljanja otpadom, treba da formira regione za upravljanje otpadom koji se obrazuju kroz saradnju JLS. Posle definisanja regiona, neophodno je izgraditi regionalne infrastrukture za upravljanje komunalnim otpadom.</p>	<p>Nije usvojena</p>	<p>Prema Nacionalnoj strategiji upravljanja otpadom iz 2003. i 2010. godine, predviđeno je zatvaranje i rekultivacija postojećih smetlišta i izgradnja 29 regionalnih sanitarnih deponija, sa centrima za separaciju reciklabilnog otpada i transfer stanicama. Do sada je izgrađeno 12 sanitarnih deponija. U toku 2023. godine nije definisan nijedan novi region. Preporuka nije usvojena od 2023. godine.</p>

<p>Kroz zakonodavstvo koje definiše oblast upravljanja otpadom, a za koje je zaduženo MZŽS, neophodno je uvesti dodatne subvencije i podršku za privredu i fizička lica koja vrše selekciju komunalnog otpada i time povećavaju indeks stope reciklaže.</p>	<p>Delimično usvojena</p>	<p>MZŽS, u aprilu 2023. godine, raspisalo je javni konkurs za prvi kvartal. Predmet konkursa obuhvatao je dodelu podsticajnih sredstava za ponovnu upotrebu i iskorišćavanje otpada kao sekundarne sirovine ili za dobijanje energije i za proizvodnju kesa – tregerica za višekratnu upotrebu.</p> <p>U 2023. godini subvencije su otišle u ruke operatera koji se bave sledećim upravljanjem i tretmanom sledećih vrsta otpada:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ponovna upotreba, reciklaža i korišćenje otpadne električne i elektronske opreme - ponovna upotreba, reciklaža i korišćenje otpadnih prenosnih akumulatora ili startera - ponovna upotreba i korišćenje otpadne gume kao sekundarne sirovine - tretman otpadnih guma radi dobijanja energije - ponovna upotreba, reciklaža i korišćenje otpadnih ulja kao sekundarne sirovine.
---	---------------------------	--

Preporuke

1. Potrebno je implementirati načelo „zagađivač plaća”, koje je jasno definisano u Zakonu o upravljanju otpadom. Mora da ga kontroliše inspekcija nadležna za oblast upravljanja otpadom kako bi zagađivači snosili kompletne troškove posledica svojih aktivnosti.
2. MZŽS, koje je odgovorno za poslove upravljanja otpadom, treba da formira regione za upravljanje otpadom koji se obrazuju kroz saradnju JLS. Posle definisanja regiona, neophodno je izgraditi regionalne infrastrukture za upravljanje komunalnim otpadom.
3. Kroz zakonodavstvo koje definiše oblast upravljanja otpadom, a za koje je zaduženo MZŽS, neophodno je uvesti dodatne subvencije i podršku za privredu i fizička lica koja vrše selekciju komunalnog otpada i time povećavaju indeks stope reciklaže.
4. Neophodno je da MZŽS kontinuirano vrši promociju načela hijerarhije upravljanja otpadom na svim nivoima kroz edukacije i uvođenje dodatnih finansijskih sredstava za privredna društva, operatere i komunalna preduzeća koji imaju najveću stopu reciklaže. Ovom merom povećao bi se indeks reciklaže komunalnog otpada.
5. Neophodno je da Sektor za upravljanje otpadom i otpadnim vodama MZŽS, inicira izmene Zakona o upravljanju otpadom kako bi se neformalni sakupljači otpada prepoznali i uveli u sistem upravljanja otpadom u što kraćem vremenskom roku i na taj način doprineli u realizaciji ambicioznih ciljeva za ambalažni otpad iz Programa upravljanja otpadom u Republici Srbiji za period 2022–2031. godine.

Cilj održivog razvoja 13:

AKCIJA ZA KLIMU

Preduzeti hitnu akciju u borbi protiv klimatskih promena i njihovih posledica

VRS je 1. juna 2023. godine usvojila Strategiju niskougljeničnog razvoja Republike Srbije za period od 2023. do 2030. sa projekcijama do 2050. godine (VRS, 2023h). Do usvajanja ove Strategije došlo je više od tri godine nakon što je održana javna rasprava, u januaru 2020. godine i pet godina otkako je napisana. Kako se navodi u saopštenju MZŽS, Strategija je usvojena „u cilju utvrđivanja strateških pravaca delovanja i javne politike smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte na nivou cele privrede“, a kao obaveza prema Zakonu o klimatskim promenama. Strategijom je preporučeno smanjenje gasova sa efektom staklene bašte za 33,3% do 2030. godine, u odnosu na 1990. godinu. Pored toga, u Strategiji su predstavljene mere, indikatori, troškovi i resursi potrebni za dostizanje ovog, ali i dru-

gih predstavljenih scenarija. Ambicije smanjenja emisija sa efektom staklene bašte definisane ovim dokumentom nisu u skladu sa ambicijama na koje se Srbija obavezala na Savetu ministara Energetske zajednice, održanom u decembru 2022. godine. Ovom prilikom Srbija se obavezala da će do 2030. godine smanjiti emisije sa efektom staklene bašte za 40,3% u odnosu na 1990. godinu (Ministerial Council of the Energy Community, 2022).

Pored Strategije niskougljeničnog razvoja, tokom 2023. godine doneto je nekoliko podzakonskih dokumenata, koji za cilj imaju omogućavanje sprovođenja Zakona o klimatskim promenama. Ovim Zakonom, koji je usvojen 2021. godine (VRS, 2021a), uređuje se sistem za ograničenje emisi-

ja GHG i za prilagodavanje na izmenjene klimatske uslove, monitoring i izveštavanje o Strategiji niskougljeničnog razvoja i njenom unapređenju. Uveden je, takođe sistem za monitoring, izveštavanje i verifikaciju o emisijama gasova sa efektom staklene bašte, ali za efikasnije sprovode-nje odredbi u okviru zakona potrebno je donošenje različitih podzakonskih akata. Usvojena je Uredba o vrstama podataka, organima i organizacijama i drugim fizičkim i pravnim licima koja dostavljaju podatke za izradu nacionalnog inventara gasova sa efektom staklene bašte (VRS2023), čije donošenje predstavlja nastavak usklađivanja nacionalne regulative sa regulativnom EU. Krajem 2023. godine usvojen je Program prilagodavanja na izmenjene klimatske uslove za period od 2023. do 2030. godine sa Akcionim planom (VRS, 2023i). Programom su definisane aktivnosti koje će Srbija sprovesti u cilju adaptacije na posledice klimatskih promena, uz navedene konkretne mere koje će se preduzeti u periodu do 2026. godine. Sredstva izdvojena za ovaj prvi definisani period iznose 865 miliona dinara, budžetskih sredstava. U junu 2023. godine usvojen je i Pravilnik o sadržini Nacionalnog inventara gasova sa efektom staklene bašte i Nacionalnog izveštaja o inventaru gasova sa efektom staklene bašte, gde je sadržina inventara usklađena sa odlukama Okvirne Konvencije UN o promeni klime (UNFCCC), Sporazuma iz

Pariza i smernica Međunarodnog panela za klimatske promene (IPCC). Kasnije te godine, u decembru, usvojen je Pravilnik o monitoringu i izveštavanju o emisijama gasova sa efektom staklene bašte (VRS, 2023j). Ovim pravilnikom propisani su načini izveštavanja o emisijama gasova sa efektom staklene bašte, kao i obaveze operatera postrojenja koja emituju ove gaseve, kada su rokovi i pravila izveštavanja u pitanju. Takođe, u junu 2023. godine usvojen je i Pravilnik o sadržini Inventara gasova sa efektom staklene bašte i Izveštaj o inventaru gasova sa efektom staklene bašte (VRS, 2023k).

Pored navedenih dokumenata, još jedan bitan dokument za klimatske politike Republike Srbije, sa čijim usvajanjem se ka-sni, jeste INEKP. Ovaj dokument treba da definiše konkretne korake koje će Republika Srbija preduzeti sa ciljem da dostigne klimatsku neutralnost do 2050. godine. Tokom leta 2023. godine, nacrt ovog dokumenta bio je postavljen na javnoj raspravi, ali do danas nije usvojen.

„Izveštaj o održivom razvoju Evrope za 2023/24. godinu” ocenjuje da je Republika Srbija u okviru sprovođenja ciljeva za COR 13 stagnirala i da na putu do ostvarivanja ovog cilja postoji još značajnih izazova (Lafortune et al, 2024).

Ocena napretka prioritizovanog potcilja 13.1

U okviru COR 13, izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora” definisan je jedan prioritetni potcilj koji treba ispuniti do 2030: Osnažiti otpornost i adaptivni kapacitet na opasnosti povezane sa klimatskim uslovima i prirodnim katastrofama u svim zemljama

Prioritetni potcilj	13.1: O snažiti otpornost i adaptivni kapacitet na opasnosti povezane sa klimatskim uslovima i prirodnim katastrofama u svim zemljama	
Pokazatelj	Udeo lokalnih samouprava koje usvajaju i primenjuju strategije za smanjenje rizika od katastrofa na lokalnom nivou u skladu sa nacionalnim strategijama smanjenja rizika od katastrofa	Cilj je da do kraja 2030. sve lokalne samouprave imaju usvojenu i primenjenu strategiju za smanjenje rizika od katastrofa u skladu sa nacionalnom strategijom smanjenja rizika od katastrofa

Osnovni strateški dokument koji bi omogućio sprovođenje potcilja 13.1. u Republici Srbiji, Strategija niskougleničnog razvoja, usvojen je tokom 2023. godine. Strategija niskougleničnog razvoja sa Akcionim planom treba da uspostavi pravac razvoja Republike Srbije ka niskougleničnoj i resursno-efikasnoj ekonomiji. Međutim, kako se još uvek čeka na usvajanje akcionog plana, sprovođenje planova i aktivnosti definisanih Strategijom još uvek nisu počeli.

Prema Zakonu o smanjenju rizika od katastrofa i upravljanju u vanrednim situacijama (VRS, 2018b), VRS usvaja Nacionalnu strategiju iz oblasti smanjenja rizika od katastrofe i upravljanja u vanrednim situacijama, dok lokalne samouprave usvajaju lokalne planove i strategije na osnovu nacionalne. I dalje nije moguće dati ocenu napretka u broju lokalnih samouprava koje usvajaju i primenjuju strategije i planove za smanjenje rizika od katastrofa na lokalnom nivou, jer Srbija i dalje nema Nacionalnu strategiju iz oblasti smanjenja rizika od katastrofe i upravljanja u vanrednim situacijama. Kako na sajtu RZS-a nisu ažurirani podaci i postoje samo za 2018. godinu, prema kojima je tek 4,6% lokalnih samouprava usvojilo i primenjuje lokalne planove ili strategije za smanjenje rizika od

katastrofa na lokalnom nivou, odnosno 8 od 174 lokalne samouprave (RZS, 2018).

Potcilj 13.1 je u neposrednoj vezi sa nekoliko drugih ciljeva održivog razvoja i očekuju su efekti povratne sprege u njihovom ostvarenju. To su COR 6: Obezbeđeni sanitarni uslovi i pristup pijaćoj vodi za sve, COR 7: Dostupna i obnovljiva energija, COR 11: Održivi gradovi i COR 12: Odgovorna potrošnja i proizvodnja i COR 15: Održivo upravljanje šumama, suzbijanje dezertifikacije i degradacije zemljišta. Ovi potciljevi bi doprineli unapređenju prilagodljivosti na rizike vezane za klimatske promene: pristup bezbednoj pijaćoj vodi (potcilj 6.1), unapređenje kvaliteta vode i umanjenje zagađenja (potcilj 6.3), integrisano upravljanje vodnim resursima (potcilj 6.5), povećanja udela obnovljive energije u energetsom miksu (potcilj 7.2), razvijanje kvalitetne, pouzdane, održive i prilagodljive infrastrukture (potcilj 9.1), unapređenje infrastrukture i prilagođavanje industrije kako bi se načinile održivim (potcilj 9.4), umanjenje negativnog uticaja gradova na životnu sredinu sa posebnom pažnjom na kvalitetu vazduha i upravljanje otpadom (potcilj 11.6), osiguranje očuvanja, obnove i održive upotrebe zemaljskih i kopnenih slatkovodnih ekosistema i njihovog okruženja (potcilj 15.1).

Ispunjenost preporuka iz prethodnih monitoring izveštaja

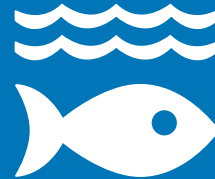
Preporuka iz prethodnog izveštaja	Status	Komentar
Usvojiti potrebne podzakonske akte, koji će doprineti boljem sprovođenju Zakona o klimatskim prome- nama.	Usvojena	Tokom 2023. godine usvojeno je nekoliko podza- konskih akata. Usvojeni su Program prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove za period od 2023. do 2030. godine sa Akcionim planom, Pravilnik o sadržini Nacionalnog inventara gasova sa efektom staklene bašte i Nacionalnog izveštaja o inventa- ru gasova sa efektom staklene bašte, Pravilnik o monitoringu i izveštavanju o emisijama gasova sa efektom staklene bašte, kao i Uredba o vrstama po- dataka, organima i organizacijama i drugim fizičkim i pravnim licima koja dostavljaju podatke za izradu nacionalnog inventara gasova sa efektom staklene bašte.
Usvojiti strategiju niskougljeničnog razvoja sa akcionim planom.	Delimično usvojena	VRS je 1. juna 2023. godine. usvojila Strategiju niskougljeničnog razvoja Republike Srbije za period od 2023. do 2030. godine sa projekcijama do 2050. godine. Do usvajanja ove Strategije došlo je više od tri godine nakon što je održana javna rasprava, u ja- nuaru 2020. godine i pet godina otkako je napisana. Akциони plan još uvek nije usvojen.
Usvojiti INEKP	Nije usvojena	INEKP je tokom 2023. godine stavljen na javnu raspravu i očekivalo se njegovo usvajanje, ali do toga i dalje nije došlo. Preporuka nije usvojena od 2020. godine.
RZS bi trebalo da prati i redovno objavljuje i ažurira pokazatelje za cilj 13 COR.	Nije usvojena	Poslednji ažurirani podaci koji se odnose na poka- zatelje za cilj 13 COR su iz 2018. godine. Preporuka nije usvojena od 2020. godine.
Definisati i prilagoditi zakonski i institucio- nalni okvir koji je u vezi s prilagođavanjem na klimatske promene i integrisati ga u ostale sektore, prvenstveno vodoprivredu, poljopri- vredu, urbanizam, gra- diteljstvo, infrastrukturu, šumarstvo, zaštitu prirode i energetiku.	Nije usvojena	Tokom izveštajnog perioda nije došlo do integra- cije zakonskog i institucionalnog okvira u vezi sa prilagođavanjem na klimatske promene u druge sektore. Preporuka nije usvojena od 2020. godine.

Preporuke

1. MZŽS treba da nastavi sa radom na podzakonskim aktima koji će doprineti boljem sprovođenju Zakona o klimatskim promenama i efikasnijom primenom usvojenih dokumenata.
2. Definisati i prilagoditi zakonski i institucionalni okvir koji je u vezi s prilagodavanjem na klimatske promene i integrisati ga u ostale sektore, prvenstveno vodoprivredu, poljoprivredu, urbanizam, graditeljstvo, infrastrukturu, šumarstvo, zaštitu prirode i energetiku.
3. VRS na predlog MRE-a treba da usvoji INEKP u što krećem vremenskom periodu, kako se sa usvajanjem ovog dokumenta već značajno kasni.
4. Ubrzati donošenje Akcionog plana za sprovođenje Strategije niskougljeničnog razvoja. Strategija koju je VRS usvojila u junu 2023. godine predviđa da se Akcioni plan za njeno sprovođenje u periodu 2024–2030. usvoji u roku od godinu dana.
5. RZS bi trebalo da prati i redovno objavljuje i ažurira pokazatelje za COR 13.

Cilj održivog razvoja 14:

ŽIVOT POD VODOM

Očuvati i održivo koristiti okeane, mora i morske resurse za održivi razvoj

Očuvanje i održivo korišćenje okeana, mora i njihovih resursa je primarni zadatak COR 14. Specifični aspekti koje ovaj cilj adresira su: smanjenje zagađenja mora, sprečavanje acidifikacije (zakiseljavanja) okeana, zaštita morskih i obalskih ekosistema, regulisanje ribolovnih praksi i unapređenje zaštite okeanskih područja. S obzirom na veličinu ovih ekosistema i njihovu zastupljenost na planeti, oni imaju ključan značaj u globalnim naporima za sprečavanje i ublažavanje klimatskih promena. U tom smislu, sve zemlje imaju određeni nivo odgovornosti za očuvanje ovih ekosistema, pa tako i kontinentalne zemlje kao što je Srbija. Rečni i morski ekosistemi predstavljaju povezan sistem tako da zagađenje koje nastaje unutar kontinenta na kraju završava u morima i okeanima. COR

14 je usmeren i na zaštitu migratornih vrsta riba, za šta je definisan i poseban potcilj. Postoje vrste riba koje migriraju unutar morskih ekosistema, ali postoje i vrste i populacije koje migriraju između morskih i slatkovodnih ekosistema. To je još jedan aspekt koji ističe odgovornost kontinentalnih zemalja u odnosu na zaštitu vrsta koje migriraju duž reka na njihovoj teritoriji. U Srbiji su prisutne određene migratorne vrste riba, pre svega iz globalno ugrožene grupe jesetri, koje migriraju između Crnog mora i Dunava.

Uticaj zagađenja, koje nastaje na teritoriji Republike Srbije, na morske ekosisteme nikada nije posebno razmatrano u nacionalnim politikama.

U državama koje nemaju izlaz na more, sprovođenje COR 14 se u najvećoj mjeri vrši indirektno, preko ciljeva vezanih za očuvanje slatkovodnih resursa (COR 6). Najveći značaj u tom smislu imaju potciljevi koji se odnose na zagađenje voda (6.3). Aktivnosti koje doprinose smanjenju emisija u kopnene vode i putem kojih se unapređuje kvalitet kopnenih voda ujedno doprinose i dostizanju cilja 14. Velike količine nutrijenata, plastike i drugih vidova zagađenja dospevaju u mora putem reka i tamo na različite načine utiču na prirodnu ravnotežu morskih ekosistema. Akumulacija nutrijenata izaziva povećanu organsku produkciju u morima i okeanima i njihovo postepeno zakiseljavanje. Plastika koja se skuplja i transportuje u rečnim ekosistemima takođe završava u morskim ekosistemima i tamo se akumulira u različitim morskim organizmima.

I dalje veoma mali stepen prečišćavanja komunalnih voda u Srbiji rezultira velikim količinama nutrijenata koji završavaju u rekama i dalje se prenose do mora. Upravljanje čvrstim otpadom je takođe nedovoljno razvijeno tako da značajne količine ovog otpada, uključujući i plastiku, završavaju u rekama. Svojim najvećim delom Srbija pripada crnomorskom slivu (oko 92%) pa značajan deo zagađenja nastao na teritoriji Republike Srbije konačno završava u Crnom moru.

Pored koncentrisanih izvora zagađenja (komunalne vode i industrija) značajan izvor zagađenja je i difuzno zagađenje koje u najvećoj mjeri dolazi iz sektora poljoprivrede. Velike količine mineralnih đubriva i pesticida koje se koriste u ovoj delatnosti na kraju završe u kopnenim vodama, a kasnije i u morima. Jedan od mehanizama za smanjenje zagađenja iz poljoprivredne

delatnosti je i primena Nitratne direktive EU. Primenom ove Direktive uvode se mehanizmi za bolje upravljanje stajskim đubrivom i veštačkim azotnim đubrivima u cilju smanjenja njihove emisije u vode. Između ostalog, Nitratna direktiva predviđa definisanje područja koja su osetljiva na nutrijente i područja koja su nitratno ranjiva. Na ovim područjima potrebno je sprovesti posebne mere kako bi se smanjilo prisustvo nutrijenata i nitrata u vodotocima. Srbija još uvek nije zvanično odredila ova područja, izrađeni su samo predlozi za njihovo definisanje.

Plastika i drugi čvrsti otpad u velikoj mjeri završavaju u vodotocima Srbije pošto je upravljanje ovim otpadom i dalje nedovoljno regulisano. Prema podacima AZŽS (2023), u 2022. godini je u Srbiji od strane opštinskih komunalnih službi prikupljeno oko 87% ukupnog generisanog otpada. Ne znači da je sav prikupljeni otpad i zbrinut na odgovarajući način pošto se i dalje koristi veliki broj nesanitarnih deponija, pa iz njih otpad lako stiže do vodotoka. Veliki broj opština i gradova i dalje nema adekvatna odlagališta za otpad kojima se upravlja u skladu sa minimalnim zahtevima zaštite životne sredine.

Republika Srbija ima dobro razvijen zakonski okvir za zaštitu i održivo korišćenje ribljeg fonda (NSRS, 2014). Zakoni iz ove oblasti uključujući i Zakon o zaštiti prirode i njegovi podzakonski akti omogućavaju kontrolu ribolova i zaštitu ugroženih vrsta i populacija riba na vodotocima u Republici Srbiji. Najugroženije riblje vrste, koje su ujedno i migratorne su jesetre (Accipenseridae). Jesetre u Republici Srbiji nije dozvoljeno loviti i one su strogo zaštićene (VRS, 2016). Kontrola ribolova na području Republike Srbije ima brojne izazove i

mnogi podaci upućuju na to da je stopa ove ilegalne aktivnosti, barem na većim ribolovnim površinama kao što su Dunav i Sava, visoka i da predstavlja realnu opasnost za dugoročni opstanak pojedinih vrsta riba. Osnovni nedostatak je mali broj inspektora i ribočuvara kao i njihova slaba opremljenost. Uz to, efikasnu kontrolu ribolova dodatno otežava nedovoljno dobra koordinacija nadležnih institucija (inspekcija, policija, sudski organi), kao i sporo sprovođenje kaznenih postupaka.

Iako ribolov predstavlja jedan od najizraženijih ugrožavajućih faktora za ove vrste, treba napomenuti da pregrađivanje vodo-

toka i sprečavanje njihove migracije predstavlja veoma veliku opasnost za opstanak ovih vrsta. Izgradnja hidro-energetskog sistema Đerdap je imala veoma izražen negativan uticaj na jesetarske vrste koje migriraju duž Dunava. Njihova migracija je skoro u potpunosti sprečena i one su dovedene na rub opstanka. Iako se već dugi niz godina razmatra izgradnja ribljih staza na ovim hidroenergetskim objektima, realizacija se ne nazire.

U „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2023/24. godinu” godinu nema podataka o napretku Republike Srbije u odnosu na COR 14 (Lafortune et al, 2024).

Ispunjenost preporuka iz prethodnih monitoring izveštaja

Preporuka iz prethodnog izveštaja	Status	Komentar
Unaprediti strateški i zakonski okvir u oblasti zaštite voda od zagađenja i upravljanja otpadom i njihovo sprovođenje, pogotovo u odnosu na zagađenje voda plastičnim otpadom kroz izmene i dopune Zakona o vodama i izradu Plana zaštite voda od zagađenja do kraja 2025. godine. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke imaju Direkcija za vode Ministarstva poljoprivrede šumarstva i vodoprivrede i MZŽS.	Delimično usvojena	U 2023. godini je usvojen Plan upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije do 2027. godine koji u sebi sadrži važne elemente i mere koji se odnose na unapređenje kvaliteta voda.
Uspostaviti monitoring plutajućeg plastičnog otpada i otpada na rečnim obalama do 2025. godine. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke ima MZŽS i AZŽS.	Nije usvojena	Program upravljanja otpadom u Republici Srbiji za period od 2022 do 2031. je usvojen 2022. godine, ali ne sadrži posebne elemente koji se odnose na plutajući otpad u rekama. Preporuka nije usvojena od 2022. godine.

<p>U potpunosti transponovati Nitratnu direktivu EU u nacionalno zakonodavstvo i omogućiti njeno efektivno sprovođenje do kraja 2024. godine. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke ima MZZŠ.</p>	<p>Nije usvojena</p>	<p>Republika Srbija je uradila Specifični plan za implementaciju Nitratne direktive, ali ona još uvek nije u potpunosti transponovana u nacionalno zakonodavstvo. Preporuka nije usvojena od 2023. godine.</p>
<p>Unaprediti sprovođenje zakonskog okvira za zaštitu i korišćenje ribljeg fonda kako bi se ostvarila efikasna zaštita migratornih vrsta riba. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke ima MZZŠ.</p>	<p>Nije usvojena</p>	<p>Izmene i dopune Zakona o zaštiti i korišćenju ribljeg fonda su bile započete u 2022. godini, ali trenutno ne postoje javno dostupne informacije o statusu ovog dokumenta. Preporuka nije usvojena od 2020. godine.</p>
<p>Usvojiti akcioni plan za zaštitu jesetar-skih vrsta riba do kraja 2023. godine. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke ima MZZŠ.</p>	<p>Nije usvojena</p>	<p>Republika Srbija još uvek nije usvojila ovaj dokument, iako su ranije bili izrađeni nacrti. Preporuka nije usvojena od 2022. godine.</p>

Preporuke

1. Unaprediti strateški i zakonski okvir u oblasti zaštite voda od zagađenja i upravljanja otpadom i njihovo sprovođenje, pogotovo u odnosu na zagađenje voda plastičnim otpadom kroz izmene i dopune Zakona o vodama i izradu Plana zaštite voda od zagađenja do kraja 2025. godine. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke imaju Direkcija za vode Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede i MZŽS.
2. Uspostaviti monitoring plutajućeg plastičnog otpada i otpada na rečnim obalama do 2025. godine. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke ima MZŽS i AZŽS.
3. U potpunosti transponovati Nitratnu direktivu EU u nacionalno zakonodavstvo i omogućiti njeno efektivno sprovođenje do kraja 2024. godine. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke ima MZŽS.
4. Unaprediti sprovođenje zakonskog okvira za zaštitu i korišćenje ribljeg fonda kako bi se ostvarila efikasna zaštita migratornih vrsta riba. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke ima MZŽS.
5. Usvojiti akcioni plan za zaštitu jesetarskih vrsta riba do kraja 2023. godine. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke ima MZŽS.
6. Ubrzati razvoj rešenja za riblju stazu na hidro-energetskom sistemu Đerdapa. Osnovnu nadležnost za sprovođenje ove preporuke ima MZŽS i MRE.
7. Unaprediti kapacitete inspekcije i ribočuvarskih službi u cilju poboljšanja kontrole ribolova i unaprediti koordinaciju nadležnih organa (inspekcije, policije, tužilaštva, sudova) u cilju efikasnijeg procesuiranja ilegalnih aktivnosti vezanih za ribolov.

Prioritetna celina 8: Očuvanje prirodnog i kulturnog nasleđa

Iako je pošumljavanje postalo veoma aktuelno u srpskoj javnosti, u praksi se obično dešava da su mnoge šume na udaru prenamene u građevinsko zemljište, a da su prakse u očuvanju kulturno-istorijskih spomenika neodgovarajuće. Ključno je pojačati napore da se zaštiti i očuva svetska kulturna i prirodna baština (potcilj 11.4) i preduzeti hitne i značajne aktivnosti za smanjivanje degradacije prirodnih staništa, zaustaviti gubitak biodiverziteta i zaštititi ugrožene vrste i sprečiti njihovo istrebljenje (potcilj 15.5).

Cilj održivog razvoja 11:

ODRŽIVI GRADOVI I ZAJEDNICE³⁹

Učiniti gradove i ljudska naselja inkluzivnim, bezbednim, otpornim i održivim

Tokom izveštajnog perioda nije bilo većih izmena po pitanju javnih politika i institucionalnog okvira u vezi sa ciljem održivog razvoja 11 u kontekstu „Prioritetne celine 8: Očuvanje prirodnog i kulturnog nasleđa“. Sa zakonodavne strane usvojena su tri zakona u oblasti kulture. Kada je reč o pokazateljima potcilja 11.4, došlo je do povećanja u površini teritorije pod zaštitom od 0,8% u odnosu na prethodni izveštaj, dok nije bilo promene u broju lokaliteta Republike Srbije na Uneskovoj Listi svetske kulturne baštine.

Kada je reč o okviru javnih politika, u izveštajnom periodu nije bilo promena. Tokom 2023. godine održano je nekoliko konsul-

tativnih sastanaka u vezi sa pripremom Strategije zaštite životne sredine, međutim još uvek nije pripremljen prvi nacrt. I dalje nije usvojena Strategija razvoja kulture Republike Srbije, iako je pre par godina pripremljen nacrt za period od 2020. do 2029. godine (MK, 2024).

U toku 2023. godine usvojena su tri zakona u oblasti kulture. Usvojen je Zakon o izmenama i dopunama Zakona o kulturi, koji predviđa dodavanje Zadužbine Svetog manastira Hilandara na spisak subjekata koji uživaju posebnu brigu države u oblasti kulture, i smanjenje perioda važenja Strategije razvoja kulture sa deset na pet godina. Drugi je Zakon o filmskom i ostalom

39 COR 11 se nalazi u dve prioritetne celine, pa su zato dva puta obrađene promene u strateškom, zakonodavnom i institucionalnom okviru za njegovo sprovođenje, u skladu s temom prioritetne celine. U okviru ove celine, obrađen je deo koji se odnosi na očuvanje svetske kulturne i prirodne baštine.

audio-vizuelnom nasleđu kojim se prvi put u Srbiji uređuje zaštita filmske i ostale audio-vizuelne građe. Usvojen je i Zakon o potvrđivanju Sporazuma o kinematografskoj koprodukciji između VRS i Vlade Republike Italije, čime se omogućuje dalje unapređenje odnosa i saradnje u oblasti filmske umetnosti i audio-vizuelnog stvaralaštva (MK, 2023a). Osim ovih izmena, za ovu prioritetnu celinu ostaju relevantni Zakon o zaštiti prirode, Zakon o nacionalnim parkovima, Zakon o zaštiti životne sredine i Zakon o kulturnim dobrima.

Nadležna ministarstva tokom 2023. godine ostaju MZŽS i MK. Osim toga, relevantne institucije su Zavod za zaštitu prirode Srbije i Republički zavod za zaštitu spomenika kulture.

„Izveštaj o održivom razvoju Evrope za 2023/24. godinu” ne sadrži pokazatelj koji bi bio relevantan za potcilj 11.4 Pojačati napore da se zaštiti i očuva svetska kulturna i prirodna baština, i prioritetnu celinu 8 odnosno očuvanje prirodnog i kulturnog nasleđa.

Ocena napretka prioritizovanog potcilja 11.4

U okviru COR 11, izveštajem „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora” definisan je jedan prioritetni potcilj koji u okviru prioritetne celine 8: Očuvanje prirodnog i kulturnog nasleđa treba ispuniti do 2030:

Prioritetni potcilj	11.4: Pojačati napore da se zaštiti i očuva svetska kulturna i prirodna baština	
Pokazatelj	Povećati površinu pod jednim od oblika režima zaštite prirodnih područja na 20% teritorije Republike Srbije	Obezbediti uslove za uvrščivanje bar još jednog lokaliteta s domaće predložene (tentativne) liste na listu Uneska

U prethodnom periodu primetan je blag porast veličine teritorije zaštićenog područja sa 691.443 ha (7,81% teritorije Srbije) na 765.537 ha (8,65%) (Zavod za zaštitu prirode Srbije, 2024). To je i dalje značajno manje u odnosu na prosek EU (26%) i svet (15,3%) prema poslednjim dostupnim podacima iz 2021. godine (World Bank, 2024b).

Tokom 2023. godine na spisak zaštićenih područja u Republici Srbiji dodati su:

- Park prirode: Mrtvaja gornjeg Potisja, Slatine u dolini Zlatice
- Predeo izuzetnih odlika: Varednik, Ada Ciganlija, Klisura Đetinje, Planina Cer, Kanjiški jaraši i Potamišje

- Spomenici prirode: Mrkonjski vis, Vražji kamen – Prosečnik
- Spomenici prirode botaničkog karaktera: Dud kod Šuljma, Zasavički hrast (ZZPS, 2024).

Prema oceni Evropske komisije unapređene su pripreme za uspostavljanje mreže Natura 2000, zahvaljujući projektu finansiranom od strane EU (Evropska komisija, 2023). Osim toga nema javno dostupnih informacija o pripremi za mrežu Natura 2000.

U međuvremenu nije uvršten nijedan lokalitet sa domaće preliminarne (tentativne) liste na Uneskovu listu. Na Listi svetske baštine Uneska i dalje se nalazi 5 lokaliteta iz Republike Srbije, a na predloženoj listi ih je i dalje 11, odnosno nije došlo do promene u odnosu na prethodni izveštajni period (UNESCO, 2024).

Tabela 8. Spisak lokaliteta Srbije na Uneskovoj Listi svetske baštine

Lokalitet	Godina upisivanja na listu
Gamzigrad-Romulijana, palata Galerija	2007
Srednjovekovna zdanja na Kosovu (Visoki Dečani, Pečka patrijaršija, Bogorodica Ljeviška i Gračanica) ⁴⁰	2004
Stari Ras i Sopoćani	1979
Stećci – srednjovekovni nadgrobni spomenici	2016
Manastir Studenica	1986

Izvor: UNESCO World Heritage Sites – Serbia, 2024

Na preliminarnoj listi Srbije nalaze se Đavolja varoš, Nacionalni park Tara uz Kanjon reke Drine, Nacionalni park Stara planina, Deliblatska peščara, Nacionalni park Đerdap, Caričin grad – Justinijana Prima, Smederevska tvrđava, Negotinske pivnice, manastir Manasija, Kulturni predeo Bač i njegovo okruženje, i Granice Rimskog carstva – Dunavski limes. Prema navodima Ministarstva kulture, Srbija radi na pripremi nominacionog dosijea za više dobara koja se nalaze na preliminarnoj listi, kao što je Smederevska tvrđava, Granice Rimskog carstva – Dunavski limes – istočni segment (multinacionalna nominacija) i Caričin grad (za koji je odobren kapitalni projekat „Istra-

živanje, zaštita i prezentacija nalazišta Caričin grad” za period 2023–2025, u iznosu od 366.586.000 RSD).

Osim lokaliteta koji se nalaze na Uneskovoj listi svetske kulturne baštine, postoji i lista nematerijalnog kulturnog nasleđa, na kojoj se u slučaju Srbije nalaze priprema rakije šljivovice, zlakusko grnčarstvo, pevanje uz gusle, porodična slava i kolo, tradicionalna narodna igra. Tokom 2023. godine Srbija je nominovala element pod nazivom Kovačičko naivno slikarstvo, o čemu se konačna odluka očekuje tokom 2024. godine (MK, 2023b).

40 Takođe upisani i na Listu svetske baštine u opasnosti.

Ispunjenost preporuka iz prethodnih monitoring izveštaja

Preporuka iz prethodnog izveštaja	Status	Komentar
Doneti strategiju o razvoju kulture kojom bi se unapredile mogućnosti većeg finansiranja u ovoj oblasti i obezbedio sistem praćenja ispunjavanja zacrtanih ciljeva.	Nije usvojena	Prema Godišnjem izveštaju za 2023. godinu MK, rad na izradi Strategije kulture je u toku. Preporuka nije usvojena od 2023. godine.
Nastaviti rad na razvoju ekološke mreže u skladu sa standardima ekološke mreže EU Natura 2000.	Usvojena	U Izveštaju Evropske komisije za Srbiju navodi se da su unapredene pripreme za uspostavljanje mreže Natura 2000 zahvaljujući projektu finansiranom od strane EU.
Unaprediti aktivnosti u cilju uvrštavanja lokaliteta sa domaće predložene liste na Uneskovu listu, kao i da o tome obavestava javnost.	Nije usvojena	Ciljana vrednost za 2023. godinu, prema Godišnjem izveštaju o sprovođenju Srednjoročnog plana Ministarstva kulture 2023–2025, za broj kulturnih dobara upisanih na Uneskovu Listu svetske baštine je isti kao i početna vrednost iz 2022. godine odnosno 5, iz čega se ne vidi da su planirane aktivnosti u pravcu uvrštavanja lokaliteta na Uneskovu listu. Prema navodima Ministarstva kulture, Srbija radi na pripremi nominacionog dosijea za više dobara koja se nalaze na preliminarnoj listi (Smederevska tvrđava, Granice Rimskog carstva – Dunavski limes – istočni segment i Caričin grad). Preporuka nije usvojena od 2023. godine.

Preporuke

1. VRS treba da usvoji Strategiju o razvoju kulture kojom bi se unapredile mogućnosti većeg finansiranja u ovoj oblasti i obezbedio sistem praćenja ispunjavanja zacrtanih ciljeva.
2. MK treba da unapredi aktivnosti u cilju uvrštavanja lokaliteta sa domaće predložene liste na Uneskovu listu, kao i da o tome obaveštava javnost.

Cilj održivog razvoja 15:

Život na zemlji

Zaštititi, obnovljati i promovisati održivo korišćenje kopnenih ekosistema, održivo upravljati šumama, boriti se protiv dezertifikacije, zaustaviti i preokrenuti proces degradacije zemljišta i zaustaviti gubitak biodiverziteta

Tokom izveštajnog perioda zabeležena je intenzivnija zakonodavna aktivnost u oblasti zaštite prirode i očuvanja prirodnih resursa u odnosu na 2022. godinu (Bradaš et al, 2023). Tako je Planom rada VRS za 2023. godinu predviđeno donošenje brojnih regulatornih i strateških dokumenata iz ove oblasti, što je, između ostalog uključivalo i podnošenje Predloga zakona o pro-

ceni uticaja na životnu sredinu i Predloga zakona o strateškoj proceni uticaja na životnu sredinu u junu 2023, kao i Predloga zakona o zaštiti prirode i Predloga izmena i dopuna Zakona o nacionalnim parkovima u decembru 2023. godine (VRS, 2023). Prva dva predloga zakona podneta su NSRS u oktobru 2023. i oni se još uvek nalaze u skupštinskoj proceduri. Iako postoje odre-

dena unapređenja u ovim dokumentima, vidljivi su i značajni nedostaci koji mogu dovesti do daljeg ugrožavanja prirode. Tako je u Predlogu zakona o proceni uticaja na životnu sredinu i dalje ostavljena mogućnost da se prvo izda građevinska dozvola, a tek potom utvrde mere i uslovi zaštite životne sredine, čime se ne obezbeđuje garancija da se ovi uslovi i mere ugrade u sam projekat (Regulatorni institut za obnovljivu energiju i životnu sredinu, 2023). Pored toga, oba predloga zakona široko definišu sadržinu studija koje je potrebno izraditi u smislu ovih zakona, i praktično ne zahtevaju da se utvrdi zatečeno stanje prirode na predmetnoj lokaciji u trenutku započinjanja postupka. Ovo ostavlja prostor izrađivaču studije za korišćenje zastarelih i nedovoljno preciznih podataka, čime se ne sagledava stvarno stanje biodiverziteta što vodi njegovom potencijalnom ugrožavanju. Što se tiče preostala dva predloga, Predloga zakona o zaštiti prirode i Predloga izmena i dopuna Zakona o nacionalnim parkovima, nema dostupnih informacija da li su procesi izrade ovih dokumenata započeti od strane nadležnog MZZŠ u izveštajnom periodu.

Planom rada VRS za 2023. godinu (VRS, 2023c) predviđeno je i da se do kraja 2023. usvoji Uredba o ekološkoj mreži Republike Srbije, o čijem toku izrade nema javno dostupnih informacija. Prema navodima Zavoda za zaštitu prirode Srbije (2024a), oba zavoda za zaštitu prirode su, u saradnji sa Biološkim fakultetom i Institutom za multidisciplinarnu studiju Univerziteta u Beogradu, dostavili nadležnom Ministarstvu Prilog 2 – referentnu listu tipova staništa, Prilog 3 – referentnu listu vrsta i Prilog 3a – referentnu listu ptica, koji su i osnov za izradu Priloga 1 – lista ekološki značajnih područja s pripadajućim ciljnim vrstama i tipovima staništa.

Izveštajem „Srbija 2030 – Upravlja li Srbija svojim (održivim) razvojem?“ utvrđeno je da nije bilo značajnih aktivnosti u razvoju strateških dokumenata od značaja za COR 15 u 2022. godini (Bradaš i sar., 2023). Nasuprot tome, MZZŠ je tokom 2023. preduzeo važne korake u unapređenju strateškog okvira u oblasti zaštite životne sredine i korišćenja prirodnih resursa započinjanjem izrade nacrtu Strategije zaštite životne sredine sa akcionim planom. Predstavljeno je da će ova strategija biti bazirana na Zelenoj agendi za Zapadni Balkan i shodno tome obuhvataće pet stubova: dekarbonizaciju, cirkularnu ekonomiju, borbu protiv aerozagadenja, zaštitu i očuvanje prirode i biodiverziteta, kao i uspostavljanje održivih lanaca za snabdevanje hranom i ruralni razvoj. Radna grupa za izradu Strategije zaštite životne sredine – Zelena agenda za Srbiju, uspostavljena je u januaru 2023, a tokom godine održano je nekoliko sastanaka ove grupe. Pored toga, organizacije civilnog društva koje su članice pomenute radne grupe (Beogradska otvorena škola, Mladi istraživači Srbije i Regulatorni institut za obnovljivu energiju i životnu sredinu) tokom 2023. su sprovele kontinuirane konsultacije sa civilnim sektorom čiji cilj je bio uključivanje većeg broja aktera u proces izrade Strategije, radi kvalitetnijeg doprinosa sadržaju samog dokumenta (Antić et al., 2023; MZZŠ, 2024; UNDP Srbija, 2023). Iako je Planom rada VRS za 2023. bilo predviđeno da se strategija finalizuje do decembra 2023 (VRS, 2023c), još uvek nema zvaničnih informacija kada se može očekivati završetak i usvajanje ovog dokumenta.

U „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2023/24. godinu“ ocenjeno je da se Republika Srbija u dostizanju COR 15 suočava sa velikim izazovima, što predstavlja najnegativniju kategoriju u proceni dostizanja

ciljeva održivog razvoja u ovom dokumentu. Dodatno, navodi se da Republika Srbija stagnira po pitanju sprovođenja aktivnosti koje bi dovele do dostizanja COR 15 u skladu sa Agendom 2030. Od ukupno 6 indikatora kojima se u ovom Izveštaju prati napredak Srbije u sprovođenju COR 15, svega jedan pokazatelj ocenjen je kao ispunjen, za jedan je navedeno da su preostali odre-

đeni izazovi, dok je za četiri naznačeno da postoje veliki izazovi za njihovo ispunjavanje (Lafortune et al, 2024). Budući da su ocene za navedene indikatore bile identične i u „Izveštaju o održivom razvoju Evrope za 2022” (Lafortune et al, 2023), jasno je da nije ostvaren nikakav napredak u dostizanju COR 15 u prethodnoj godini u Republici Srbiji.

Ocena napretka prioritizovanog potcilja 15.5

Izveštaj „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora” definisao je jedan prioritetni potcilj u okviru COR 15, koji je potrebno ispuniti do 2030. godine u Republici Srbiji:

Prioritetni potcilj	15.5: Preduzeti hitne i značajne aktivnosti za smanjivanje degradacije prirodnih staništa, zaustaviti gubitak biodiverziteta i do 2020. zaštititi ugrožene vrste i sprečiti njihovo istrebljenje.	
Pokazatelj	Zaštićena područja kojima se upravlja prema Zakonu o zaštiti prirode zauzimaju najmanje 20% ukupne teritorije Republike Srbije	Sva zaštićena područja u Srbiji odgovaraju klasifikaciji zaštićenih područja Međunarodne unije za zaštitu prirode (IUCN), u skladu sa rangom

Prema najnovijim podacima Centralnog registra zaštićenih prirodnih dobara Republike Srbije, trenutna površina obuhvaćena zaštićenim područjima iznosi 765.537 hektara, što predstavlja 8,65% ukupne površine Republike Srbije (Zavod za zaštitu prirode, 2024b). Imajući u vidu da je na kraju 2022. godine ukupna površina pod zaštitom u našoj zemlji iznosila 691.443 hektara (Bradaš et al, 2023), jasno je da je u 2023. površina zaštićenih područja povećana za 74.094 hektara, tj. 0,84% teritorije Srbije. Na to je potrebno dodati da je u periodu od januara 2023. do februara 2024. godine Ministarstvo zaštite životne sredine pokrenulo postupak zaštite ili revizije zaštite za 11 područja, kojima se predlaže uvećanje površine pod zaštitom za 35 hiljada hek-

tara (MZŽS, 2024b). Iako se ova područja do momenta usvajanja predloga od strane VRS ne uključuju u Centralni registar zaštićenih prirodnih dobara Republike Srbije, treba imati u vidu da ona prema Zakonu o zaštiti prirode uživaju status prethodne zaštite od momenta pokretanja postupka. Time se obezbeđuje njihovo formalno očuvanje, mada se ono u praksi teško sprovodi jer područje do usvajanja akta o zaštiti nema upravljača, te je često meta aktivnostima kojima se ugrožavaju njegove prirodne vrednosti.

Iako je pohvalno što se preduzimaju napore da se poveća površina pod zaštićenim područjima, postojeći tempo je i dalje nedovoljan da bi se do 2030. godine dostigla

ciljana vrednost – da 20% ukupne teritorije Republike Srbije bude zaštićeno po Zakonu o zaštiti prirode. To se ogleda i u neuspehu u sprovođenju mere „Povećanje površine zaštićenih područja i efektivnosti upravljanja” postavljene Programom zaštite prirode Republike Srbije 2021–2023. godine, da do 2023. godine udeo površine pod zaštićenim područjima iznosi 9% ukupne teritorije Republike Srbije (VRS, 2021).

Tokom izveštajnog perioda nije bilo zakonodavnih aktivnosti u oblasti zaštite prirode kojima bi se omogućilo stvaranje uslova ili obaveze za usklađivanje kategorizacije zaštićenih područja u Srbiji sa Standardom za kategorizaciju zaštićenih područja IUCN-a. Stoga je jasno da nije ostvaren napredak u pogledu dostizanja vrednosti postavljene pokazateljem iz izveštaja „Srbija 2030: razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora” – da sva zaštićena područja u Republici Srbiji odgovaraju IUCN klasifikaciji

zaštićenih područja, u skladu sa rangom. Međutim, u radnim verzijama Strategije zaštite životne sredine – Zelena agenda za Republiku Srbiju za period 2024–2033. godine”, pojavljuje se mera „Povećanje površine zaštićenih područja i unapređenje upravljanja”, u okviru koje se definiše da je „neophodno izvršiti izmene zakonodavnog okvira za upravljanje zaštićenim područjima i unaprediti standarde za izradu dokumenata upravljanja zaštićenim područjima, uključujući uvođenje kategorizacije zaštićenih područja i načina upravljanja u skladu sa IUCN Standardom za kategorizaciju zaštićenih područja”. To navodi na zaključak da postoji namera države da uvede primenu ovog, globalnog standarda za definisanje i klasifikaciju zaštićenih područja (Dudley, 2008) u oblast zaštite prirode, ali se ova mera ne može smatrati zvaničnom do momenta usvajanja pomenute Strategije od strane nadležnog organa.

Ispunjenost preporuka iz prethodnih monitoring izveštaja

Preporuka iz prethodnog izveštaja	Status	Komentar
Uključiti odluke Kunming-Montreal globalnog okvira za biodiverzitet do 2030. godine u zakonodavni i strateški okvir kojim se uređuje oblast zaštite prirode i koji utiče na uređenje ove oblasti do 2024. godine.	Nije usvojena	Do 2024. godine nije unapređen zakonodavni niti strateški okvir u oblasti zaštite prirode na način da uključuje odluke Kunming-Montreal globalnog okvira za biodiverzitet do 2030. godine. Preporuka nije usvojena od 2023. godine.
Redefinisati sistem upravljanja zaštićenim područjima i zaštitu vrsta i staništa kroz unapređenje Zakona o zaštiti prirode, te unaprediti podzakonske akte kojima se reguliše funkcionisanje ekološke mreže (akt kojim će se bliže urediti ocena prihvatljivosti i dr.) do 2024. godine.	Nije usvojena	Do 2024. godine nadležno MZZS nije preduzelo aktivnosti na unapređenju zakonodavnog okvira u oblasti zaštite prirode shodno preporuci. Preporuka nije usvojena od 2023. godine.
Unaprediti Zakon o proceni uticaja na životnu sredinu i Zakon o strateškoj proceni uticaja na životnu sredinu tako da se sprovođenjem postupaka predviđenih zakonom obezbede informacije o stvarnom stanju prirode na predmetnoj lokaciji u trenutku sprovođenja postupka do 2024. godine.	Nije usvojena	Predlozi Zakona o proceni uticaja na životnu sredinu i Zakona o strateškoj proceni uticaja na životnu sredinu podneti NSRS u oktobru 2023. ne definišu obavezu da studije treba da sadrže informacije o stanju prirode na predmetnoj lokaciji u trenutku sprovođenja postupka. Preporuka nije usvojena od 2023. godine.
Obezbediti i namenski trošiti sredstva za sprovođenje mera zaštite ugroženih vrsta i staništa u skladu sa međunarodnim standardima na godišnjem nivou, kroz budžet Republike Srbije i budžete upravljača zaštićenih područja.	/	Nije moguće proceniti sprovođenje ove preporuke zbog nedostupnosti svih podataka potrebnih za procenu. Preporuka nije usvojena od 2023. godine.

<p>Povećati aktivnosti MZŽS-a i VRS-a na ulaganju sredstava za nastavak istraživanja u svrhu uspostavljanje Ekološke mreže Republike Srbije i NATURA 2000 ekološke mreže EU u Republici Srbiji, te za nastavak izrade i ažuriranje crvenih knjiga i lista ugroženih vrsta na godišnjem nivou.</p>	<p>Nije usvojena</p>	<p>Zakonom o budžetu Republike Srbije za 2024. godinu specifično namenjena sredstva za uspostavljanje Ekološke mreže Republike Srbije i NATURA 2000 ekološke mreže EU u Srbiji. Očekuje se novi projekat posvećen uspostavljanju ekološke mreže Natura 2000 koji će biti finansiran iz IPA fondova (Antić et al., 2023). Preporuka nije usvojena od 2023. godine.</p>
<p>Do 2024. godine izraditi plan za unapređenje kapaciteta službi i institucija zaduženih za zaštitu prirode na lokalnom i nacionalnom nivou (inspekcija za zaštitu životne sredine, zavodi za zaštitu prirode, službe JLS za zaštitu životne sredine) kroz MZŽS i sprovoditi ga na godišnjem nivou.</p>	<p>Nije usvojena</p>	<p>Nije poznato da je nadležno Ministarstvo u izveštajnom periodu sprovođilo aktivnosti shodno preporuci. Preporuka nije usvojena od 2023. godine.</p>

Preporuke

1. Potrebno je da MZŽS uključi odluke Kunming-Montreal globalnog okvira za biodiverzitet do 2030. godine u zakonodavni i strateški okvir kojim se uređuje oblast zaštite prirode i koji utiče na uređenje ove oblasti do 2025. godine. Dodatno, zbog uticaja drugih oblasti kao što su poljoprivreda, rudarstvo, energetika i druge na očuvanje biodiverziteta, potrebno je da ostala nadležna ministarstva usklade legislativu u svojim oblastima sa ovim međunarodnim sporazumom.
2. Potrebno je da MZŽS redefiniše sistem upravljanja zaštićenim područjima i zaštite vrsta i staništa kroz unapređenje Zakona o zaštiti prirode, te da unapredi podzakonske akte kojima se reguliše funkcionisanje ekološke mreže (akt kojim će se bliže urediti ocena prihvatljivosti i dr.) do 2025. godine.
3. Potrebno je da MZŽS i NSRS unaprede Zakon o proceni uticaja na životnu sredinu i Zakon o strateškoj proceni uticaja na životnu sredinu do 2025. godine, tako da se sprovođenjem postupaka predviđenih zakonom obezbede informacije o stvarnom stanju prirode na predmetnoj lokaciji u trenutku sprovođenja postupka.

4. Tokom 2024. godine povećati aktivnosti MZŽS i VRS na ulaganju sredstava za nastavak istraživanja u svrhu uspostavljanja Ekološke mreže Republike Srbije i NATURA 2000 ekološke mreže EU u Srbiji, te za nastavak izrade i ažuriranje crvenih knjiga i lista ugroženih vrsta na godišnjem nivou.
5. Potrebno je da MZŽS do 2025. godine izradi plan za unapređenje kapaciteta službi i institucija zaduženih za zaštitu prirode na lokalnom i nacionalnom nivou (inspekcija za zaštitu životne sredine, zavodi za zaštitu prirode, službe JLS za zaštitu životne sredine) i sprovodi ga na godišnjem nivou.
6. Potrebno je da MZŽS do 2025. godine usvoji i primeni Standard za kategorizaciju zaštićenih područja Međunarodne unije za zaštitu prirode (IUCN) u Republici Srbiji.
7. Potrebno je da MZŽS do 2025. godine značajno ubrza aktivnosti na proglašenju zaštićenih područja u Republici Srbiji, te da poveća ukupnu površinu pod zaštitom na najmanje 11%.
8. Potrebno je da RZS unapredi praćenje dostizanja COR 15 u Srbiji, tako što će do 2025. godine pratiti i prezentovati podatke za najmanje jedan indikator za svaki potencijal COR 15.

Skraćenice

AZŽS	Agencija za zaštitu životne sredine
BDP	Bruto domaći proizvod
BDV	Bruto dodatna vrednost
CIE	Centralna i Istočna Evropa
COR	Ciljevi održivog razvoja
CPI	Indeks percepcije korupcije
EBRD	Evropska banka za obnovu i razvoj
ECOFIN	Savet Evropske unije za ekonomska i finansijska pitanja
EMS	Elektromreža Srbije
EDS	Elektrodistribucija Srbije
ERP	Program ekonomskih reformi
ESRP	Program reformi politike zapošljavanja i socijalne politike
EU	Evropska unija
FSP	Finansijska socijalna pomoć
GHG	Gasovi sa efektom staklene bašte
GQII	Globalni indeks kvaliteta
INEKP	Integrisani nacionalni energetska i klimatski plan za period do 2030. sa vizijom do 2050. godine
IUCN	Međunarodna unija za zaštitu prirode
JLS	jedinica lokalne samouprave
MBPD	Ministarstvo za brigu o porodici i demografiju
MDULS	Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave
MF	Ministarstvo finansija
MGSI	Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture
MLJMPDD	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog
MP	Ministarstvo pravde
MPNTR	Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja
MPŠV	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede
MRE	Ministarstvo rudarstva i energetike
MRZBSP	Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja
MSP	Mala i srednja preduzeća
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
MZ	Ministarstvo zdravlja

MZŽS	Ministarstvo zaštite životne sredine
NEET	nisu zaposleni, niti su u obrazovanju ili na obuci
NSRS	Narodna skupština Republike Srbije
OECD	Organizacije civilnog društva
OIE	udeo obnovljivih izvora energije
POU	Partnerstvo za otvorenu upravu
PVO	Podaci o dostupnosti predškolskog vaspitanja i obrazovanja
RSJP	Republički sekretarijat za javne politike
RZS	Republički zavod za statistiku
SKGO	Stalna konferencija gradova i opština
UN	Ujedinjene nacije
UN DESA	Odeljenje za društvena i ekonomska pitanja UN
UNCTAD	Konferencija Ujedinjenih nacija za trgovinu i razvoj
UNESCO	Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu
VRS	Vlada Republike Srbije
ZOR	Zakon o radu
ZPS	Zakonu o planskom sistemu Republike Srbije

Literatura

Izveštaji

- Antić, M. (ured.).(2023). *Poglavlje 27 u Srbiji: Zelena agenda bez agende: izveštaj iz senke za Poglavlje 27: Životna sredina i klimatske promene: april 2022 – april 2023*. Beograd: Mladi istraživači Srbije. Dostupno na: <https://www.koalicija27.org/wp-content/uploads/2023/10/K27-izvestaj-2023-SR-web.pdf>
- Babović, M. (2024). *Izveštaj o napretku u ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja do 2030. godine u Republici Srbiji*. Beograd: Republički zavod za statistiku. Dostupno na: <https://sdg.indikatori.rs/media/1680/izvestaj-o-napretku-u-ostvarivanju-ciljeva-odrzivog-razvoja-do-2030-godine-u-srbiji-2023.pdf>
- Babović, M. (2023). *Izveštaj o napretku u ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja do 2030. godine u Republici Srbiji*. Beograd: Republički zavod za statistiku. Dostupno na: <https://sdg.indikatori.rs/media/1621/izvestaj-o-napretku-u-ostvarivanju-ciljeva-odrzivog-razvoja-do-2030-godine-u-srbiji-2022.pdf>
- Beker, K., Janjić, B. i Čović, A. (2024). *Izveštaj o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti u Srbiji za 2023. godinu*. Pančevo: Udruženje građanki FemPlatz. Dostupno na: https://femplatz.org/library/reports/2024-03-19_PreneraŽena_2023_SR.pdf
- Beogradski centar za ljudska prava. (2024). *Izveštaj o ljudskim pravima mladih u Republici Srbiji u 2023. godini* (u pripremi).
- Beogradska otvorena škola, Beogradski fond za političku izuzetnost, Centar za visoke ekonomske studije, Fondacija Ana i Vlade Divac, Fondacija Centar za demokratiju, Timočki omladinski centar. (2020). *Srbija 2030: Razvojni prioriteti – izveštaj nedržavnog sektora*. Beograd: Centar za visoke ekonomske studije. Dostupno na: <https://sdgs4all.rs/documents/izvestaj-srbija-2030-razvojni-prioriteti-izvestaj-nedržavnog-sektora>
- Bradaš, S., Danon, M., Đurović, A., Ilić, S., Jovančević, I., Momčilović, P., Nenadović, N., Pančić, O., Radanović, M., Savković, M., Sekulić, G., Sekulović, I. i Šormaz, N. (2020). *Srbija 2030 – Pripremljenost za sprovođenje Agende 2030*. Beograd: Beogradska otvorena škola. Dostupno na: <https://sdgs4all.rs/documents/srbija-2030-pripremljenost-za-sprovođenje-agende-2030/>
- Bradaš, S., Đinđić, M., Dizdarević, D., Hadži-Niković, L., Jovanović, M., Ivanović, L., Mihajlović V., Momčilović, P., Nenadović, N., Radanović, M., Savković, M., Sekulić, G., i Živković, L. (2023). *Malo vremena, dosta izazova. Da li je Srbija odredila svoj razvojni put*. Beograd: Beogradska otvorena škola. Dostupno na: https://www.bos.rs/rs/vesti/3/1438/objavljen-izvestaj-srbija-2030_-malo-vremena-dosta-izazova_-da-li-je-srbija-odredila-svoj-razvojni-put-.html
- Bradaš, S., Đinđić, M., Đurović, A., Hadži-Niković, L., Ivanović, L., Mihajlović V., Momčilović, P., Nenadović, N., Radanović, M., Savković, M., Sekulić, G., i Živković, L. (2022). *Srbija 2030 – Upravlja li Srbija svojim (održivim) razvojem?* Beograd: Beogradska otvorena škola. Dostupno na: https://www.bos.rs/rs/energija-klima-i-zivotna-sredina/43/392/srbija-2030_-upravlja-li-srbija-svojim-odrzivim-razvojem-2022.html
- Čaprić, G. i Videnović, M. (2024). *PISA 2022: izveštaj za Republiku Srbiju*. Beograd: Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja.

- Dorđević, Lj., Redžić, N., Radovanović, N., Jovanović, G., Radić, I., Mirosavić, T.(2023). *Upravljanje otpadom u Republici Srbiji u periodu 2011–2022*. Beograd: Ministarstvo zaštite životne sredine Agencija za zaštitu životne sredine. Dostupno na: http://77-46-150-206.static.isp.telekom.rs/download/Upravljanje_otpadom_2011-2022.pdf
- Knežević, J., Jović, B., Tanasković, M. L., Mitrović-Josipović, M., Ljubičić, A., Stamenković, D., Veljković, N., Dimić, B. i Petković, M. (2023). *Godišnji izveštaj o kvalitetu vazduha u Republici Srbiji 2022. godine*. Beograd: Ministarstvo zaštite životne sredine Agencija za zaštitu životne sredine. Dostupno na: <https://sepa.gov.rs/wp-content/uploads/2024/10/Vazduh2022.pdf>
- European Commission. (2022). *Serbia Report 2022*. European Commission, Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations. Dostupno na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/serbia-report-2022_en
- European Commission. (2023). *Serbia Report 2023*. European Commission, Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations. Dostupno na: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_695_Serbia.pdf
- Freedom House. (2024). *Freedom in the World 2024 Serbia*. Dostupno na: <https://freedomhouse.org/country/serbia/freedom-world/2023> [22. 4. 2024.]
- Knežević, T. (2023). *Izveštaj o zdravstvenoj ispravnosti vode za piće javnih vodovoda i vodnih objekata u Republici Srbiji za 2022. godinu*. Beograd: Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut”. Dostupno na: <https://www.batut.org.rs/download/izvestaji/Zdravstvena%20ispravnost%20vode%20za%20pice%202022.old>
- Lafortune, G., Fuller, G., Bermont Diaz, L., Kloke-Lesch, A., Koundouri, P., Riccaboni, A. (2022). *Achieving the SDGs: Europe's Compass in a Multipolar World. Europe Sustainable Development Report 2022*. and SDSN Europe. France: Paris. [10. 3. 2023].
- Lafortune, G., Fuller, G., Kloke-Lesch, A. et al. (2024). *Europe Sustainable Development Report 2023/2024 - European Elections, Europe's Future and the Sustainable Development Goals*. Sustainable Development Solutions Network, Dublin: University Press Dublin. Dostupno na: <https://eu-dashboards.sdgindex.org/chapters> [21. 4. 2024.]
- Ministerial Council of the Energy Community (2022). *Decision of the Ministerial Council of the Energy Community No 2022/02/MC-EnC on amending Ministerial Council Decision No 2021/14/MC-EnC amending Annex I to the Treaty Establishing the Energy Community and incorporating Directive (EU) 2018/2001, Directive (EU) 2018/2002, Regulation (EU) 2018/1999, Delegated Regulation (EU) 2020/1044, and Implementing Regulation (EU) 2020/1208 in the Energy Community acquis communautaire*. Dostupno na: https://www.energy-community.org/dam/jcr:421f0dca-1b16-4bb5-af86-067bc35fe073/Decision_02-2022-MC_CEP_2030targets_15122022.pdf
- Ministarstvo pravde. (2023). *Izveštaj o sprovođenju Nacionalne strategije za procesuiranje ratnih zločina*. Dostupno na: <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/17978/izvestaj-o-sprovođenju-nacionalne-strategije-za-procesuiranje-ratnih-zlocina.php>
- Ministarstvo pravde. (2023). *Izveštaj o sprovođenju Revidiranog Akcionog plana za Poglavlje 23*. Dostupno na: <https://www.mpravde.gov.rs/sr/tekst/33945/izvestaji-o-sprovođenju-revidiranog-akcionog-plana-za-poglavlje-23.php> [15. 4. 2024.]
- Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog. (2023). *Izveštaj o ostvarivanju rodne ravnopravnosti u Republici Srbiji za 2022. godinu*. Dostupno na: <https://minljm-pdd.gov.rs/wp-content/uploads/2024/04/>

- Ministarstvo zaštite životne sredine. (2024). *Izveštaj o radu Inspekcije za zaštitu životne sredine 2023*. Dostupno na: https://www.ekologija.gov.rs/sites/default/files/inline-files/Godi%C5%A1nji%20Izve%C5%A1taj%20o%20radu%20Inspekcije%20za%20za%C5%A1titu%20%C5%BEivotne%20sredine%20za%202023.%20godinu_0.pdf
- Paunović, E., Jovanović, D., Lekić, D. i Jovanović, M. (2023). *Vazduh 2022*. Beograd: Nacionalna ekološka asocijacija. Dostupno na: <https://nea.rs/wp-content/uploads/2023/01/Vazduh-2022.pdf>
- Perunović Ćulić, T. (urd.), Redžić, N. (ured.) i Veljković, N. (ured.) (2023). *Izveštaj o stanju životne sredine u Republici Srbiji za 2022. godinu*. Beograd: Ministarstvo zaštite životne sredine Agencija za zaštitu životne sredine. Dostupno na: <https://sepa.gov.rs/wp-content/uploads/2024/10/ZivotnaSredina2022.pdf>
- Poverenik za zaštitu ravnopravnosti (2024). *Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2023. godinu*. Dostupno na: <https://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2024/03/RGI-2023.pdf>
- Prodanović, A., Mladenović, B., Jašarević, M., Gukovas, M. R. i Kol-Blek., S. (2022). *Pregled javnih rashoda za socijalnu pomoć u Srbiji*. World Bank Group & UNICEF. Dostupno na: <https://www.unicef.org/serbia/media/23181/file/Pregled%20javnih%20rashoda%20za%20socijalnu%20pomo%C4%87%20u%20Srbiji.pdf> [1. 4. 2024.]
- Radonjić, S., Đurić, V., Milivojević, J. i Nikolić, I. (2024). *Bilten - Energetski bilansi 2022*. Beograd: Republički zavod za statistiku. Dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/Pdf/G20245705.pdf>
- Vlada Republike Srbije. (2019). *Dobrovoljni nacionalni izveštaj Republike Srbije o sprovođenju agende 2030 za održivi razvoj*. Dostupno na: <https://sdgs4all.rs/documents/dobrovoljni-nacionalni-izvestaj-republike-srbije-o-sprovodjenju-agende-za-odrzivi-razvoj-2030/>
- Vlada Republike Srbije i Ministarstvo rudarstva i energetike. (2023). *Plan sistema podsticaja korišćenja obnovljivih izvora energije za period 2023–2025. godine*. Dostupno na: https://ctso.org.tr/images/EHD_Dosyalari/10082023095559.pdf
- Energy Community Secretariat. (2023). *Recommendations on the draft integrated National Energy and Climate Plan of the Republic of Serbia covering the period 2025-2030*. Dostupno na: https://www.energy-community.org/dam/jcr:01992fc5-4981-4ee3-84f8-f1f96830b4ba/INECP_Serbia_ENG_13.06.23%20.pdf
- Fiskalni savet Republike Srbije (2023). *Ocena predloga Zakona o budžetu za 2024 godinu*. Dostupno na: https://www.fiskalnisavet.rs/doc/ocene-i-misljenja/2023/FS_Ocena_Predloga_budzeta_2024_Final.pdf
- Elektroprivreda Srbije. (2024). *Proizvodnja električne energije u Srbiji*. Dostupno na: <https://www.eps.rs/lat/Poslovanje-EE/Stranice/Proizvodnja-elen.aspx> [30. 3. 2024.].
- Ministarstvo kulture. (2024). *Godišnji izveštaj o sprovođenju Srednjoročnog plana Ministarstva kulture za period od 2023. do 2025. godine za 2023. godinu*. Dostupno na: <https://www.kultura.gov.rs/tekst/sr/49/budzet.php>
- Republički sekretarijat za javne politike. (2024). *Srbija i Agenda 2030: Mapiranje nacionalnog strateškog okvira u odnosu na ciljeve održivog razvoja*. Dostupno na: <https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/>

Strategije i propisi

- Narodna Skupština Republike Srbije. (2014). *Zakon o zaštiti i održivom korišćenju ribljeg fonda*. (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 128/2014.). Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2014/128/2/reg>
- Narodna Skupština Republike Srbije. (2018a). *Zakon o planskom sistemu Republike Srbije*. (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 30/2018.) Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2018/30/1/reg>
- Narodna skupština Republike Srbije. (2018b). *Zakon o smanjenju rizika od katastrofa i upravljanju vanrednim situacijama*. (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 87/2018.) Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2018/87/1/reg>
- Narodna skupština Republike Srbije (2021a). *Zakon o klimatskim promenama*. (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 26/2021). Dostupno na: <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-klimatskim-promenama.html>
- Narodna skupština Republike Srbije. (2021). *Zakon o socijalnoj karti*. (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 14/2021). Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2021/14/1>
- Narodna skupština Republike Srbije. (2021). *Zakon o energetskej efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije*. (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 40/2021-60). Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2021/40/4/reg>
- Narodna skupština Republike Srbije. (2022). *Zakon o izmenama i dopunama zakona o finansijskoj podršci porodicama sa decom*. (Službeni glasnik RS, br. 66/2022). Dostupno na: <https://aktivisistem.com/zakoni/Zakon-O-Finansijskoj-Podrsci-Porodici-Sa-Decom-PI.pdf>
- Narodna Skupština Republike Srbije. (2022). *Zakon o ministarstvima*. (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 128/2020 i 116/2022). Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2020/128/1/reg> [10. 3. 2022.]
- Narodna Skupština Republike Srbije. (2022). *Program Vlade Republike Srbije kandidata za Predsednika Vlade Ane Brnabić*. Republički sekretarijat za javne politike. Dostupno na: https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/ana-brnabic-ekspoze-1022_cyr.pdf [10. 3. 2022.].
- Narodna skupština Republike Srbije. (2023a). *Zakon o zdravstvenoj dokumentaciji i evidencijama u zdravstvu*. (Službeni glasnik Republike Srbije, broj 92/23). Dostupno na: <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-zdravstvenoj-dokumentaciji-i-evidencijama-u-oblasti-zdravstva.html>
- Narodna skupština Republike Srbije. (2023b). *Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu*. (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 35/2023). Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2023/35/2>
- Narodna skupština Republike Srbije (2023c). *Zakon o strancima*. (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 24/2018, 31/2019 i 62/2023). Dostupno na: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_strancima.html
- Narodna skupština Republike Srbije (2023d). *Zakon o zapošljavanju stranaca*. (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 128/2014, 113/2017, 50/2018, 31/2019 i 62/2023). Dostupno na: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zaposljavanju_stranaca.html

- Narodna skupština Republike Srbije (2023e). *Zakon o upravljanju privrednim društvima koja su u vlasništvu Republike Srbije*. (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 76/23) Dostupno na: <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-upravljanju-privrednim-drustvima-koja-su-u-vlasnistvu-republike-srbije.html>
- Narodna skupština Republike Srbije. (2023f). *Zakon o izmenama i dopunama Zakona o korišćenju obnovljivih izvora energije*. (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 35/2023-79). Dostupno na: https://www.paragraf.rs/izmene_i_dopune/290423-zakon-o-izmenama-i-dopunama-zakona-o-korisčenju-obnovljivih-izvora-energije.html
- Narodna skupština Republike Srbije. (2023). *Zakon o upravljanju otpadom*. (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 36/2009, 88/2010, 14/2016, 95/2018 - dr. zakon i 35/2023). Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2009/36/14/reg>
- Narodna skupština Republike Srbije (2023). *Zakon o porezu na dohodak građana*. (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 24/2001, 80/2002, 80/2002 - dr. zakon, 135/2004, 62/2006, 65/2006 - ispr., 31/2009, 44/2009, 18/2010, 50/2011, 91/2011 - odluka US, 7/2012 - usklađeni din. izn., 93/2012, 114/2012 - odluka US, 8/2013 - usklađeni din. izn., 47/2013, 48/2013 - ispr., 108/2013, 6/2014 - usklađeni din. izn., 57/2014, 68/2014 - dr. zakon, 5/2015 - usklađeni din. izn., 112/2015, 5/2016 - usklađeni din. izn., 7/2017 - usklađeni din. izn., 113/2017, 7/2018 - usklađeni din. izn., 95/2018, 4/2019 - usklađeni din. izn., 86/2019, 5/2020 - usklađeni din. izn., 153/2020, 156/2020 - usklađeni din. izn., 6/2021 - usklađeni din. izn., 44/2021, 118/2021, 132/2021 - usklađeni din. izn., 10/2022 - usklađeni din. izn., 138/2022, 144/2022 - usklađeni din. izn., 6/2023 - usklađeni din. izn., 92/2023, 116/2023 - usklađeni din. izn. i 6/2024 - usklađeni din.). Dostupno na: <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-porezu-na-dohodak-gradjana.html>
- Narodna skupština Republike Srbije. (2023). *Zakon o izmenama i dopunama Zakona o energetici*. (Službeni glasnik Republike Srbije, bre. 62/2023-8.) Dostupno na: https://www.paragraf.rs/izmene_i_dopune/270723-zakon-o-izmenama-i-dopunama-zakona-o-energetici.html
- Poverenik za rodnu ravnopravnost. (28. 6. 2023). *Preporuka za zaštitu ravnopravnosti br. 021-01-683/2023-02*. Dostupno na: <https://ravnopravnost.gov.rs/rs/356-23-preporuka-mera-svim-predskolskim-ustanovama/>
- Vlada Republike Srbije. (2015). *Odluka o obrazovanju Meduresorne radne grupe za sprovođenje Agende Ujedinjenih nacija o održivom razvoju do 2030. godine*. (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 113/2015-33, 67/2017-3, 95/2017-4, 120/2017-145, 104/2018-49, 8/2019-102)
- Vlada Republike Srbije. (2016). *Pravilnik o proglašenju i zaštiti strogo zaštićenih i zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva*. (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 5/2010-46, 47/2011-134, 32/2016-59, 98/2016-97). Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2010/5/3/reg>
- Vlada Republike Srbije. (2018). *Strategija aktivnog i zdravog starenja u Srbiji za period od 2024. do 2030. i Akcioni plan za period 2024-2026*. (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 30/18). Dostupno na <https://pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2023/84/2>
- Vlada Republike Srbije (2018). *Akcioni plan za period 2023-2024. za sprovođenje Strategije unapređenja položaja osoba sa invaliditetom 2020-2024*. (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 30/18). Dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/ostalo/sektor-za-zastitu-osoba-sa-invaliditetom/akcioni-plan-za-sprovođenje-strategije-unapređenja-po>

lozaja-osoba-sa-invaliditetom-u-republici-srbiji-za-period-od-2020-do-2024-godine-u-periodu-od-2023-do-2024-godine

- Vlada Republike Srbije (2018). *Strategija za podršku razvoja mikro, malih i srednjih preduzeća i preduzetnika (MSPP) 2023–2027. sa Akcionim planom za period 2023–2024.* (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 30/18.). Dostupno na: <https://privreda.gov.rs/dokumenta/propisi/strategije/strategija-za-razvoj-malih-i-srednjih-preduzeca-za-period-od-2023-do-2027-godine>
- Vlada Republike Srbije. (2020). *Strategija industrijske politike Republike Srbije do 2030. godine.* Dostupno na: <https://privreda.gov.rs/sites/default/files/documents/2021-08/Industrijska-Strategija-Vlade-Srbije-F01.pdf>
- Vlada Republike Srbije. (2021). *Program zaštite prirode Republike Srbije za period od 2021. do 2023.* (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 53/2021). Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/vlada/drugiakt/2021/53/1> [13. 4. 2024].
- Vlada Republike Srbije. (2022). *Akcioni plan za period 2022–2024. godine za sprovođenje Strategije za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period 2022–2030. godine.* (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 115/2022). Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/vlada/drugiakt/2022/105/1>
- Vlada Republike Srbije. (2022). *Program razvoja cirkularne ekonomije u Republici Srbiji za period od 2022. do 2024. godine* (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 137/2022). Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/vlada/drugiakt/2022/137/1>
- Vlada Republike Srbije (2022). *Program upravljanja otpadom u Republici Srbiji za period 2022–2031.* Dostupno na: https://www.ekologija.gov.rs/sites/default/files/2022-02/program_upravljanja_otpadom_u_rs_za_period_2022-2031_god_0_2.pdf
- Vlada Republike Srbije. (2023a). *Program ekonomskih reformi za period od 2024. do 2026. godine.* Dostupno na: https://www.mfin.gov.rs/upload/media/22lzOH_65a9291613f9d.pdf
- Vlada Republike Srbije. (2023b). *Odluka o visini minimalne cene rada za period januar-decembar 2024. godine.* Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/vlada/odluka/2023/79/1/reg>
- Vlada Republike Srbije. (2023c). *Plan rada Vlade za 2023. godinu.* Dostupno na: <https://www.srbija.gov.rs/dokument/370535/plan-rada-vlade-republike-srbije.php> [22. April 2024.]
- Vlada Republike Srbije. (2023d). *Akcioni plan za sprovođenje Programa Vlada 2023–2026.* https://www.srbija.gov.rs/extfile/sr/686961/akcioni_plan_za_sprovođenje_programa_vlade_2023-2026_cyr8.pdf [5. 4. 2023.]
- Vlada Republike Srbije. (2023f). *Plan upravljanja vodama na teritoriji Republike Srbije do 2027. godine* (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 33/2023). Dostupno na: https://rdvode.gov.rs/doc/dokumenta/plan-upravljanja/Plan_upravljanja_%20vodama_do_2027-FINAL.pdf [20. 4. 2024.].
- Vlada Republike Srbije. (2023g). *Uredba o vrsti finansijskih garancija i ekvivalentnog osiguranja kojim se obezbeđuje obavljanje delatnosti upravljanja otpadom* (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 103/2023). Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2023/103/2>
- Vlada Republike Srbije (2023h). *Strategija niskougljeničnog razvoja Republike Srbije za period od 2023. do 2030. godine sa projekcijama do 2050. godine.* (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 46/2023.) Dostupno na: http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/2023_06/SG_046_2023_002.htm

- Vlada Republike Srbije (2023i). *Program prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove za period od 2023. do 2030. godine*. (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 119/2023). Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/vlada/drugiakt/2023/119/1/reg>
- Vlada Republike Srbije. (2023j). *Pravilnik o monitoringu i izveštavanju o emisijama sa efektom staklene bašte*. (Službeni glasnik Republike Srbije, broj 118/18 2023). Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2023/118/6>
- Vlada Republike Srbije. (2023k). *Pravilnik o sadržini Nacionalnog inventara gasova sa efektom staklene bašte i Nacionalnog izveštaja o inventaru gasova sa efektom staklene bašte*. (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 55/2023). Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2023/55/3>
- Vlada Republike Srbije. (2023l). *Odluka o utvrđivanju Energetskog bilansa Republike Srbije za 2024. godinu*. (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 8/2024-54.) Dostupno na: http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2024_02/SG_008_2024_008.htm
- Vlada Republike Srbije. (2023). *Akcioni plan za period od 2023. do 2026. godine za sprovođenje Strategije razvoja obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji do 2030. godine*. (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 96/2023). Dostupno na: http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2023_11/SG_096_2023_004.htm
- Vlada Republike Srbije. (2023). *Program ekonomskih reformi za period od 2023. do 2025. godine*. Dostupno na: https://www.mfin.gov.rs/upload/media/G8MXn2_63e625e554bd3.pdf
- Vlada Republike Srbije. (2023). *Akcioni plan za period od 2023. do 2025. godine, za sprovođenje Strategije pametne specijalizacije u Republici Srbiji za period od 2020. do 2027. godine*. (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 120/2023)
- Vlada Republike Srbije. (2023). *Strategija za mlade za period 2023–2030, i Akcioni plan za period 2023–2025*. (Službeni glasnik Republike Srbije broj 9/23). Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2023/9/1/reg>
- Vlada Republike Srbije. (2024a). *Akcioni plan za 2024. godinu za sprovođenje Strategije razvoja startup ekosistema Republike Srbije za period od 2021. do 2025. godine*. (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 7/2024). Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/drugiakt/2024/7/1/reg>
- Republički zavod za statistiku (2023a). *Pravilnik o unutrašnjem uređenju i sistematizaciji radnih mesta u Republičkom zavodu za statistiku*. Dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/media/377641/pravilnik-o-unutrasnjem-uredjenju-i-sistematizaciji-radnih-mesta-u-rzs-06-broj-011-1483-od-27022024-godine.pdf>
- Ministarstvo rudarstva i energetike. (2023). *Nacrt Integrisanog nacionalnog energetskog i klimatskog plana za period do 2030. sa vizijom do 2050. godine*. Dostupno na: <https://www.mre.gov.rs/tekst/sr/1115/-integrisani-nacionalni-energetski-i-klimatski-plan-republike-srbije-za-period-do-2030-sa-vizijom-do-2050-godine.php>

Korišćeni podaci i baze

- Eurofound. (2023). *European Working Conditions Telephone Survey 2021*. Dostupno na: <https://www.eurofound.europa.eu/en/data-catalogue/european-working-conditions-telephone-survey-2021-0> [9. 4. 2024.]
- Eurostat. (2024a). Out-of-pocket expenditure on healthcare. Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tepsr_sp310__custom_10872030/default/table?lang=en
- Eurostat. (2024b). Dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat> [2. 4. 2024.]
- Eurostat. (2024c). *Resource productivity*. Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ENV_AC_RP/default/table?lang=en&category=env.env_mrp [17. 4. 2024.]
- Eurostat. (2024). *Employment and activity by sex and age - annual data*. Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsi_emp_a__custom_10788572/default/table?lang=en [9. 4. 2024.]
- Eurostat. *Energy consumption in households*. Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_consumption_in_households [30. 3. 2024.]
- Eurostat. *Gender employment gap, by type of employment*. Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_05_30__custom_10788188/default/table?lang=en [9. 4. 2024.]
- Eurostat. *Low achieving 15-year-olds in reading, mathematics or science*. Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_04_40/default/table?lang=en&category=sdg.sdg_04 [4. 4. 2024.]
- Eurostat. *Young people neither in employment nor in education and training by sex (NEET rates)*. Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_08_20__custom_10705474/default/table?lang=en [4. 4. 2024.]
- Freedom House. Dostupno na: <https://freedomhouse.org/country/serbia>
- International Energy Agency. (2024). Dostupno na: <https://www.iea.org/> [10. 4. 2024.]
- Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave. (2019). *Public administration reform progress monitoring*. Dostupno na: <https://monitoring.mduls.gov.rs/> [21. 4. 2024.]
- Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD. (2023). *PISA 2022 Database, Tables and Figures in Volumes I and II*. Dostupno na: <https://www.oecd.org/pisa/data/2022database/> [4. 4. 2024.]
- Republički zavod za statistiku (2024a). Dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/>
- Republički zavod za statistiku. (2024b). *Račun naknada u oblasti životne sredine, 2022*. Dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/vesti/statisticalrelease/?p=15089&a=25&s=2503?s=2503>
- Republički zavod za statistiku. (2024c). *Indikator 12.2.2 (8.4.2) Domaća potrošnja materijala, domaća potrošnja materijala po glavi stanovnika, i domaća potrošnja materijala po BDP-u*. Dostupno na: <https://sdg.indikatori.rs/area/responsible-consumption-and-production/?subarea=SDGUN120202&indicator=09020302IND08> [17. 4. 2024.]
- Republički zavod za statistiku. (2024d). *Snabdevanje pitkom vodom i otpadne vode iz naselja*. Dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Html/G20231135.html> [20. 4. 2024.]
- Republički zavod za statistiku. (2024f). *Opštine i regioni u Republici Srbiji*. Beograd. Dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G202313050.pdf>

- Republički zavod za statistiku. (2024f). *Indikator: 6.1.1 Udeo stanovništva koje koristi pijaću vodu iz sistema kojima se bezbedno upravlja [%]*. Dostupno na: <https://sdg.indikatori.rs/area/clean-water-and-sanitation/?subarea=SDGUN060101&indicator=060101IND01> [20. 4. 2024.]
- Republički zavod za statistiku. (2024g). *Indikator 6.3.1: Udeo tokova otpadnih voda iz domaćinstava i industrije koje se bezbedno prečišćavaju [%]*. Dostupno na: <https://sdg.indikatori.rs/area/clean-water-and-sanitation/?subarea=SDGUN060301&indicator=2501030302IND01> [20. 4. 2024.].
- Republički zavod za statistiku. (2024h). *Korišćenje i zaštita voda od zagađivanja, 2022*. Dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20231129.pdf>
- Republički zavod za statistiku. (2024i). *Indikator 6.3.2: Udeo vodnih tela koja imaju dobar status vode [%]*. Dostupno na: <https://sdg.indikatori.rs/area/clean-water-and-sanitation/?subarea=SDGUN060302&indicator=060302IND05> [20. 4. 2024.].
- Republički zavod za statistiku. (2018). *Tabela 13.1.3b Broj lokalnih samouprava koje usvajaju i primenjuju strategije za smanjenje rizika od katastrofa na lokalnom nivou u skladu sa nacionalnim strategijama smanjenja rizika od katastrofa*. Dostupno na: <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/SDGUN13010302?caller=SDGUN&languageCode=sr-Latn#> [19. 4. 2024.]
- Republički zavod za statistiku. (2019). *Sustainable Development Goals*. Dostupno na: <https://sdg.indikatori.rs/en-US/> [21. 4. 2024.]
- Republički zavod za statistiku. (2023). *Ciljevi održivog razvoja*. Dostupno na: <https://sdg.indikatori.rs/sr-Latn/> [10. 3. 2023.]
- Republički zavod za statistiku. (2024). *Indikator 12.5.1 Nacionalna stopa recikliranja komunalnog otpada*. Dostupno na: <https://sdg.indikatori.rs/sr-latn/area/responsible-consumption-and-production/?subarea=SDGUN120501&indicator=120501IND01>
- Republički zavod za statistiku. (2024). *Naučnoistraživačka i razvojna delatnost 2022, saopštenje broj 238*. Dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20231238.pdf>
- Republički zavod za statistiku. (2024). *Život na zemlji – Cilj 15: Zaštititi, obnovljati i promovirati održivo korišćenje kopnenih ekosistema, održivo upravljati šumama, boriti se protiv dezertifikacije, zaustaviti i preokrenuti proces degradacije zemljišta i zaustaviti gubitak biodiverziteta*. Dostupno na: <https://sdg.indikatori.rs/sr-latn/area/life-on-land/?subarea=SDGUN150301&indicator=150301IND01> [20. 4. 2024.].
- Sustainable Development Solutions Network. (2024). *Europe Sustainable Development Report 2023/2024, Country profiles Serbia*. Dostupno na: <https://eu-dashboards.sdgindex.org/profiles/serbia> [3. 4. 2024.]
- Transparency International. (2024). *Corruption Perception Index 2023*. Dostupno na: <https://www.transparency.org/en/cpi/2023/index/srb> [23. 4. 2024.]
- United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2024). *Statistics SDG Indicators Database*. Dostupno na: <https://unstats.un.org/sdgs/dataportal/database>
- UNESCO World Heritage Convention. (2024). *States parties - Serbia*. <https://whc.unesco.org/en/statesparties/rs/>
- UNESCO. *World Heritage Sites – Serbia*. Dostupno na: <https://www.unesco.org/en/world-heritage/list?f%5B0%5D=countries%3A30d9168e-1b8a-57e7-8d65-5555dd3a97ba>
- Zavod za zaštitu prirode Srbije. (2024). *Izvod iz Centralnog registra zaštićenih prirodnih dobara*. Dostupno na: <https://zzps.rs/> [4. 3. 2024.]

- World Bank. (2023). *Energy intensity level of primary energy (MJ/\$2017 PPP GDP)*. Dostupno na: <https://data.worldbank.org/indicator/EG.EGY.PRIM.PP.KD> [30. 3. 2024.]
- World Bank. (2024a). *Out-of-pocket expenditure (% of current health expenditure) - Serbia*. Dostupno na: <https://data.worldbank.org/indicator/SH.XPD.OOPC.CH.ZS?locations=RS> [1. 4. 2024.]
- World Bank. (2024b). *Terrestrial protected areas (% of total land area)*. Dostupno na: <https://data.worldbank.org/indicator/ER.LND.PTLD.ZS?end=2022&start=2018>
- World Justice Project. (2023). *The World Justice Project Rule of Law Index 2023*. Dostupno na: <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/country/2023/Serbia/> [23. 4. 2024.]

Ostali izvori (vesti, sajtovi, priručnici i sl.)

- Dudley, N. (2008). *Guidelines for Applying Protected Area Management Categories.*, Gland: IUCN. WITH Stolton, S., P. Shadie and N. Dudley. (2013). *IUCN WCPA Best Practice Guidance on Recognising Protected Areas and Assigning Management Categories and Governance Types, Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 21*. Gland: IUCN. Dostupno na: <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/pag-021.pdf> [13. 4. 2024.]
- European Commission. (2016). *Next steps for a sustainable European future: European action for sustainability*. Dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_16_3886
- Femplatz. (2024) *A ko štiti građanke?* Dostupno na: <https://femplatz.org/index.php?n104>
- Narodna skupština Republike Srbije. (2017). *Održano javno slušanje na temu „Sprovođenje ciljeva održivog razvoja: uloga Narodne skupštine*. Dostupno na: <https://shorturl.at/ikrsX> [13. 3. 2022.]
- Balkan Green Energy News. (2023). *Srbija odobrila premije za još dva projekta koja su učestvovala na aukciji za solarne elektrane*. Dostupno na: <https://balkangreenenergynews.com/rs/srbija-odobrila-premije-za-jos-dva-projekta-koja-su-ucestvovala-na-aukciji-za-solarne-elektrane/> [30. 3. 2024.]
- Danas (2024). *Zoran Pašalić pokreće postupak ocene ustavnosti odredbi Zakona o rodnoj ravnopravnosti*. Dostupno na: <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/zoran-pasalic-pokrece-postupak-ocene-ustavnosti-odredbi-zakona-o-rodnoj-ravnopravnosti/> [8. 4. 2024.]
- Inicijativa za ekonomska i socijalna prava A11. *Antisocijalne karte*. Dostupno na: <https://antisocijalnekarte.org/> [24. 4. 2024.]
- Majić, M. (2023). *Može se dogoditi tihi reizbor za temeljno menjanje pravosuđa*. Danas. Dostupno na: <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/miodrag-majic-moze-se-dogoditi-tihi-reizbor-za-temeljno-menjanje-pravosudja/> [14. 4. 2023.]
- Ministarstvo rudarstva i energetike. (2023). *Polazne osnove plana razvoja energetske infrastrukture i mera energetske efikasnosti za period do 2028. sa projekcijama do 2030. godine*. Dostupno na: <https://www.mre.gov.rs/extfile/sector/sr/102/0/Polazne%20osnove-PREIMEE-2028-2023-MRE.pdf>
- Ministarstvo kulture. (2023a). *Skupština Srbije usvojila tri zakona u oblasti kulture*. Dostupno na: <https://www.kultura.gov.rs/vest/sr/11677/skupstina-srbije-usvojila-tri-zakona-u-oblasti-kulture.php>.
- Ministarstvo kulture. (2023b). *Gojković: Unesco prihvatio kandidaturu slovačkog naivnog slikarstva za reprezentativnu listu, odluka sledeće godine*. <https://www.kultura.gov>.

rs/vest/11660/gojkovic-unesko-prihvatio-kandidaturu-slovackog-naivnog-slikarstva-za-reprezentativnu-listu-odluka-sledece-godine.php

- Ministarstvo zaštite životne sredine. (2022). *Usvojen Program razvoja cirkularne ekonomije u Republici Srbiji sa akcionim planom*. Dostupno na: <https://www.ekologija.gov.rs/saopstenja/vesti/usvojen-program-razvoja-cirkularne-ekonomije-u-republici-srbiji-sa-akcionim-planom>
- Ministarstvo zaštite životne sredine. (2024a). *Vujović predsedavala sastankom Radne grupe za implementaciju ciljeva Zelene agende*. Dostupno na: <https://www.ekologija.gov.rs/saopstenja/vesti/vujovic-predsedavala-sastankom-radne-grupe-za-implementaciju-ciljeva-zelene-agende> [20. 4. 2024.]
- Ministarstvo zaštite životne sredine. (2024b). *Obaveštenja – Zaštita prirode*. Dostupno na: <https://www.ekologija.gov.rs/obavestenja/zastita-prirode> [13. 4. 2024.]
- Prorok, T., Todorović, A., Pihler, D., Ivanović, M., Riker, L. & Pejčić, M. (2019). *Agenda 2030 u mojoj opštini: Priručnik za lokalnu primenu Ciljeva održivog razvoja (COR) namenjen zaposlenima*. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Dostupno na: <http://skgo.org/storage/app/media/uploaded-files/Prirucnik%20-%20Agenda%202030%20u%20mojoj%20opstini.pdf>
- Radmirović, M., Aleksić, D., Marinković, A. (2020). *Smernica za izradu planova razvoja jedinica lokalne samouprave*. Beograd: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. Dostupno na: https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/Prirucnik-za-lokalnu-samoupravu-web_final.pdf
- Radiotelevizija Srbije. (2024). *SPC i Matica srpska: Rodno osetljiv jezik u suprotnosti sa standardnim jezikom i neustavan*. Dostupno na: <https://www.rts.rs/lat/vesti/drustvo/5353905/spc-i-matica-srpska-rodno-osetljiv-jezik-u-suprotnosti-sa-standardnim-jezikom-i-neustavan.html> [8. 4. 2024.]
- Regulatorni institut za obnovljivu energiju i životnu sredinu, RERI. (2023). *Konferencija za medije posvećena Predlogu zakona o proceni uticaja na životnu sredinu*. Medija Centar Beograd. Dostupno na: <https://reri.org.rs/predlog-zakona-o-proceni-uticaja-na-zivotnu-sredinu/> [19. 4. 2024.]
- SRDA, Angažovana platforma za životnu sredinu. (2023). *Od hijerarhije upravljanja otpadom ostalo samo đubre – Pitanje straha, nebrige, apatije, političke odgovornosti*. Dostupno na: <https://srda.rs/od-hijerarhije-upravljanja-otpadom-ostalo-samo-dubre-pitanje-straha-nebrige-apatije-politicke-odgovornosti/>
- Peljto S. (2024). *Prozjumeri u Srbiji: 3.000 na listi, od čega tri zgrade i pet vrtića*. Bloomberg Adria. Dostupno na: <https://rs.bloombergadria.com/ekonomija/srbija/55710/prozjumeri-u-srbiji-3000-na-listi-od-cega-tri-zgrade-i-pet-vrtica/news> [30. 3. 2024.]
- United Nations Development Programme, UNDP Srbija. (2023). *Izrada Strategije zaštite životne sredine*. Dostupno na: <https://www.undp.org/sr/serbia/news/izrada-strategije-zastite-zivotne-sredine> [20. 4. 2024.]
- Republički sekretarijat za javne politike. (2023). *Započet rad na izradi uredbe o postupku pripreme Plana razvoja*. Dostupno na: <https://shorturl.at/aX1u1> [10. 3. 2023.]
- Zavod za zaštitu prirode Srbije. (2024a). *Prezentacija rezultata projekata od značaja za uspostavljanje ekološke mreže*. Dostupno na: <https://shorturl.at/6PsPV> [20. 4. 2024.]
- Zavod za zaštitu prirode Srbije. (2024b). *Centralni registar zaštićenih prirodnih dobara*. Dostupno na: <https://shorturl.at/5sy7b> [13. 4. 2024.]

ODRŽIVI
RAZVOJ
ZA SVE

Немачка
сарадња

DEUTSCHE ZUSAMMENARBEIT

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Sprovedeno od strane:

giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

Publikacija je nastala u okviru Platforme „Održivi razvoj za sve“, koju podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a implementira Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.
Za više informacija molim vas pišite na imejl adresu info@sdgs4all.rs

ISBN: 978-86-81402-30-6

